

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**SUUDİ ARABİSTAN'DA SİYASETİN OLUŞUMU: SİYASET DIŞI
KURUMLARIN KARAR ALMA MEKANİZMALARINA KATKISI**

Yüksek Lisans Tezi

Allahverdi MAMMADOV

İSTANBUL 2018

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SUUDİ ARABİSTAN'DA SİYASETİN OLUŞUMU: SİYASET DIŞI
KURUMLARIN KARAR ALMA MEKANİZMALARINA KATKISI**

Yüksek Lisans Tezi

Allahverdi MAMMADOV

Danışman: Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN

İSTANBUL 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506312921 no'lu Allahverdi MAMMADOV 'un hazırladığı "Suudi Arabistan'da Siyasetin Oluşumu: Siyaset Dışı Kurumların Karar Alma Mekanizmalarına Katkısı" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü.Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 18/07/2018 tarihinde saat 10:00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin .....*Kabul*... ne ~~GYBİRLİĞİ~~/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr.Zekeriya KURŞUN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
Doç.Dr.İdris SARISOY	<i>Red</i>	<i>[Signature]</i>
Dr.Öğr.Üyesi Emine TONTA	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 19./07/2018 tarih ve 2018/14-02 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
TABLO LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	X
Giriş	1
1. Araştırmanın Sorunsalı ve Akademik Literatür	1
2. Vehhabi Hareketi	3
Birinci Bölüm	6
SUUDİ ARABİSTAN'DA SİYASİ VE İDARİ YAPI	6
1.1 Modern Suudi Arabistan Krallığının Oluşumu	6
1.2 Kral ve Yetkileri	8
1.3 Dini Otorite	11
1.4 Yargı Organı	15
1.4.1 Divan Mezalim	20
1.5 Yürütme Organı	22
1.6 Yasama Organı	25
1.6.1 Büyük Alimler Heyeti	25
1.6.2 Bakanlar Kurulu	28
1.6.3 Şura Meclisi	32
İkinci bölüm	38
SİYASET DIŞI KURUMLAR VE SİYASET OLUŞUMU	38
2.1 Düşünce Kuruluşları	38
2.1.1 Kavramın Oluşumu ve Tarihsel Süreç	38
2.1.2 Düşünce Kuruluşlarının Sınıflandırılması	43
2.1.3 Düşünce Kuruluşlarının İdeolojik Çizgisi	45
2.1.4. Düşünce Kuruluşlarının Finans Kaynağı	47
2.1.5 Düşünce Kuruluşlarının üstlendiği rol	49
2.1.6 Düşünce Kuruluşlarının Etkisi	50
2.2 Vakıflar	53
2.2.1 Vakıf Kavramı ve Tarihsel Süreç	53
2.2.2 Vakıfların Sınıflandırma Sorunu	57
2.2.3 Vakıfların Misyonu	59

Üçüncü Bölüm	61
SİYASET DIŞI KURUMLARIN SİYASETİN OLUŞUM SÜRECİNE KATKISI ..	61
3.1 Bağımsız Düşünce Kuruluşları	61
3.1.1 Körfez Araştırmaları Merkezi	61
3.1.2 Kral Faysal İslam Araştırmaları Merkezi	64
3.1.3 Arab Körfezi İnan Araştırmaları Merkezi	67
3.1.4 Kral Selman Yerel Yönetim Merkezi.....	68
3.1.5 Kral Abdullah Petrol Araştırmalar Merkezi.....	69
3.1.6 Asbar Araştırmaları Merkezi.....	70
3.1.7 Ulusal Sosyal Araştırmaları Merkezi.....	72
3.1.8 Uluslararası Araştırma Merkezi	73
3.1.9. Kral Abdulaziz Tarih Araştırmaları Merkezi	73
3.1.10. İslam Araştırmalar Enstitüsü.....	74
3.2 Üniversiteler.....	75
3.2.1 Kral Suud Üniversitesi	75
3.2.2 Ummu`l Kura Üniversitesi	75
3.2.3 Medine İslam Üniversitesi	76
3.2.4 İmam Muhammed İbn Suud Üniversitesi.....	79
3.2.5 Kral Abdullah Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	80
3.3 Üniversiteye Bağılı Araştırma Merkezleri.....	81
3.3.1 İslam Ekonomi Enstitüsü	82
3.4 Vakıflar	83
3.4.1 Yardım Kuruluşu Vakıflar.....	83
3.4.2 Uluslararası İslam Yardım Kuruluşu	83
3.4.3 Kral Selman İnsani Yardım Merkezi.....	84
3.4.4 Al – Rajhi Yardım Vakfı	86
3.4.5 Al Aljomaih Yardım Vakfı	87
3.4.6 Hamad Al – Hussaini Yardım Vakfı	88
3.5 Farklı Alanlarda Çalışan Vakıflar	89
3.5.1 Misk Vakfı.....	89
3.5.2 Kral Suud Vakfı.....	90
3.5.3 Kral Abdullah Vakfı.....	91
3.5.4. Kral Faisal Vakfı	93
3.5.5 Kral Halid Vakfı	99

3.5.6 Al Waleed Vakfi.....	100
3.5.7 Sultan Bin Abdulaziz Al – Saud Vakfi.....	102
3.5.8 Suleyman Bin Abdulaziz Al – Rajhi Vakfi	103
3.5.9 Princess Al – Anood Vakfi.....	105
3.5.10 Suliman S.Olayan Vakfi	106
3.5.11 Sa`d ve Abdelaziz Musa Vakfi.....	107
3.5.12 Salem Bin Mahfouz Vakfi	108
3.5.13 Abdel Rahman Saleh Al Rajhi Aile Vakfi.....	110
3.5.14 Jameel Vakfi	110
Sonuç.....	112
Ekler.....	114
Kaynakça	127

ÖNSÖZ

“*Suudi Arabistan’da Siyasetin Oluşumu: Siyaset Dışı Kurumların Karar Alma Mekanizmalarına Katkısı*” isimli tezimi yazmadan önce Suudi Arabistan’da bir buçuk yıl hem dil eğitimi almak ve sahada gözlemler yapma fırsatım oldu. Bu, benim için kıymetli paha biçilmez bir fırsattı çünkü bu zaman diliminde ülkedeki bir düşünce kuruluşları ve vakıflarla ilgili araştırma yapma imkanı buldum. Bu vesileyle daha önce çalışılmamış bir konuyu araştırmaya karar verdim.

Tezin giriş bölümünde; *Vehhabi hareketi ve Suudi Arabistan Krallığı’nın Oluşumu* başlıklı bölümde bu hareketin devletin oluşum sürecindeki rolünün ne olduğunu incelemeğe çalıştık. Ardından birinci bölümde *Suudi Arabistan’daki Siyasi ve İdari Yapı*’yı inceledik. Bu iki yapının ne olduğu ve nasıl çalıştığını açıklamaya çalıştık. *Siyaset Dışı Kurumlar ve Siyaset Oluşumu* başlıklı ikinci bölümde düşünce kuruluşları ve vakıfların ne olduğu nasıl bir mekanizmaya sahip olduklarını, nasıl bir misyonları olduğunu açıklamaya çalıştık. Üçüncü; *Suudi Arabistan’da Siyaset Dışı Kurumlar ve Karar Alma Mekanizmalarına Katkısı* başlıklı son bölümde ise Suudi Arabistan’daki düşünce kuruluşları ve vakıflarla ilgili incelemeler yaptık. Bu kurumların nasıl bir vizyonlarının olduğu, ülkenin iç ve dış siyasetindeki rollerinin ne olduğu açıklamaya çalıştık. .

Tez yazım süreci boyunca Arapça kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan Filistinli dostum Hanin Bader Hanımefendiye teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde özgün eleştirileri ile araştırmaya yaptığı katkılarından dolayı Almanya, Zigen Üniversitesinden doktora öğrencisi, değerli dostum, Bayram Aliyev’e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca kurumsal olarak Yurt Dışı Akraba Toplulukları Başkanlığına (YTB) yüksek lisans eğitimim boyunca beni maddi olarak desteklediği için kendilerine teşekkür borçluyum. Ve ayrıca İslam Araştırmalar Merkezine (İSAM) tez yazım sürecinde zengin kütüphanesini bizlerin istifadesine verdiği için kendilerine teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca İSAM kütüphanesinden Ekrem Arslı Bey’e tez yazım süresince kaynak temini konusunda yardımlarından dolayı kendisine teşekkür borçluyum.

Ayrıca, kurumsal olarak Suudi Arabistan Krallığı, Kral Suud Üniversitesine teşekkür borçluyum. Orada bulunduğum 1.5 yıllık eğitim süresince bana verdikleri desteklerinden dolayı kendilerine en içten saygılarımı sunarım.

Ders dönemim boyunca akademik konularda kendilerinden çok şey öğrendiğim sevgili hocalarım Prof. Dr. Osman Gazi Özgüdenli, Prof. Dr. Talip Küçükcan, Prof. Dr Nuri Tınaz, Dr. Ali Erken, Dr. Bilgehan Alagöz ve Doç. Dr Selin Bölme`ye en içten teşekkür borçluyum. Ayrıca, tez yazım sürecinde bana akademik konularda her türlü yardım eden, hatalarımı sabır ve anlayışla karşılayıp beni doğru yöne istikametlendirdiği için tez danışmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr Zekeriya Kurşun`a canı gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Hiç şüphesiz en büyük teşekkür hayatım boyunca bana verdikleri desteklerinden dolayı büyük vizyon sahibi olan sevgili annem Zerife Mammadova`ya ve babam Genceli Mammadov`adır.

ÖZET

Bu tez çalışmasında Suudi Arabistan'daki siyaset dışı kurumların siyasetin oluşum sürecindeki katkısını araştırılmaktadır. Suudi Arabistan Krallığı günümüzde Ortadoğu ve İslam dünyasının önemli siyasi ve ekonomik aktörlerinden biridir. Kabile lideri ve dini aliminin ulus devlet kurma fikri ve ideolojisi bugünkü modern Suudi Arabistan Krallığının temellerini ve ideolojisini oluşturmuştur. Günümüzde siyaset dışındaki aktörlerin devletin yükünün bir anlamda azaltılmasında önemli rolünü gözönünde bulundurursak bu kurumların (düşünce kuruluşları, üniversiteler ve vakıflar) Suudi Arabistan'da hükümetin yükünün azalmasında önemli rolü var. Suudi Arabistan'daki düşünce kuruluşları yönetimin siyaset tarzına uygun karar alma sürecine bilimsel ve akademik olarak destek vermektedirler. Diğer bir ifadeyle, siyasi otoritenin siyasetinin meşrulaştırılmasında bu kurumların belli bir düzeyde rolü var. Diğer kurumlar, vakıflar kraliyet ailesi üyeleri ve iş adamları tarafından yönetilen vakıflar hem ülke içinde hem de ülke dışında önemli ölçüde projeler hayata geçirmektedir. Bu kurumlar eğitim, sağlık, sosyal alanlarda orta ve büyük çapta projeler hayata geçirmektedir. Ayrıca yönetim ülkenin meşhur 2030 vizyonuna yönelik reformlar gerçekleştireceği ve bu değişimin ana dinamikleri; insan kaynağının oluşumu, reform ve modern teknoloji transferi olması beklenmektedir. Bu kurumlar bu vizyonun hayata geçirilmesine lokomotif olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, İslam, Siyasi ve İdari Yapı, Düşünce Kuruluşları, Üniversiteler, Vakıflar

ABSTRACT

In this study, the contribution of non-political institutions in the process of formation of politics in Saudi Arabia is investigated. The Kingdom of Saudi Arabia is today one of the important political and economic actors of the Middle East and Islamic world. The idea, stage and ideology of a tribal leader and a religious scholar to establish nation-state, has constituted the foundations and ideology of today's modern Kingdom of Saudi Arabia. If we consider the important role of today's non-political actors in reducing the burden of the state in a sense, these institutions (think-tanks, universities and foundations) have an important role in reducing the burden of the government in Saudi Arabia. Think-tanks in Saudi Arabia give scientific and academic support to the decision-making process in harmony with the politics of the administration. In other words, these institutions play a certain role in the legitimization of authority politics. Other institutions, foundations, royal family members and foundations led by businessmen are doing significant projects both within the country and abroad. These institutions are doing middle and large scale projects in education, health and social areas. In addition, new reforms towards the well-known 2030 vision of the country are expected from the government the main changes are expected to be in the fields of development and modern technology transfer. These institutions will be the driving force of this vision.

Key Words: Saudi Arabia, Political and Administrative Structure, Think Tanks, Foundations

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Suudi Arabistan Kraliyet Ailesinin Kralları.....	s 9
Tablo 2. 1971 – 2010 yılları arası BAH`daki üyelerin bölgeler üzere dağılımı.....	s13
Tablo 3. Suudi Arabistan`ın İdari Bölgeleri.....	s 24
Tablo 4. Dünyadaki Düşünce Kuruluşlarının Bölgeler Üzere Dağılımı.....	s 41
Tablo 5. Düşünce Kuruluşlarının Yıllara Göre Dağılımı	s 42
Tablo 6. Düşünce Kuruluşlarının Tasnifi.....	s 44
Tablo 7. Düşünce Kuruluşlarının İdeolojik Çizgisi.....	s 46
Tablo 8. Körfez Araştırmaları Merkezinin Araştırma İstikameti.....	s 63 – 64
Tablo 9. Kral Faysal Düşünce Kuruluşuna ilmi alanlara göre yapılan ziyaretçi araştırmacı sayısı.....	s 66
Tablo 10. Asbar Araştırma Merkezinin Faaliyet İstikametleri.....	s 71
Tablo 11. Medine İslam Üniveritesinin Amerika Kıtası Ülkelerindeki Mezun sayısı.....	s 77
Tablo 12 Medine Üniversitesinin Avrupa Kıtası Ülkelerindeki Mezun Sayısı.....	s 77
Tablo 13. Medine Üniversitesinin Asya Kıtası Ülkelerindeki Mezun Sayısı.....	s 78
Tablo 14. Medine Üniversitesinin Avustralya Kıtası Ülkelerindeki Mezun Sayısı...s	78
Tablo 15. Medine Üniversitesinin Afrika Kıtası ülkelerindeki Mezun Sayısı.....	s 79
Tablo 16. 2016 yılında Uluslararası İslam Yardım Organizasyonu Kurani Kerim Programı kapsamında yapılmış faaliyetle.....	s 84
Tablo 17. Kral Selman İnsani Yardım Merkezinin 31 Ocak 2018 Yılına kadarki Gıda ve İnsani Yardım İstatistiği.....	s 85
Tablo 18. Al – Rajhi Vakfının şimdiye kadar yurt içi ve yurt dışındaki hayır projelerine harcadığı para miktarı.....	s 87
Tablo 19. Kral Abdullah Vakfının Yurt Dışı Yardım Faaliyeti (2015-2016, 2017 yılları)	s 92 - 93
Tablo 20. Kral Faysal Vakfının dünyanın farklı ülkelerinde gerçekleştirilmiş proje sayısı.....	s 94
Tablo 21. Kral Faysal Vakfının Programlara göre yaptığı mali yardım.....	s 95

Tablo 22. Kral Faysal Vakfının verdiği bursla Suudi Arabistan`da eğitim almak için dünyanın farklı bölgelerinden gelen ğrenci sayısı.....	s 95
Tablo 23. Suudi Arabistan`da Eğitim Kurumlarına göre ğrenci dağılımı.....	s 96
Tablo 24. Eğitim düzeyine göre ğrenci dağılımı.....	s 96
Tablo 25. Bölümlere göre ğrenci dağılımı.....	s 97
Tablo 26. Suudi Arabistan dışından olan bölgelere verilen ğrenci bursu.....	s 97
Tablo 27. Kral Faysal Vakfının burs verdiği eğitim seviyeleri.....	s 98
Tablo 28. Kral Faysal Vakfının burs verdiği eğitim alanları.....	s 98
Tablo 29. Salem Bin Mahfuz Vakfının 2015-2016 yıllarında istikametler üzere gerçekleştirilen program sayısı.....	s 109

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.s	Adı geçen sayfa
a.g.y	Adı geçen yazar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAH	Büyük Alimler Heyeti
bkz .	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CIDA	Canadian International Development Agency
Çev.	Çeviren
ed.	Editör
İSAM	İslam Araştırmalar Merkezi
LSE	London School of Economics and Political Science
MIT	Massachusetts Institute of Technology
s	Sayfa
SOAS	School of Oriental and African Studies
ss.	Sayfa sayısı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Org.
USIAD	United States Agency for International Development
YTB	Yurtdışı Akraba Toplulukları Başkanlığı

KİBÜ

Körfez İşbirliği Ülkeleri

GİRİŞ

Araştırmanın Sorunsalı ve Literatür Değerlendimesi

Çalışmamızın temel problemi Suudi Arabistan'daki siyaset dışı kurumların siyasetin oluşum sürecindeki rolünü anlamaktır. Tezimiz ile ilgili akademik literatürde pek fazla kaynak bulunmamaktadır. Konuyla ilgili kaynak taraması yaptığımız zaman karşımıza çıkan Madawi Al – Rasheed'in *History of Saudi Arabia*¹ isimli kitabı Suudi Arabistan tarihi üzerine yazılmış en iyi kaynaklardandır. Yazar kitabın bir bölümünde ulemanın ülke içinde ve onun sınırlarındaki etkisinden bahsetmektedir. Yazarın diğer bir önemli eseri *Contesting the Saudi State: Voices from a New Generation*² Suudi Arabistan'daki ulemanın siyasi söyleminden bahs etmektedir. Bu söylem ülkedeki eski ve yeni jenerasyonun nasıl bir söylem ve eylemlerinin olduğunu, ülkedeki sorunların çözümüne yönelik nasıl bir vizyonlarının olduğunu, ayrıca yönetimin bu söylemin neresinde olduğunu açıklamaktadır.

Muhammed Nabil Molin'in *Uleme`ul İslam*³ isimli kitabı Suudi Arabistan'da din ve otorite ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Ülkedeki ulema ve dini üniversitelerin ülkenin iç ve dış siyasetinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu verilerle açıklamaktadır.

Caroline Montagu'nun *Civil Society in Saudi Arabia: The Power and Challenges of Association*⁴ isimli araştırma raporu Suudi Arabistan'daki sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ve bu kurumların ototireyle ilişkisini özetlemektedir.

James P. Piscatori'nin *Islam in a World of Nation – States*⁵ isimli eseri İslami düşüncenin ulus devlet anlayışına yaklaşımının nasıl olduğu farklı mezheplerin temel farklılıklarını ve benzerliklerini açıklıyor. Yazar, Suudi Arabistan'daki islami otoritenin nasıl bir devlet algısının olduğunu ve devletle ilişkisini, siyasetini sürdürülmesinde nasıl bir misyon üstlendiğini açıklıyor.

---

¹ Madawi Al – Rasheed, *History of Saudi Arabia* Cambridge University Press, (Bask2), New York 2010

² A.g.y, *Contesting the Saudi State: Islamic Voices from a New Generation*, Cambridge University Press, New York 2007

³ Muhammed Nabil Molin, *Uleme`ul – İslam*, (çev: Muhammed El Hac, Adil bin Abdullah), Eş – Şebeketu'l Arabiyye li'l Ebhes ve'n – Neşr, Beyrut 2011

⁴ Caroline Montgau, *Civil Society in Saudi Arabia: The Power and Challenges of Association*

⁵ James P. Piscatori, *İslam in a World of Nation – States*, Cambridge University Press, Cambridge 1986

Michael Farquhar, *Expanding the Wahhabi Mission: Saudi Arabia, the Islamic University of Medina and the Transnational Religious Economy*⁶ isimli tezinde Medine Üniversitesi'nin Suudi Arabistan sınırları dışında islami davet misyonunu nasıl hayata geçirdiğini, siyasi otorite ve iş adamlarının bu misyonun gerçekleşmesindeki rolünü tartışmaktadır.

James G. McGann ve R. Kent Weaver'in editörlüğünü yaptığı *Think Thanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*⁷ isimli eser düşünce kuruluşlarının siyaset oluşumundaki rolü ve etkisi, devletle nasıl bir yaklaşım içerisinde olduğu tartışılmaktadır. Çalışmamız bu kaynakların dışında yerel bazı kaynaklar ve özellikle tezimize konu olan kurumların kendi internet sitelerindeki bilgilere dayandırılmıştır. İlgili kurumların verdikleri bilgiler çoğu kere kurumlarını tanıtmaktan öteye geçmemektedir. Ancak biz çeşitli okumalar ve yerinde yaptığımız gözlemler ile bu kurumların misyonlarını değerlendirmeye çalıştık.

---

⁶ Michael Farquhar, *Expanding the Wahhabi Mission: Saudi Arabia, the Islamic University of Medina and the Transnational Religious Economy*, Yayınlanmış Doktora Tezi, LSE, Department of Government, London 2013

⁷ *Think Thanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, ed. James G. McGann & R. Kent Weaver, Transaction Publishers, New Jersey 2000

BİRİNCİ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN'DA SİYASİ VE İDARİ YAPI

1.1 Devletin Meşruiyet Kaynağı Olarak Vehhabi Hareketi

Modern Suudi Arabistan Krallığının kuruluş aşamaları incelendiği zaman *Vehhabi* hareketinin devletin kurulmasında önemli bir zemin olduğunu söylemek mümkündür. Hareketin kurucusu olan Abdulvehhab⁸, Riyad yakınlarında küçük bir kasaba olan Uyeyne`de<sup>9</sup> dünyaya gelmiştir. Abdulvehhab`ın soyu meşhur arap kabilelerinden olan *Beni Temim`e* dayanmaktadır<sup>10</sup>. Abdulvehhab`ın babası Abdullah b. Süleyman Uyeyne`de kadılık yapıyordu. Mezhebin kurucusu Muhammed b. Abdulvehhab babasının yanında Hanbeli fıkhını öğrenmiş ve 10 yaşında iken Kuran`ı ezberlemiştir¹¹.

Muhammed b. Abdilvehhab`ın babası ile birlikte Hureymila`da dersler verdiği¹² tarihi kaynaklarda belirtiliyor.¹³ Abdulvehhab babasının ölümünden sonra artık ciddi bir şekilde görüşlerini yaymaya başladığı günden itibaren ciddi bir şöhret ve taraftar kitlesi kazanmıştır. Süleyman Şefik Söylemezoğlu bu konuda şöyle bahsediyor: “*Muhammed Ibn Abdilvehhab Hureymile`ye avdet ettikten sonra balada söylendiği vecihle neşr-i tevhide başlamış ve bu arada bir hayli şöhrete dahi nail olmuş idi.*”<sup>14</sup> Fakat ciddi bir muhalif grup tarafından kendisine karşı suikaste uğrayınca 1743 yılında Hureymila`yı terk ederek Uyeyne`ye göçmek zorunda kalıyor<sup>15</sup>. Uyeyne emiri ile eskilerden olan yakınlığı<sup>16</sup> Abdilvehhab`a kendi fikirlerinin halk içinde kolay bir şekilde yayması için önemli fırsatlar verdi.¹⁷ Onun batıl inançlara karşı açtığı savaş; türbeleri, mezarları yıkmak gibi görüşleri, eski geleneğe bağlı bazı Arap kabile reisleri tarafından tepki çekmiştir. Özellikle, bölgede nüfuzlu kabilelerden

---

⁸ Abdulvehhab (1703 – 1792) yılları arasında yaşamış. Abdulvehhab ve Vehhabi hareketi hakkında geniş bilgi için bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Tarihi Vehhabiyan*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1992, Abdullah Salih Useymin, *Eş Şeyh Muhammed İbn Abdulvahhab*, Riyad 1986, Louis Alexandre Oliver de Corancez, *The History of the Wahabis*, Garnet Publishing, Reading 1995, George S.Rentz *The Birth of the Islamic Reform Movement in Saudi Arabia*. Arabian Publishing, Londra 2004; Selahuddin Al Muhtar, *Terihul Memleketi`l Arabiyyeti es-Suudiyye*, Cilt 2, Darul Mektebetul Heyet Yayın evi, Beyrut 1957, ss 35 – 38

⁹ Uyeyne Necid bölgesine bağlı küçük tarihi bir kasabadır.

¹⁰ Abdullah Salih Useymin, *a.g.e* s 61

¹¹ Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa`da Osmanlı Hakimiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s 17

¹² *A.g.e*, s 17

¹³ Abdullah Salih Useymin aynı eserde bu konuda şöyle diyor: “*Belli ki, Abdilvehhab`ın ilmi seviyesi onun islah hareketine başarılı bir şekilde başlaması için yeterliydi*”, s 70

¹⁴ Süleyman Şefik Söylemezoğlu, *Hicaz Seyahatnamesi*, İz Yayınevi, İstanbul 2012, s 164

¹⁵ Kurşun, *a.g.e*, s 18

¹⁶ *A.g.e*, *a.g.s*

¹⁷ Useymin, *a.g.e*, s 73

olan Beni Halid¹⁸ kabilesi Abdulvehhab'ın fikirlerinin bölgedeki siyasi dokuya zarar vereceğinden korkarak onun bölgeyi terketmesi için baskı yapmışlardı. Hatta yakından tanıdığı Uyeyne Emiri Osman b. Muammer bile bu baskıdan dolayı Abdulvehhab'ın bölgeyi terketmesinin onun geleceği açısından önemli olduğunu söylemiştir¹⁹. Durumun ciddiyetini anlayan Abdulvehhab bölgeyi terketmek zorunda kalmış ve Al-i Suud'un yönetiminde olan Dir'iyye'ye yerleşmiştir²⁰.

Mezhebin fikri babası olan Abdulvehhab Hanbeli Mezhebi'nin iki önemli alimi olan Ahmed b. Teymiyye ve İbn Kayyim El – Cevziyye'nin eserlerinden esinlenmiştir. Zekeriya Kurşun bu konuda: “...bu sayede O da adı geçen bu İslam bilginleri gibi dini, fıkhi ve felsefi eserlerden anlamak yerine, doğrudan kaynağına yani Kur'an ve Sünnet'e inerek öğrenmenin zaruretine inanmıştı.”²¹

Necid bölgesi İslam peygamberi Hz. Muhammed'in Arabistan yarımadasındaki yaydığı dinden çok uzaktı. İnsanlar cahiliyye dönemindeki gibi taşlara, ağaçlara kutsallık atfediyorlardı; hastalandıkları ve bir sıkıntı içine düştükleri zaman kabir ve türbeler üzerinde kurbanlar kesiyor, dua ediyorlardı. Tarihçi Osman b. Bişr bu konuda şöyle diyor:

“...O dönem Necid ve diğer bölgelerde şirk yayılmış, ağaçlara, taşlara, kabirlere inam yaygınlaşmıştır. Onları Allah'la kendi aralarında bir araç(vasıta) olarak kullanır, kurbanlar keserler. Cinler'den yardım istemek ve kurban kesmek yaygınlaşmıştı. Hastalarının şifa bulması ve hayır kazanması için onlara evlerin kenarlarında yemek koyarlardı. Allah'dan başkasına yemin etmek ve bu gibi diğer büyük ve küçük şirk çoğalmıştı.”²²

İslam tarihi boyunca Necid bölgesinin ismi aşırı fikirlerle zikr ediliyor. Dolayısıyla Abdulvehhab'ın fikirlerinin oluşmasında etkili olan unsurlardan biri bölgedeki sosyo-antropoljik yapının olduğunu söylemek mümkündür. Muhammed b. Abdulvehhab İslam'ın

¹⁸ Beni Halid kabilesi için bkz: Abul Kerim bin Abdullah el Munif el Vehbi, *Benu Halid ve Alagatum bi Necd (1669 – 1794)*, (1 Basım), Deru Sekif Yayınları, Riyad 1989, Muhammed Yusuf Halidi, *Kabile Beni Halid fil Ceziratil Arabiyyeh*, Darul Arabiyye li'l Muvassaah Yayın Evi, 2010, Ahmed el Amiri el Nasiri, *Kabiletu Beni Halid fi Terih*, Der el Rafideyn lil Tiba'ah vel Neşr vel Tavzii, Beyrut 2009,

¹⁹ Tarihçi Osman b. Abdullah b. Bişr *Unvanu'l – Mecd fi Terihi Necd*, isimli kitabında bu konuyu şöyle anlatıyor: “Abdulvehhab bölgede meşhur olduğu zaman, onun şöhreti hakkında haberler Ahsa bölgesinin reisi ve Beni Halid kabilesinin Şeyhi Süleyman b. Muhammed'e geldiğinde. O'na şöyle denildi: Uyeyne beldesinde bir alim var şöyle şöyle yaptı ve şöyle şöyle dedi. Bunun üzerine Süleyman b. Osman, Osman b. Muammer'e (Uyeyne Emiri) bir mektup yazıyor. Eğer onu (Abdulvehhab'ı) öldürmezse veya yaşadığı şehirden dışarı çıkarmazsa Ahsa'daki vergisini kesmesi ile onu tehdit ediyor...”, Osman b. Abdullah b. Bişr, *Unvanu'l – Mecd fi Terihi Necd*, Cilt 1, (baskı 4), Dartu'l – Melik Abdulaziz Yayınevi, Riyadh 1982, s 39-40

²⁰ Kurşun, a.g.e, s 18; Selahuddin Al Muhtar, a.g.e, ss 38 – 39

²¹ A.g.e, s 19

²² Osman b. Abdullah b. Bişr, a.g.e, s 33-34

aslını; Hz. Muhammed ve selef dönemini referans olarak ele alıyor. Muhammed b. Abdilvehhab`ın görüşlerini aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz:

a. *Tevhid*

Vehhabilik görüşünün merkezinde *tevhid* inancı durur. Muhammed b. Abdilvehhab tevhid`i üç kısma ayırıyor. İlki, *Tevhidu`r - Rububiyet`dir*. Allah her şeyin yaratıcısıdır. Diğer İslam mezhepleri ile bu konuda bir ihtilaf yoktur. İkincisi, *Tevhidu`l - Uluhiyye`dir*. Kura`n`da ve peygamberin döneminde olmayan şeyleri, kendi sözleriyle bid`atleri; Allah`la kul arasında arac koymayı terk etmek. Bu konularda farklı düşünen insanlar O`na göre kafirdir, canları ve malları helaldir. Üçüncüsü, sonuncusu *Tevhidu`l - Esma ve es -Sifat`dır*. Muhammed b. Abdilvehhab`a göre Allah`ın isim ve sıfatlarını Kuran`da olduğu gibi kabul etmek lazımdır; Allah`ın isim ve sıfatları say ile sınırlandırılmak yanlıştır²³.

b. *bidat*

*Bid`at* vehhabilik doktrininin en temel konularından biridir. Abdilvehhab bu konuda İbn Teymiyye`nin²⁴ görüşünü benimsemiştir. Onun görüşüne göre Kur`an ve Sünnet`te olmayan bir şey bidattır; sonradan din adına uydurulmuştur. Bunlar Muhammed b. Abdilvehhab`a göre sapıklıktır. İslam dünyası bu sapıklıkları terketmedikçe her zaman delalet içinde olacaktır²⁵. O kabilerin, türbelerin ziyaret edilmesini şirk alameti olarak kabul eder.

c. *İyiliği Emretmek, Kötülüğü Yasaklamak*

İslam kaynaklarında *İyiliği Emretmek, Kötülüğü Yasaklamak* (el – emru bi`l – maruf ve en – neyhi ani`l – munker) diye bilinen bu prensip Vehhabilik görüşünün en temel konularından biridir. Muhammed b. Abdilvehhab`a göre bu prensip dinin emridir ve farz niteliğindedir. Aslında bu prensipde İslam mezhepleri arasında görüş farklılığı da yoktur²⁶.

---

²³ Kurşun, *a.g.e*, s 21

²⁴ İbn Teymiyye`nin hayatı ve eserleriyle ilgili bkz: Sayib Abdullah Hamid, *İbn Teymiyye: heyetuhu ve akaiduhu*, Algudeyr li diraseh ve neşr, Beyrut; Muhammed Ebu`Zahra, *İbn Teymiyye: Heyetuhu ve asruhu – ara`uhu ve fikhuhu*. Daru`l Fikri`l Arabi Yayınevi, Kahire; İbn Taymiyya and His Times (ed: Yossef Rapoport and Shahab Ahmed), Oxford University Press, Karachi 2010

²⁵ Kurşun, *a.g.e*, s 21

²⁶ *A.g.e*, s 22

1.2 Modern Suudi Arabistan Krallığının Oluşumu

Modern Suudi Arabistan'ın oluşum tarihine baktığımız zaman Muhammed b. Suud'un, Muhammed b. Abdilvehhab ile 1744 (bazı kaynaklarda 1745 diye geçiyor) yapılan anlaşma sonraki yıllarda sonuçlarını vermeye başlamıştır. Bu ittifaktan sonra Vehhabiler, Dir'iyye yakınındaki kasabaları, akabinde ise Kasim, Taif'i ele geçiriyorlar. 18. Yüzyılın sonlarına doğru Vehhabiler, Necid'de otorite sahibiydiler. 1791 yılında Abdilvehhab'ın ölümünden sonra ise iktidar Suud ailesinin elindeydi²⁷. 1793 yılında El – Hasa'nın ele geçirilmesile, akabinde 1803 yılında Suud b. Abdulaziz Bahreyn ve Küveyt'i kendi otoritelerine bağlamasıyla vehhabilerin otoritesi Basra Körfezine kadar yayılmıştı²⁸. Bundan önceki Suriye ve Irak topraklarına yapılan seferlerden hiç bir netice alınmamış, aksine kendilerine karşı 1801 yılındaki Kerbala baskınıyla nefret kazanmışlardır²⁹. Yapılan yağmalamalar o halklar üzerinde derin bir iz bırakmıştı.

Hicaz'ı kendilerine bağlamak isteyen Vehhabiler 1804'te Medine, iki yıl sonra ise Mekke'nin kontrolünü kendi ellerine geçiriyorlar³⁰. Bu iki şehirin stratejik önemi ekonomik idi. Çünkü hacc ve ümreden gelen gelir onlara ekonomik olarak güç katacaktı.³¹ Hacc ve ümre dışında Hicaz yarımadası aynı zamanda kahve ticaretinin de merkezi haline gelmişti ve çok iyi kazanç sağlıyordu³². Dolayısıyla, Hicaz farklı ticaret dallarında gelir merkezi haline gelmişti. Durumdan rahatsız olan Osmanlı otoritesi Vehhabilere karşı geniş çaplı bir savaşı Mısır valisi Mehmet Ali Paşayla başlatır. 1818 yılında Mehmet Ali Paşa vehhabi otoritesinin merkezi olan Dir'iyye'ni ele geçirerek Vehhabileri ağır bir hezimete uğrattır³³.

Vehhabiler Dir'iyye'de kaybetikleri otoritelerini Turki b. Abdullah'ın başkanlığında 1824 yılında Riyad'daki çok az bir sayısı olan Osmanlı askerlerini mağlub ettikten sonra şehiri kendi merkezleri ilan ediyorlar³⁴. Vehhabiler 1830 yılında El Hasa'yı ele geçirmeyi başarır. Kendisinin öldürülmesinden sonra yerine geçen Emir Faysal bu dönem Necid'in güçlü kabilelerinden Şammar kabilesinin reisi Reşidilerin (Muhammed b. Reşid) güçlü otoritesile

²⁷ Vladimir Borisoviç Lutskiy, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*, Yordam Yayınları (çev: Turan Keskin) İstanbul 2011, s 76 – 77

²⁸ Kurşun, *a.g.e.*, s 45; Lutskiy, *a.g.e.*, aynı sayfa.

²⁹ Kurşun *a.g.e.*, s 33

³⁰ Lutskiy, *a.g.e.*, s 78; Kurşun, *a.g.e.*, s 44

³¹ 19. ve 20. Yüzyılda Arabistan Yarımadasına Hac ve Ümre ziyaretile ilgili geniş bilgi için bkz: John Slight *The British Empire and the Hajj*, Harvard University Press, London 2015

³² Suraiya Farooqhi, *Pilgrims and Sultans: The Hajj under the Ottomans 1517-1683*, I.B.Tauris Press, London 1994, s 183 – 184

³³ Kurşun, *a.g.e.*, s 52-53

³⁴ *A.g.e.*, s 57

karşılaşıyor.Osmanlı devleti bu gelişmeler üzerine bölgedeki güçlü kabilelerden olan Şemmar kabilesinin yöneticileri Suudlu'lara karşı istifade etmek için bu konuda stratejik bir adım atıyor. Ittifak sağlandıktan sonra Osmanlı devletinin de desteğini alan Reşidiler Necid`i kendi topraklarına katmayı başardı<sup>35</sup>. Nihayetinde 1891 yılındaki Muleyde savaşında İbn Raşid`in başkanlığında Reşidiler Riyad`ı ele geçiriyorlar. Abdurrahman b.Faysal Küveyt`te kaçmak zorunda kalıyor³⁶.

Abdulaziz b. Abdurrahman Küveyt`te bulunduğu dönemde yeniden güçlü bir ordu kurmak ve eski otoritesini kurmak için dönemin empreyal güçlerinden Britanya İmparatorluğu ile ilişkiler kurdu. İngilizlerin de desteğiyle 1902 yılında Riyad`ı ele geçirerek kendi otoritesini ilan ediyor³⁷. Zekeriya Kurşun bu konuda : “...*Bu tarih Modern Suudi Arabistan Devleti`nin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir*” diyor³⁸.

Vehhabiler kazandıkları zaferlerin tesirile de yeni bölgelere yöneliyordu. Özellikle Osmanlı devletinin bu dönemde farklı cephelerde savaşmasını fırsat bilen Abdulaziz b. Abdurrahman denize çıkışı olan El Hasa bölgesini ele geçirmeyi düşünüyordu. O öncelikle Riyad`daki kabilelerin desteğini kazanıyor. Bedevilerin oluşturduğu bu yerleşimciler *İhvan* adıyla biliniyordu. O, İhvan`ın da desteğiyle 1913 yılında bölgeyi kendi otoritesine bağlıyor³⁹.

Osmanlı devletinin Abdulaziz b.Abdurrahman`ı 1914 yılında Necid`in kumandanı olarak tanınması bile onun faaliyetlerini kısıtlayamadı. Abdulaziz b.Abdurrahman Osmanlı ordusunun bölgeden çekilmesinden 4 yıl sonra Asir`i kendi topraklarına katıyor. Ardından 1926 yılında Hicaz Haşimi Krallığını kendi topraklarına katıyor. Bu olaydan sonra kendini Hicaz bölgesinin kralı ve Necid`in sultanı ilan edilmiştir⁴⁰. Daha sonra Suudi Arabistan`ın

---

³⁵ Mehmet Ali Büyükkara, *İhvan`dan Cüheyman`a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, s 36; Bu konuyla ilgili ayrıca bkz: Abdullah Salih Useymın *Terihi El- Memleketu El- Arabiyyeti Es – Suudiyye*, Cilt 2, Riyad 1999, s 26-27

³⁶ Madawi Al Rasheed, *Politics in an Arabian Oasis: The Rashidis of Saudi Arabia*, I.B.Tauris Publishers, London 1991, s 86

³⁷ TDV, ISAM resmi internet sitesi, bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf> (tarih: 18.01.2018); Lutskiy, *a.g.e*, s 330

³⁸ TDV, ISAM resmi internet sitesi, bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf> (tarih: 18.01.2018)

³⁹ TDV, ISAM resmi internet sitesi, bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf> (tarih: 18.01.2018); Kurşun, *a.g.e*, s 199, Abdulaziz b. Abdurrahman İhvan ilişkisi hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz: Abdullah Salih Useymın, aynı eser, s 211 – 235 ; İhvan`la ilgili ayrıca bkz: Alexei Vassiliev *The History of Saudi Arabia*, New York University Press, New York 2000, s 268 - 286

⁴⁰ TDV, ISAM resmi internet sitesi, bkz : <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf>

Yemen`le arasındaki savaş 1934 yılında Suudilerin Taif anlaşmasıyla lehine bitiyor. Bu anlaşmayla Necran ve Cazan Suudi Arabistan`ın topraklarına bağlanmıştır⁴¹.

Abdulaziz b.Abdurrahman otoresinin tanınması için hem bölgesel hem de uluslararası diplomasini iyi kullanmayı beceren birisiydi. Bunun sonucu olarak ülke bir çok ülke tarafında ilişkiler kurmayı başarıyor. 1929 yılında Türkiye`yle dostluk anlaşması yapılıyor.1932 yılında İngiltere, Suudi Arabistan`ı resmen tanıdığını ilan ediyor. Bu tarihten sonra ülke Suudi Arabistan Krallığı olarak tanınıyor⁴².

1.3 Kral ve yetkileri

İslam dünyasındaki geleneksel otorite yönetimi ile; yani *krallık* yönetim sistemiyle yönetilen ülkelerden Suudi Arabistan Krallığı siyasi sistemini araştırdığımız zaman ülkenin siyasi yapısının islam dünyasındaki diğer siyasi rejimlerden farklı dinamiklere sahip olduğu görülmektedir. Temel Yönetim Nizamı`nın 5. maddesinin 1. fıkrasında ülkenin yönetim şekli Krallık olarak geçiyor⁴³.

Suud Arabistan 1921 yılına kadar *imam* statüsünde olan bir yönetici tarafından idare ediliyordu. Sonradan *sultan* statüsü taşıyan bir yönetici tarafından yönetilen ülke 1926 yılına kadar bu statüye taşıyordu. 1926 yılından itibaren günümüze kadar ülkeyi *kral* yönetiyor⁴⁴. (Bu statülerden en laik statüs *kral* statüsüdür.)

Suudi Arabistan`ın yönetimi Abdulaziz b. Abdurrahman b. Faysal Suud`un evlatlarının elindedir⁴⁵. Aile içinden ülkenin başına geçen kişi bu ailenin evlatları arasından seçilmektedir. (tablo1) (Nizam heyeti`l bi`ah) Kraldan sonra onun yerine geçecek kişi (veliahd) kralın kendisi tarafından teklif edilir ve *beyat heyeti`nin* onayı ile seçilir⁴⁶. Veliahd, kralın yardımcısı, naibi statüsündedir. Günümüzde kralın iki naibi vardır. Birinci naibe

---

; Abdulaziz b. Suud`un politikalarıyla ilgili geniş bir okuma için Gary Troeller, *The Birt of Saudi Arabia: Britain and the Rise of the House of Saud*, Frank Cass and Company Limited, London 1976

⁴¹ TDV, ISAM resmi internet sitesi, bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf>; bu konu hakkında ayrıca bkz: Abdullah Salih Useymin, adı geçen eser, s 281 – 286 ; Mohammed Iqbal, *Emergence of Saudi Arabia*, Saudiyah Publishers, New Delhi 1977, ss 217 – 232 ; Al Muhtar, *a.g.e*, ss 392 – 393

⁴² TDV, ISAM kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf>; ayrıca, Useymin, *a.g.e*, s 290-294; Vassiliev, *a.g.e*, s 284 – 285;

⁴³ *En Nizamul`l - Esas li`l - hukm, madde 5 fıkra 1*

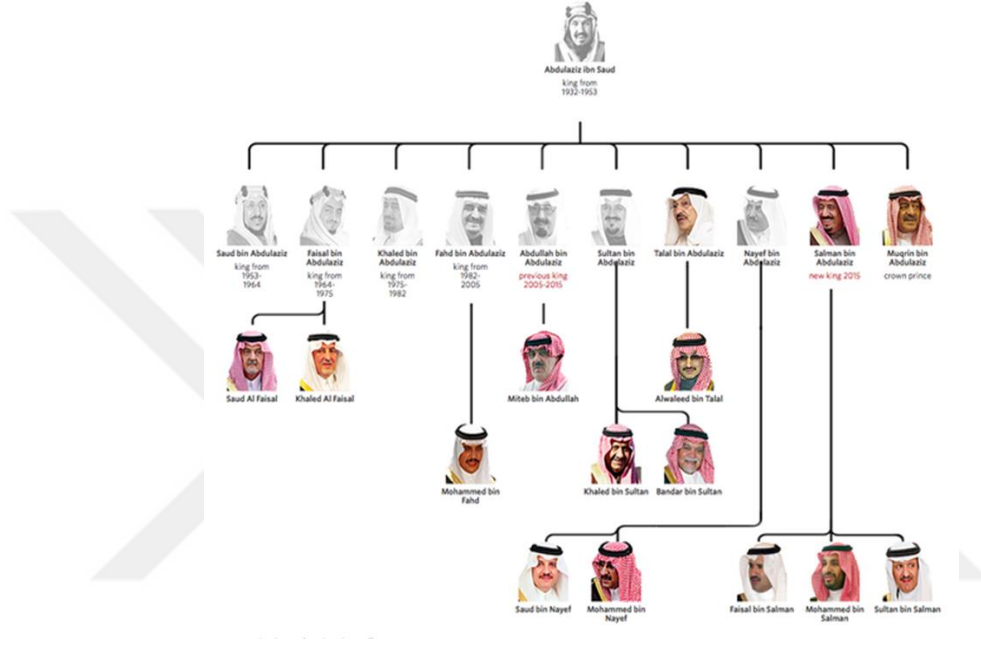
⁴⁴ Gassan Selemah, *Es – Siyesetu`l – Hariciyyetu es – Su`udiyetu munzu a`m 1945*, Mahed el - İnmau el- Arabi Yayınevi, Beyrut, 1980, s 32

⁴⁵ Mehmet Ali Yargı, *Suudi Arabistan`ın Yargı Sistemi*, Emin Yayınevi (1baskı), Bursa, 2013, s 24

⁴⁶ *En- Nizamul eses lil – hukm, madde 5 fıkra 3.*

veliyyul ahd ikinci naibe ise *veliyyu veliyyul ahd* deniliyor⁴⁷. Veliahd kral hastalandığı (sihhatinin yönetmeye izin vermediği zamanlar da buna dahil) vefat ettiği takdirde onun görevini üstleniyor⁴⁸. Ayrıca, kral bazı yetkilerini kraliyet kararıyla (emriyle) veliahda bırakabilir⁴⁹. Kral yurtdışına çıktığı zaman bir kraliyet emri çıkararak veliahdı devlet işlerinin yönetmesi için kendi naibi tayin eder ve bu emirde veliahdın tüm yetkileri belirtilir⁵⁰.

Tablo 1. Suudi Arabistan Kraliyet Ailesinin Kralları

Kaynak: <http://graphics.wsj.com/saudi-arabia-family-tree/> (Tarih: 13.01.2017)

Devlet başkanı olarak kral yargı, yürütme ve yasamanın üst merciidir⁵¹. Dolayısıyla bu üç devlet organı Temel Yönetim Nizamı'ndan da anlaşıldığı üzere krala bağlıdır. Aynı kaynaktan yönetim yetkilerini Kur'anî Kerim ve Sünnet'den aldığı belirtiliyor. Bu iki kaynağın Temel Yönetim Nizamı'nın ve diğer devlet nizamlarının üstünde olduğu belirtiliyor⁵². Mehmet Ali Yargı Kral'ın nizamlardaki görevleri hakkında şunları ifade etmektedir:

“...kralın nizamlarda belirtilen görevlerinin yanında klasik islam fikhında belirtilen İslam devleti anlayışındaki devlet başkanının tüm görev ve yetkilerine sahip bir devlet başkanı olduğu söylenebilir. Bu durum aynı zamanda kralın mutlak bir otoriteye sahip olmadığını,

⁴⁷ Yargı, *a.g.e*, s 42

⁴⁸ En – Nizamu'l – Esas li'l hukm, *madde 5*,

⁴⁹ En Nizamu'l - Esas li'l - hukm, *madde 65*

⁵⁰ *A.g.n*, madde 66

⁵¹ *A.g.n*, madde 44

⁵² *A.g.e*, madde 7, aktaran Yargı, *a.g.e*, s 43

İslami kurallar ile kayıtlı olduğunu ve bu kurallardan onun da sorumlu olduğunu göstermektedir.”⁵³

Diğer taraftan kralın devletin başı olarak yargı ve yasama organı ile bağlı görev ve yetkilerinin olduğu görülmektedir. Kral, bu organlarla ilgili yetkilerini kullanırken aldığı kararları aşağıdaki özel terimlerle isimlendiriliyor:

1. Kraliyet Emri (el – emru`l – meleki)
2. Yüce Emir (el – emru`s – sami)
3. Kraliyet Tevcihi (et – tevcihu`l – meleki)
4. Kraliyet Mersumu (el – mersum`l – meliki)⁵⁴

Bakanlar Kurulu ve ya Şura Meclisi`nin onayı dışında kralın kendi iradesile verilen yazılı kararlar kraliyet emridir. Kral kendi yardımcılarını, bakanlar ve yardımcılarını, Şura Meclisi üyelerini, büyükelçileri, hakimleri bölge emirlerini tayin etmek ve sürelerini uzatmak ve ya görevinden almak için aldığı kararlar aşağıdakileri emrettik başlıklı kraliyet emri ile yapılır⁵⁵.

Yüce Emir Kralın Bakanlar Kurulu başkan olarak devlet işleri ile bağlı verdiği devlet kararlarıdır. Genel olarak yüce emir Bakanlar Kurulu Divan Başkanlığı vasıtasıyla kabul edilir. Devletin yargı organlarının kısas, had gibi verdiği ceza kararlarının onaylanması yüce emir ile yapılmaktadır⁵⁶.

Tevcih kelimesi arapça`da yönlendirme, istikamet verme anlamında kullanılmaktadır. Suudi Arabistan`da yönetim organlarının faaliyetlerindeki sorunların takip edilmesine yönelik yazılı kararlardır. Kral istediği zaman yönetimden bir kişni ülkedeki her hangi bir vatandaşın sorunlarını takip etmesi için onu görevlendirebilir⁵⁷.

1.4 Dini Otorite

İslam dünyasında; özelde Ortadoğu`daki bazı devletlerde (İran ve Suudi Arabistan) dini otoritenin siyasi otorite kadar küçümsenemeyecek gücünün olduğu bilinmektedir. Araştırmamızın konusu olan Suudi Arabistan`da dini otoritenin, siyasi otorite ile nasıl bir

---

⁵³ Yargı, *a.g.e*, s 43

⁵⁴ *A.g.e*, s 44

⁵⁵ *A.g.e*, aynı sayfa

⁵⁶ *A.g.e*, aynı sayfa

⁵⁷ *A.g.e*, aynı sayfa

iletişim içinde olduğu, siyasetin belirlenmesinde dini otoritenin ne kadar ağırlığının olduğunu anlamak açısından konuyu kısaca irdelememiz gerekecektir.

Suudi Arabistan Krallığının siyasi tarihine bakıldığı zaman din ve devletin iç içe olduğu organik bir bağdan bahsetmek mümkündür. İster siyasi, ekonomik ve isterse de sosyal alanda dinin (İslam) hayatın tüm alanlarında baskın yorumunu görmek mümkündür.

Temeli 1744 yılında atılmış olan Muhammed b. Abdilvehhab ve Muhammed b.Suud ittifakının bir anlamda manası, bir tarafın diğer tarafı karşılıklı şekilde ülkedeki dini ve siyasi otoritenin başı olarak kabul etmesiydi. Dolayısıyla siyasi otorite *Al – i Şeyh* ailesini resmi olarak ülkenin baş müftüsü olarak kabul etmiştir.

Suudi Arabistan`da dini otoritenin iki farklı geleneğe (ekol) ayrıldığını söylemek mümkündür. Bunlar Necid ve Hicaz ekolleridir. Necid ekolü coğrafi olarak küçük şehir, köy ve bedevilerin yaşadıkları yerleşim merkezlerinde yaygın halde dini faaliyetlerini yürütüyorlardı. Bu ekolün oluşmasında geleneksel Vehhabi ulemasının etkisi büyüktür. Necid`liler vehhabi doktrinini ve hanbeli mezhebini öğreniyor, aynı zamanda klasik islam bilimleri de ilgileniyorlardı. Bu ekolün taşıyıcıları geleneğe bağlı oldukları için her türlü yeniliğe karşıydı.

Hicaz ekolü ise geleneksel İslam ulemasının etkisinde gelişmiştir. Bu ekolün taşıyıcıları Kuran Kerim fıkıh, arap dili, mantık ve kalam (felsefe) gibi bilim dallarında uzmanlaşmışlardı. Fakat bu ekolün taşıyıcıları Necid ekolüne göre yenilikçiliğe açıktı⁵⁸. Zira bu bölge bütün İslam dünyasına açıktı ve her yıl değişik İslam ülkelerinden gelen ilim adamlarının toplanma mekanıydı. Buralarda ilmi münazaralar yapılır ve teşvik edilirdi. Necid ise kapalı bir toplum idi⁵⁹.

Bu iki bölge arasında ciddi oranda ekonomik eşitsizlik gerçeği vardı⁶⁰. Hicazın, İslamın kutsal şehirlerinin bulunduğu bir bölge olduğunu, aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinden ziyaret akınının olduğunu dikkate alırsak, ciddi oranda hac ticaretinden kazanç olduğunu söylemek mümkündür. Bu ekonomik refah aynı zamanda ulemanın da geçiminde önemli bir

⁵⁸ Yassini, *a.g.e*, s 48; Fouad Al – Farsy, *Saudi Arabia*, Kegan Paul Inc Press, London 1986, ss 73 – 76

⁵⁹ Bu konuda geniş bir okuma listesi için: Amal Ramazan Abdulhamid Siddiq, *Al Hayatu`l İlmiyye fi Mekketi`l Mukarremeh (1703 – 1916)*, (Cilt 1,2), Daretul Melik Abdulaziz Yayınevi, Riyadh; Ahmed Es – Siba`i, *Tarihu Mekkeh: Dirase fi Siyese ve`l ilm ve`l ictim`a ve`l umran*,(Cilt 1), Riyadh 1999, ss 79 – 81; Abdullah Muhammed Akbar, *Suvar min Turasi Mekketi`l Mukarremeh fi`l Karni`r rabi`i aşara el – hicri* (Baskı 2), Cilt 1, Mektebetu`l Kenuzu`l Marifeh Yayınevi, Cidde, 2009 , ss 101 – 168; Francis E.Peters, *Mecca: A Literary of The Muslim Holy Land*, Princeton University Press, New Jersey, 1994, ss 258 – 260

⁶⁰ *A.g.e*. aynı sayfa

kaynaktı. Dolayısıyla, Hicaz`ın Necid`le kıyaslandığında dönemin dominant ekonomik güç merkezi olduğunu söyleyebiliriz⁶¹.

Necid uleması geçimini siyasi otoritenin verdiği destekle sağlıyordu. Buna karşın Hicazlı`lar hayırseverlerin yardımlarıyla (dini vakıflar da dahil) ayakta duruyordu⁶². Fakat ister mali bağımsızlık, isterse de siyasi otoritenin verdiği destek her iki ekolün otoriteye verdikleri desteğin önüne geçemiyordu. Diğer bir ifadeyle, dini otorite, siyasi otoritenin siyasetini meşrulaştırma aracı olduğunu söylemek mümkündür. Madawi Raşid bu konuda “...Vehhabilik (doktrin) olmadan ne Suud Ailesi ne de Suudi Arabistan Krallığı olamazdı. Şöyle ki, Vehhabilik kurduğu ve savunduğu otoriteyi desteklemekte devam etmekte. Vehhabilik iktidarı meşrulaştırma aracıdır (söylemidir)”⁶³ açıklamasını yapmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz gibi Necid ekolü çok muhafazakardı, Hicazlı`lar tarafından kendilerine yönelik en büyük suçlamaysa müslümanları bile tekfir etmeleri idi. Hatta bu konuda onların verdikleri radikal fetvalarla Suud ailesiyle bile ters düşmüşlerdi. Suudi Arabistan Krallığı kurulduktan sonra İbn Suud ülke içinde modern siyaset yürüteceğinin sinyallerini vermiştir. O, telegraf, eğitimde yabancı dil gibi bir çok konularda açılımlar yapmıştır. Fakat bu yeniliklere karşı ulemanın sert eleştirilere karşı karşıya kalmışsa da geri adım atmamıştır⁶⁴.

Dini otoritenin sert eleştirileri aynı zamanda elinde bulunduğu yetkilerle de bağlı olduğunu söylemek mümkündür. 1971 yılına kadar devam eden dini otoritenin başı, büyük müftülük makamını Kral Faysal lağvetmiştir⁶⁵. O zamana kadar bu makamın başında oturan müftü Muhammed b. İbrahim Al – i Şeyhin⁶⁶ 16 görevi vardı⁶⁷. O tarihte dini fetvalarla bağlı mercii, Büyük Alimler Heyeti (BAH)⁶⁸ kurulmuş ve dini otorite ülkede bürokrasinin bir

⁶¹ Hicaz`ın ekonomik gücü Mekke şehri idi. Bu konuda okuma için bkz: Patricia Crone, *Meccan Trade and The Rise of İslam*, Princeton University Press, New Jersey 1987; İbrahim Rifat Paşa (muhtasar), *Miratu`l Harameyn*, (çev: Lütfullah Yavuz) Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010; William Ochsenwald, *Religion, Society and The State in Saudi Arabia*, Ohio State University Press, Ohio 1984, ss 18 – 23 ; William Ochsenwald, “The Annexation of the Hijaz”, s 75 – 89, *Religion and Politics in Saudi Arabia*, (ed: Mohammed Ayoob and Hasan Kosebalaban), Lynne Rienner Publishers, London 2009; Francis E. Peters, *a.g.e*, ss 260 – 266

⁶² Yassini, *a.g.e*, s 48

⁶³ Madawi Al – Rasheed, *Contesting the Saudi State: Islamic Voices from a New Generation*, Cambridge University Press, New York 2007, s 4

⁶⁴ *A.g.e*, s 49

⁶⁵ Fakat bu makam 1993 yılında yeniden eski halini alıyor.

⁶⁶ Muhammed bin İbrahim El – Şeyh`le ilgili bilgi için bkz: Dar el – ifta idaresinin resmi sitesi <http://www.alifta.net/Fatawa/fatawaChapters.aspx?language=ar&View=Page&PageID=2671&PageNo=1&BookID=2> (tarih: 18.01.2018)

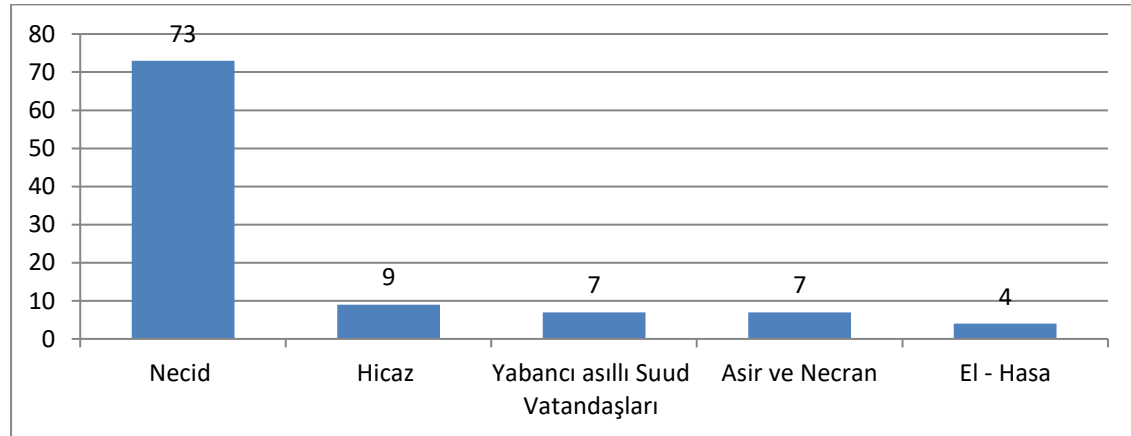
⁶⁷ Bu görevlerle ilgili bkz: Yassini, *a.g.e*, s 221

⁶⁸ Büyük Alimler Heyetinin yasama faaliyetleriyle ilgili Yasama bölümündü geniş bilgi verilecektir.

parçası haline dönüşüyor. Bu kararın aynı zamanda dini otoritenin geniş nüfuzunu önüne geçilmek istendiği anlamına geldiğini söylemek de mümkündür.

Yukarıda bahs ettiğimiz Necid ve Hicaz ekollerinin Faysal tarafından kurulmuş Büyük Alimler Heyetin`de ne kadar temsilinin olduğuna bakarsak dini otoritedeki Necid ekolünün daha ağır bastığını görmemiz mümkündür.(bkz: Tablo 2)

Tablo 2. 1971 – 2010 yılları arasında BAH`daki üyelerin bölgeler üzere dağılımı.

Kaynak: Muhammed Nabil Molin, Uleme`ul – Islam,(çev: Muhammed El Hac, Adil bin Abdullah), Eş – Şebeketu`l Arabiyye li`l Ebhes ve`n – Neşr, Beyrut 2011, s 279

İktidarın dini otoriteyle zamanla yaşadığı sorunlar olsa bile, Ali Suud ailesi her zaman dini otoritenin desteğine ihtiyaç duymuştur. Özellikle, Al – i Şeyh ailesinin iktidara desteğinden dolayı Ali - Suud ailesiyle yakın ilişkileri olmuştur. Bu ilişkilerin karşılıklı ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Örnek verecek olursak Kral Suud 1953 yılında yönetimin başına geçerken ona biat eden yedi ulemadan altı kişi Al – i Şeyh ailesinden olmuştur. Diğer bir örnek ise Kral Faysal`ın 1962 yılında otoriteye geçmesini fetvalarıyla meşru gören 12 üyeden beş kişi yine bu ailedendi⁶⁹. Bu tezden yola çıkarak dini otortenin siyasi otoriteye, aynı zamanda siyasi otoritenin de dini otoriteye ne kadar karşılıklı ihtiyaç halinde olduğu görülmektedir.

Yukarıda kral ve ulema arasında sürtüşmeler yaşandığını söylemiştik, İbn Suud kurucusu olduğu ülkenin bir yandan açılımını yaparken, diğer yandan da ulemayla arasının açılmasını da istememiştir. Dönemin ulemasını en büyük şikayeti (özellikle muhafazakar Necid ehlinin) toplumun bidatlar benimsemesi ve yozlaşmasıydı. Toplum üzerinde kontrolü elinde tutmak

⁶⁹ A.g.e, s 272

için kral bu konuda ulemaya bazı küçük yetkiler veren *Emr bi` l – Maruf ve`n - Nehy ani`l – Munker*<sup>70</sup> kurumunu inşa ediyor. İlk başkan, Abdullah Şeybi`nin⁷¹ başkanlığındaki kuruma aşağıdaki görevleri veriliyor:

1. İnsanların beş vakit namazı cemaat halinde kılmasına davet etmesi
2. İslama uygun olmayan şeylere karşı ikazların yapılması
3. İnsanların dil ile yaptıkları kötü konuşmaları (küfür) konusunda uyarmak
4. Camideki yetkililerin görevlerini yapıp veya yapmadığını kontrol etmek
5. Tüm bu yapılan konuların iyi bir şekilde yapılması için iyi bir program uygulamak⁷².

Heyetin yetkileri⁷³ farklı dönemlerde genişletilmiştir. Örneğin yukarıdaki görevler kral Abdulaziz döneminde verilmiştir. Kral Faysal döneminde de bu kurumun dönemin şartlarına uygun teknolojik ve elektronik altyapısı iyileştirilmiştir. Kral Halid döneminde Hicaz ve Cidde`deki kurullar bir merkezde birleştirilmiştir. Fakat bir sonraki kral Fehd döneminde ise heyetin bakanlar kurulu başkanına bağlı mustakil bir genel kurulu inşa ediliyor. Aynı zamanda En – Nizamü`l – Esas li`l – Hukm`de bir kurum olarak ismi geçiyor⁷⁴.

Suud Arabistan toplumunda bu kurumun faaliyetile bağlı farklı fikirler var. Kurumun bağımsız bir kurum olduktan sonra ve aynı zamanda yetkilerinin sınırlarının genişliği, zamanla suistimal hallerinin olmasına yol açmıştır. Toplumdan yükselen şikayetler üzerine 2016 yılında kral Selman dini polisin yetkileri konusunda kanun yeniden gözden geçirmiştir. Şöyle ki yeni kararlar onların resmi görevlerini yerine getirirken insanları durdurmadan, onlardan vesika, kimlik talep etme gibi bazı yetkiler dini polisin elinden alınmıştır. Meşhur kanunda⁷⁵ yapılan değişiklik sonrasında da bu kurum sokaktaki görünürlüğü azaltılmıştır⁷⁶.

---

⁷⁰ Kurumun resmi internet sitesinden tarihi ilgili geniş bilgi için bkz: <https://www.pv.gov.sa/Pages/AboutAuthority.aspx> (tarih:19.01.2017) ayrıca, bilgi almak için Atvanah, *a.g.e* s 309 – 357

⁷¹ Kuruma şimdiye kadar başkanlık yapmış diğer şahıslarla ilgili bkz: Atvanah, *a.g.e* , s 334

⁷² Kurumun resmi internet sitesi bkz.: <https://www.pv.gov.sa/Pages/AboutAuthority.aspx> (tarih: 18.01.2017)

⁷³ Kurumun resmi nizamı için bkz: <https://www.pv.gov.sa/Regulations/Reg/Pages/pvpv-rules.aspx> (tarih: 18.01.2017)

⁷⁴ Kurumun resmi internet sitesi, geniş bilgi için bkz: <https://www.pv.gov.sa/Pages/AboutAuthority.aspx> (tarih: 18.01.2017)

⁷⁵ Kurumun yetkileriyle bağlı geniş bilgi için bkz: *Nezam Emr bi El – Maruf ve En - Nehy an El – Munker*

⁷⁶ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: <http://www.alriyadh.com/1146183> (tarih: 18.01.2017)

1.5 Yargı Organı

Arapça tercüması “hüküm vermek, tamamlamak, ölmek” gibi anlamları ifade eden *kada* kelimesinin yargı kavramı için de kullanılmaktadır. Fahrettin Atar bu konuda: “*kaza kelimesi muamelat alanında ise “haklıyı haksızdan ayırma işi(fasl); davaları görme işi, davaları bir hükmü bağlama işi; kadılık görevi, kadının hüküm vermesi; yargı gücü/kurumu/organı”, “yargılama hukuku” ve “yargı kararı” şeklinde anlam kazanmıştır.*”⁷⁷

Suudi Arabistan`da Yargı Organını incelemeyen önce şu sorulara sormak yararlı olacaktır; Arabistan Yarımadasının Osmanlı devletinin bir eyaleti olduğu dönemde bölgede nasıl bir adalet sistemi/mekanizması vardı ? Adalet sistemi hangi mezhep yorumuna bağlıydı? Modern Suudi Arabistan`da Yargı Organı nasıl bir (organik) yapıya sahip ?

Bilindiği üzere Osmanlı devletinin resmi mezhebi Hanefi mezhebi idi. Arabistan Yarımadası Osmanlı devletine bağlı olduğu dönemde siyasi otorite yarımadasının bazı bölgelerinde; örneğin Hicaz bölgesinde İslam Hukukuna bağlı Hanefi yorumunu bölgede tesis etmeye çalışmışlardı. Özellikle, Mekke ve Medine`ye bu mezhebe bağlı hakimler tayin ediliyordu⁷⁸. Fakat bölgede diğer üç sünni mezhep yorumlarının da olduğu bilinmekteydi. Onların yardımcıların ise aynı mezhepten olması şart değildi ve diğer üç mezhepten de yardımcıları olabiliyordu⁷⁹. Modern Suudi Arabistanın oluşundan sonra ise yargı sisteminin Hanbeli mezhebi üzerinde inşa edildiğini söylemek mümkündür.Sami Zubaida bu konuda: “*Suudi Arabistan mahkemeleri ve yargıçları devlet hukuku şeklinde olan fakat kanunlaştırılmayan ve aynı zamanda resmi olarak kadının içtihad ve takdirine bırakılmış Hanbeli fikhına uygun hükümetmektedir.*”⁸⁰

1975 yılında Kral Feysal tarafından kurulmuş Adalet Bakanlığı⁸¹ mahkeme ve noterlerin⁸² idari ve mali işlerine bakar. Bakanlığın araştırma merkezi kurma görevi var. Belirli sayıda en az üniversite mezunu yetkililerden oluşmaktadır. Yüksek Yargı Meclisinin onayından sonra seçilmiş yargı hükümlerinin basımını yapar⁸³. Adalet Bakanı Vekili görevini

⁷⁷ Fahrettin Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, (baskı 1) Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s 15; *Saudi Arabia*, (ed: Richard F.Nyrop), Washington 1984, ss 215 – 217

⁷⁸ Yargı, a.g.e, s 61

⁷⁹ A.g.e, a.g.s

⁸⁰ Sami Zubaida, *Law and Power in the Islamic World*, I.B.TAURIS Press, New York 2003, s 153

⁸¹ Adalet Bakanlığıyla ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<https://www.moj.gov.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 20.01.2017)

⁸² Noterlerle ilgili, Nizam El – Kada, *madde 73, 74, 75* bakıla bilir.

⁸³ Nizamı`l – Kada, *madde 71*

yapan veya geçmişde görev yapmış en az mahkeme başkanı derecesi veya bu derecede olmuş, daha yüksek pozisyonlarda olmuş (geçmiş) yargıçlardan seçilir.⁸⁴

Suudi Arabistan Yargı Nizamına göre Yargı bağımsızdır. Yargı Nizamında şöyle denmektedir: “*Yargıçlar bağımsızdır. Onların görevlerini yaptığı sürece üzerlerinde hiç bir otorite kabul edilemez. Yargıya hiç bir kimse müdahale edemez.*”⁸⁵

Suudi Arabistan`da Yargıç olmak için bazı vasıfların olması gerekiyor: a. Suudi Arabistan vatandaşı olması, b. Güzel ahlak ve edeb sahibi, c. Şeriatın kadılık için şart koştuğu ehil vasıfların olması, d. Yaşının kırktan az olmaması (eğer istinaf dereceli kadı olacaksa) ve yaşının yirimi ikiden az olmaması gerekir (eğer her hangi bir kadılık pozisyonlarından birinde olacaksa) e. Dini ve vicdani mahkumluğu olmaması, her hangi bir vazifeyi kötüye kullanmasından dolayı hakkında adli bir işlem yapılmış olmaması eğer olmuşsa vazifeyi itibarının geri alınmış olması gerekir⁸⁶.

Suudi Arabistan`ın Yargı sistemi Yargı Nizamına göre iki yapıya sahiptir. *Yargı ve Divan Mezalim.*

Yargı

Suudi Arabistan`da Adli Yargı`nın en üst makamı Yüksek Yargı Meclisidir.⁸⁷ Ülkedeki yargı kurumları aşağıdakılardır.

1. Yüksek Mahkeme
2. Istinaf Mahkemeleri
3. Birinci Dereceli Mahkemeler. Birinci dereceli mahkemeler ise şunlardır:
  - a. Genel mahkemeler
  - b. Ceza Mahkemeleri
  - c. Ehval Şehsiyye Mahkemeleri
  - d. Ticaret Mahkemeleri
  - e. İşçi Mahkemeleri⁸⁸

⁸⁴ Nizamu`l – Kada, *madde 72*

⁸⁵ Nizamu`l-Kada, *madde 1*, Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<https://www.boe.gov.sa/ViewSystemDetails.aspx?lang=ar&SystemID=131&VersionID=160> (tarih: 20.01.2017)

⁸⁶ Yargıçların görev süresinin bitmesile ilgili a.g.n, *madde 69, 70*

⁸⁷ Yargı, *a.g.e*, s 82

⁸⁸Nizamu`l – Kada, madde 9. aynı kaynak; ayrıca bkz: www.moj.gov.sa/ar/Ministry/Courts/Pages/default.aspx (tarih: 20.01.2017)

Bu mahkemeler kanun bağlamında kendi ihtisaslarına uygun görevlerini yaparlar. Yüksek Yargı Meclisinin Kral'ın onayı ile diğer işlerle ilgili mahkemeler kurma yetkisi var.

Yüksek Yargı Meclisi kralın onayını alan bir başkan ve 13 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler şunlardır: a. Yüksek Mahkeme Başkanı, b. Kraliyet emriyle dört daimi İstinaf Mahkemesi dereceli Başkanı, c. Adalet Bakanı vekili, d. Başsavcı, e. Kraliyet emriyle İstinaf Mahkemesi hakimliği sıfatları olan üç hakim (üye)⁸⁹.

Bir kaç yetkisi olan Yüksek Yargı Meclisi⁹⁰ en az iki ayda bir defa başkanın başkanlığında toplanıyor, ihtiyaç olduğu takdirde daha fazla toplanabilir. Üyelerinin çoğunluğu olduğunda toplantılar yapılabilir ve ayrıca üyelerinin çoğunğunun oyunu aldığı zaman kararlar alınabilir. Meclis başkanı olmadığı zaman Yüksek Mahkeme Başkanı toplantıya başkanlık yapıyor⁹¹.

Yüksek Mahkeme

Yargı Nizamına göre Yüksek Mahkeme başkanı kraliyet emrile atanıyor. Onun pozisyonu bakan derecesi kadardır ve görevinden yine kraliyet emrile alınır. İstinaf mahkemesi başkanı çalışması için belirli vasıflara sahip olması şartı var. O görevinde olmadığı zaman Yüksek Mahkeme Dairelerinin en yaşlı yardımcısı onun görevini yapar. Mahkemenin binası Riyad'dadır. Yüksek Mahkeme İstinaf Mahkemesi başkanı derecesinde bir başkan ve belli sayıda yargıçlardan oluşmaktadır. Yüksek Yargı Meclisi oylamasına göre Kraliyet emriyle üyelerin ataması yapılır. Yüksek Mahkeme dairelerinin başkanı ve üyeleri Yüksek Mahkeme başkanı seçimi ve Yüksek Yargı Meclisinin kararıyla atanır. Yüksek Mahkemenin ihtiyaca göre belirli sayıda noter, idari personeli ve araştırmacısı olur⁹².

Yüksek Mahkemenin her bir dairesi kendi başkanı ve tüm üyelerinin iştirakı ile toplantı yapabilir. Eğer onlardan biri olmazsa veya men edilirse, Yüksek Mahkeme başkanı onu diğer dairelerin üyeleriyle değiştirebilir⁹³.

Yüksek Mahkemenin, mahkeme başkanı, üyeleri ve yargıçlarından oluşan genel kurulu var. Yüksek Mahkeme genel kurulun bazı vazifeleri vardır: a. Yargıyla bağlı genel ilkel

⁸⁹ Nizamu'l – Kada, madde 5, aynı kaynak.

⁹⁰ Yüksek Yargı Meclisinin yetkileri için bkz: Nizamu'l – Kada, madde 6, aynı kaynak

⁹¹ Nizamu'l – Kada, madde 7, aynı kaynak

⁹² Nizamu'l – Kada, madde 10

⁹³ A.g.n, madde 12

karar, b. Bu nizamla bağılı veya onun dışındaki sorunlara genel kurulda bakılması, c. Genel Kurul toplantısı başkan veya onu görevini yapacak yardımcısı da dahil üyelerin üçde ikisinin iştirakı ile geçerlidir. Kararlar iştirak eden üyelerin oy çoğunluğu ile alınıyor. Eğer görüş (oy) sayısı aynı olursa, (leyhinde ve aleyhindeki oylar) bu zaman oturum başkanı kendi oyunu hangi tarafa verirse sonuç o yönde çıkıyor (nihayi karar oluyor).⁹⁴

İstinaf Mahkemeleri

Yargı Nizamına göre her bölgede bir veya daha çok istinaf mahkemesi olabilir, işleri ilgili daireler yürütür. Her dairede üç yargıçtan oluşmaktadır. Recm, kısas, ölüm işlerine bakan ceza daireleri istisnadır. Bu daire beş yargıçtan oluşmaktadır. İstinaf mahkemesindeki yargıçın derecesi, istinaf yargıçı derecesinden aşağı olamaz. Her dairenin bir başkanı olur. İstinaf mahkemesi bulunun bölgelere bağılı muhafızalarda (illerde) bir veya daha çok yetkili istinaf daireleri inşasına izni verilebilir. Daire başkanlığını daire başkanı olmadığı zaman daire başkanı ve üyeleri istinaf mahkemesi kararıyla mahkeme başkanı olabilir veya mahkeme üyelerinden biri onun yardımcısı olabilir⁹⁵. Bu mahkemeler *hukuk dairesi, ceza dairesi ehval şahsiyye dairesi, ticaret dairesi ve işçi daireleri* nden oluşmaktadır⁹⁶. İstinaf mahkemeler, birinci dereceli mahkemelerin verdikleri ve istinafa uygun görülmüş kararlara bakan mahkemelerdir. Tarafları dinledikten sonra şeri nizama ve ceza (icraat) nizamına uygun şekilde hüküm vermektedirler⁹⁷.

Birinci dereceli mahkemeler

Yargı Nizamına göre Birinci Dereceli Mahkemeler ihtiyaca göre bölge, muhafaza ve merkezlerde kurulur⁹⁸. Her daire başkanı, yargıç veya üyeleri mahkeme başkanı tarafından atanır. Mahkeme başkanı veya onun yardımcılardan biri daire başkanı olmadığı zaman daire başkanlığı görevini yerine getirir⁹⁹.

---

⁹⁴ A.g.n, madde 13

⁹⁵ A.g.n, madde 15

⁹⁶ A.g.n, madde 16

⁹⁷ A.g.n, madde 17

⁹⁸ A.g.n, madde 18

⁹⁹ A.g.n, madde 24

Bölgedeki genel mahkeme yetkili dairelerden oluşur. Onlar arasında başka mahkemelerin yetkileri dışında inhai dairesi, trafik kazaları dairesi, infaz dairesi vardır¹⁰⁰. Muhafıza (il) veya merkezdeki genel mahkemeler bir veya daha çok daireden oluşmaktadır. Her dairenin bir veya daha çok yargıçı olabilir. İhtiyaç olduğu zaman yetkili/ihtisas mahkemelerin bulunmadığı muhafıza veya merkezlerde Genel Mahkemelere bağlı yetkili ceza, ticaret, işçi ve ehval şahsiyye dairelerinin oluşturulması mümkündür. Bu daireler yetkili/ihtisas mahkemelerin görevini yapabilir¹⁰¹.

Ceza Mahkemeleri dairelerinin yapısı aşağıdakılardan oluşmaktadır:

1. Kısas ve hudud daireleri
2. İhdas daireleri
3. Tazir daireleri

Her daire üç yargıçtan oluşmaktadır. Yüksek Yargı Meclisinin sorunla ilgili baktığı bir yargıç istisnadır¹⁰². Yüksek Yargı Meclisini belirlediği esasa/nizama göre *Ehval Şahsiyye Mahkemeleri* bir veya daha çok daireden oluşur. Her daire bir veya daha çok yargıçtan oluşabilir. Onlar arasında ihtiyaça göre yetkili daireler kurulması yetkisi vardır.¹⁰³ Yüksek Yargı Meclisinin belirlediği esaslara bağlı *Ticaret ve İşçi Mahkemeleri* yetkili dairelerden oluşmaktadır. Her dairenin bir veya daha çok yargıçı olabilir¹⁰⁴.

1.5.1 Divan Mezalim

Yargı yetkisi olan Divan Mezalim Suudi Arabistan`da, (krala bağlı) bağımsız yargı kurumudur. Kurulun oturumu başkent Riyad`da yapılır. Yargıçlar görevlerini yargı nizamındaki kurallara uygun yaparlar¹⁰⁵. Divan Mezalim Bakan derecesinde bir başkan, bir veya daha çok yardımcılar (naib), belli sayıda yargıç, araştırmacı ve idari personelden oluşmaktadır. Divan Mezalim Başkanının yardımcıları kralın emrile istinaf mahkemesi

¹⁰⁰ A.g.n *madde 19* ; aynı zamanda bkz:Yargı, *a.g.e.* s 93

¹⁰¹ A.g.n, *madde 23*

¹⁰² A.g.n, *madde 20*

¹⁰³ A.g.n, *madde 21*

¹⁰⁴ A.g.n, *madde 22*

¹⁰⁵ Nizam Divanu`l – Mezalim, *madde 1*. Ayrıca

bkz:<https://www.boe.gov.sa/ViewSystemDetails.aspx?lang=ar&SystemID=132&VersionID=161>; Divan Mezalim internet sitesinden bkz: <https://www.bog.gov.sa/AboutUs/Pages/default.aspx> (tarih: 22.01.2017)

başkanı görevini yapmış kişilerden seçilmekte ve ataması yapılmaktadır. Meclisin genel kurul var ve kurulun genel sekreteri yargıçlar arasından seçilmektedir.¹⁰⁶.

Divan Mezalim dört mahkemeden oluşmaktadır. Bu mahkemeler *Yüksek İdari Mahkeme, İdari İstinaf Mahkemeleri ve İdari Mahkemelerdir*. Bu mahkemelerin (Divanı Mezalim) üst makamı İdari Yargı Meclisidir. Meclisin başkanı divanı mezalim başkanıdır. Ayrıca Yüksek İdari Mahkeme`den bir üyesi var. Ve yine Divan Meclisi yardımcılarından bir üyesi vardır. Kralın emrile istinaf yargıçı işlemiş dört yargıç üyesi var¹⁰⁷.

Yüksek İdare Mahkemesi

Mahkemenin başkanı bakan derecesindedir, kral tarafından atanır ve onun emriyle görevinden alınır. Mahkemenin binası başkenttedir. Mahkeme bir başkan ve belirli sayıda istinaf mahkemesi başkanı yargıçlarından oluşmaktadır. İstinaf mahkemesi başkanı derecesi belirli şartlar taşır. O olmadığı zaman onun yetkilerini en deneyimli yargıçlar yerine getirir. Bu, Kralın emriyle Yüksek Yargıçlar Meclisinin onayına bağlı yapılıdır. Yüksek İdare Mahkeme`nin mahkeme başkanlığında bir genel kurulu vardır. Kurul başkanlığı kendisi olmadığı zaman en eski yargıç onun görevini yapar. Kurul başkan veya onun yardımcının başkanlığında toplanır. Kurul toplantısı üyelerinden (başkan veya yardımcıları da dahil) üçte ikisinin toplandığı zaman kararlar geçerli sayılıyor. Kararlar oy çoğunluğu ile geçerli sayılıyor¹⁰⁸.

Yüksek İdare Mahkemelerin¹⁰⁹ bazı yetkileri vardır. Bu yetkileri İdari İstinaf Mahkemeler tarafından çıkarılan kararlara itiraz edildiğinde aşağıdaki durumlarda kullanılabilir:

1. İslami şeriatla ve aynı zamanda kanunlara zıd olduğunda, uygulamasında yanlışlık olduğu zaman, Yüksek İdare Mahkemesinin verdiği kararlara zıdd olduğunda.
2. Kararın yetkili olmayan bir mahkeme tarafından çıkarılması.
3. Kararın nizamda (divan mezalim nizamı) mevcut olmayan bir mahkeme tarafından çıkarılması.

¹⁰⁶ A.g.n, *madde 2, 3, 7* aynı internet sitesi.

¹⁰⁷ A.g.n, *madde 4*, kurumun resmi internet sitesi , bkz : <https://www.bog.gov.sa/AboutUs/Pages/default.aspx> (tarih:22.01.2017)

¹⁰⁸ A.g.n, *madde 10*, aynı internet sitesi.

¹⁰⁹ Yüksek İdari Mahkemelerle ilgili geniş bir okuma için bkz: Şakir b.Şuhri *Al Mahkemetu`l İdereyyetu Ulya fi Nizam Divani`l Mezalim Su`udi* , Kanun ve`l İktisad Yayınları, Riyad, 2011, ayrıca bkz: www.bog.gov.sa/AboutUs/Pages/TermsOfReference.aspx (tarih: 24.01.2017)

4. Olayın vasfının yazımında/anlatımındaki hata.
5. Taraflarından birinin arasında daha önce verilmiş hükme aykırı karar verildiği iddiası¹¹⁰.
6. Divan mahkemeleri arasında yetki uyuşmazlığı/çatışması¹¹¹.

İdari İstinaf Mahkemeleri

İdari İstinaf Mahkemeleri, İdari Mahkemeler tarafından verilmiş ve istinafa uygun görülmüş kararlara bakan mahkemelerdir. bu mahkemeler tarafları dinledikten sonra nizamaya uygun şekilde hüküm vermektedir¹¹². Ülkenin farklı bölgelerinde İdari İstinaf Mahkemeleri bulunmaktadır¹¹³.

İdari Mahkemeler

İdari mahkemelerin aşağıdaki davalar bakma yetkileri vardır:

1. Sivil hizmet kanunu, askeri hizmet kanunu, devlet veya kamuda çalışan memurlar ve bu kişilerin varislerinin veya hak sahiplerinin emekliliklerini düzenleyen yasalara bağlı davalar. (bu davalar maaş, ilave ödeme, terfi ve emeklilik gibi konularla bağlı açılan davalar)¹¹⁴
2. İlgili şahsın nihayi idari kararların lağvedilmesi konusunda açtığı davalar, yetkisizlik bulunduğu zaman, şekle ve sebebe uygunsuzluk olduğu zaman, kanun ve nizamlara uygunsuzluk/zıd olduğu zaman, tatbikatında ve yorumunda uygunsuzluk olduğu zaman, yetki suistimali olduğu zaman, yarı hakim komisyonlarının verdikleri kararlar, aynı zamanda kamunun yararına kurumlarının faaliyetleriyle ilgili verdikleri kararlar.
3. İdari kurumların işleri veya kararlarına yönelik ilgili şahısların açtığı davalar.
4. İdari kurumların taraf olduğu anlaşmalarla bağlı davalar.
5. Belirli kurumlardan açılan davalar.
6. Diğer idari uyuşmazlıklar.
7. Yabancı mahkeme ve hakimlerin kararlarının uygulanmasına ilişkin talepler.

¹¹⁰ A.g.n, aktaran Yargı, a.g.e, s 118

¹¹¹ A.g.n, *madde 11*, aynı internet sitesi.

¹¹² A.g.n, *madde 12*, aynı internet sitesi.

¹¹³ Divan Mezalim internet sitesi, bkz: <https://www.bog.gov.sa/AboutUs/BOGCourts/Pages/Default.aspx> (tarih: 24.01.2017)

¹¹⁴ A.g.n, aktaran Yargı, a.g.e, s 119

1.6 Yürütme Organı

Herhangi bir toplumda kanunların uygulanması için devletin yürütme organı önemli görevleri yapmaktadır. Suudi Arabistan`da da devlet kanunların uygulanmasını yürütme organı vasıtasıyla yapmaktadır. Devletin yürütme ayağı kral ve bakanlar kuruludur. Kralın devlet başkanı olarak bir takım yürütme yetkileri vardır¹¹⁵.

Temel Yönetim Nizamı`nda belirtilen kanunda kral, İslam ümmetini islami şeriat kanunlarına uygun bir şekilde yönetmek, islami kanunların uygulanmasından, ülkenin korunması ve mudafaasından aynı zamanda devletin genel siyasetinden sorumludur¹¹⁶. Diğer yandan kral ülke başkanı olarak askeri kuvvetlerin baş komutanıdır ve kanuna göre askeri subayları kendisi tayin eder veya görevlerine son verebilir¹¹⁷.

Temel Yönetim Nizamı`na göre kral Bakanlar Kurulu başkanıdır. O başkanlık etmediği zamanlarda yerine Bakanlar Kurulu`nun üyeleri onun görevlerini (bu) kanun ve nizamlara uygun bir şekilde yerine getirirler. Bakanlar Kurulu nizamı kurulun ülkenin iç ve dış işleri ile bağlı yetkilerini açıklıyor¹¹⁸. Ülke başkanı kral:

1. Bakanlar Kurulunu yardımcıları, bakanlar kurulu üyelerini kraliyet emirile tayin eder ve ya görevinden alır.
2. Bakanlar Kurulu Başkanı yardımcıları bakanlar kurulu üyeleri islam şeriatının, kanunların, nizamların ve devletin genel siyasetinin uygulanmasından kral karşısından sorumludurlar.
3. Kralın Bakanlar Kurulunu feshetmek ve tekrar yeniden oluşturma yetkisine sahiptir¹¹⁹.

Temel Yönetim Nizamı`ndan anlaşıldığı üzere Bakanlar Kurulunun da yürütme yetkileri vardır. Mehmet Ali Yargı bu konuda şunları aktarmaktadır:

“Bakanlar Kurulu, Temel Yönetim Nizamı ve Şura Meclisi Nizamı`nda belirtilen hükümler saklı kalmak kaydıyla, ülkenin iç, dış, mali iktisadi, eğitim, savunma ve genel işleriyle ilgili siyasetini belirler ve bunları yürütür. Şura Meclisinin kararlarına da bakarak

---

¹¹⁵ A.g.e, s 45

¹¹⁶ A.g.e, madde 55

¹¹⁷ A.g.e, madde 60

¹¹⁸ A.g.e, madde 56

¹¹⁹ A.g.e, madde 57; a.g.e , s 46

bunları yürütme yetkisine sahiptir. Diğer bakanlıkların ve hükümet kurumlarının mali ve idari işleri de Bakanlar Kuruluna bağlıdır... ”¹²⁰

Bakanlar Kurulunun yürütme yetkileri arasında Temel Yönetim Nizamı'na göre aşağıdakiler dahildir :

1. Nizamların, laihaların ve kararların yürütülmesini kontrol etmek
2. Genel Maslahatlar tesis etmek ve düzenlemek
3. Genel kalkınma programını takip etmek
4. Bakanlıkların ve diğer hükümet kurumlarının çalışmalarının gidişatını ya belli bir konunun araştırılması için komisyonlar kurmak, bu komisyonlarına raporlarına göre inceleme komisyonları kurmak ve mevzuata göre bunlar hakkında kesin kararlar vererek sonuçlandırmak¹²¹.

Bakanlar kurulunun yetkilerinin yalnız yukarıda geçenlerle sınırlı olmayıp, bu konular dışındaki yetkilerini diğer başlık altında bahedilecektir.

Suudi Arabistan'da bölge emirlikleri yürütmenin idare koludur. Ülkenin 13 idari bölgesi var¹²². Bölgeleri kraliyet emriyle (içişler bakanının kararıyla) tayin edilen veya görevinden alınan, İçişler Bakanlığına bağlı *emir* yönetmektedir. Ayrıca her emirliğin kendine bağlı *muhafaza*'ları var. Muhafazaları arapçadan manası idareci anlamında gelen *muhafızlar* yönetir¹²³. Ayrıca muhafızalara bağlı arapçadan tercüması merkez anlamına *nahiyeler* bulunmaktadır. Nahiyeler *reis*'ler tarafından yönetilmektedir¹²⁴.

Tablo 3. Suudi Arabistan'ın İdari Bölgeleri

Bölgeler	Merkez Şehri
Riyad	Riyad
Mekke	Mekke
Medine	Medine
Kasim	Kasim
Doğu Bölgesi	Demmam
Asir Bölgesi	Asir

¹²⁰ A.g.e, s 47

¹²¹ *Nizamu'l Meclisi'l vuzera*, madde 24; a.g.e , s 47

¹²² İdari bölgelerle ilgili bkz. *tablo 3*

¹²³ A.g.e, s 48

¹²⁴ A.g.e, s 48

Tabuk Bölgesi	Tabuk
Hail bölgesi	Hail
Kuzey Sınır Bölgesi	Arar
Cezan Bölgesi	Cezan
Necran Bölgesi	Necran
Baha Bölgesi	Baha
Cevf Bölgesi	Sikaka

Kaynak: <http://www.mofa.gov.sa/sites/mofaen/aboutKingDom/SaudiGovernment/Pages/AdministrativeDivision46464.aspx> (tarih: 27.01.2017)

1.7 Yasama Organı

Suudi Arabistan Kralığı'nın hukuki mevzuatı incelendiği zaman Kuran ve Sünnetin ülkedeki hukuk kaynağı olarak görülmektedir; şeri hükümlerin devlet tarafından esas alındığı bilinmektedir. Fakat bunun yanı sıra şeri hükümler kanunlaştırılmamıştır.¹²⁵ Mehmet Ali Yargı bu konuda şöyle söylemektedir: “...yasamanın (teşri) kaynağı temel olarak Allah ve Rasülü (sav) dır. Ancak Kuran ve sünnette her meselenin hükmünün açıkça ve ya ayrıntılı olarak beyan edilmediği, bazı hükümlerin hakimlerin ve ya diğer ilgililerin takdir yetkisine bırakıldığı, ayrıca hemen her geçen gün yeni meselelerin ortaya çıktığı aşikardır...”¹²⁶

Anlaşıldığı üzere toplumsal ilişkilerin bazı konularda şeri hükümlere ihtiyaç duyduğu zaman Kuran ve Sünnete bakılıyor. Bu zaman bazı konularda yeterli hüküm (açıklama) bulunmadığı halde müçtehidler konuya bakar. Müçtehidler içtihat yapar. Alimler bir meselenin dini hükmünde karar verirler. Bu kararlara ifta, kararı veren alim ise müftidir.

Toplumda alimlerin büyük rolünün olduğu Suudi Arabistan`da halk zaman zaman günlük hayatın farklı alanlarında çeşitli konuların şeri hükümlerini öğreniyorlar. Diğer taraftan yönetimden de alimlere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Dolayısıyla yönetim ve halkın

¹²⁵ Yargı, a.g.e, s 48

¹²⁶ A.g.e, s 49

fetva ihtiyaçlarını karşılamak için ülkede “Büyük Alimler Heyeti, İlmi Araştırmalar ve Fetva İdaresi” isimli resmi fetva kurumu kurulmuştur.¹²⁷

1.7.1 Büyük Alimler Heyeti, İlmi Araştırmalar ve Fetva İdaresi

Fetva Kurumu Suudi Arabistan`da devletin önemli erklerinden biridir. Bu konuda devletin Temel Yönetim Nizamı`nda şöyle denilmektedir: “*Suudi Arabistan`da fetvanın kaynağı Allah`ın kitabı (Kuran), Rasulullah`ın (sav) sünnetidir. Büyük Alimler Heyeti, İlmi Araştırmalar ve Fetva İdaresi`nin düzen ve görevlerini nizam belirler*”¹²⁸

Büyük Alimler Heyeti, İlmi Araştırmalar ve Fetva İdaresi dönemin taleplerine uygun 1971 yılında kral Faysal tarafından resmi bir devlet kurumu olarak yenilenmiş ve görev alanı genişletilmiştir. Fakat bu tarihten önce 1953 yılında kurulmuş olan *Dar El - İfta* isimli devlet kurumu vardı.

Kral tarafından atanan BAH`nin bir başkanı aynı zamanda Suudi Arabistan Krallığı`nın genel müftüsü olarak tayin ediliyor. Saygı alameti olarak kendisine *Semahatu`l Mufti* deniliyor. Ülkede onun dışında bir müfti yoktur. Büyük Alimler Heyeti`nin başkanı dahil 21 üyesi var.¹²⁹ Büyük Alimler Heyeti genel olarak vahhabi ekolüne bağlı geleneksel eğitim metodolojisi¹³⁰ ile ülkedeki üniversite ve yüksek öğretim kurumlarında arap dili, tefsir, fıkıh, belağat, hadis gibi alanlarda eğitim almış üyelerden oluşur¹³¹. Suudi Arabistan vatandaşı olmayan fakat selefi eğitim ekolüne sahip yabancı alimler de kral emriyle Heyet`e üye ola olabileceği belirtilmiştir<sup>132</sup>. Aynı zamanda Adalet Bakanı, Yüksek Yargı Meclis Başkanı da BAH`e üye olarak tayin ediliyor¹³³.

BAH`nin oluşum tarihinde şimdiye kadar iki defa önemli değişime gidildiğini görülmektedir. 1987 yılında heyetin 4 üyesinin vefatı üzerine yapılan ilk değişim¹³⁴. İkinci

¹²⁷ a.g.e, s 49, Büyük Alimler Heyeti, İlmi Araştırmalar ve İfta İdaresi hakkında bkz: www.alifta.net

¹²⁸ a.g.e, madde 45, Yargı, a.g.e, s 50

¹²⁹ Büyük Alimler Heyeti ilk kurulduğu zaman üye sayısı 17 kişi olmuştur. Fakat 1999 yılında ülkenin baş müftüsü Şeyh Abdul Aziz bin Baz`ın vefatından sonra üye sayısında değişiklik yapılmıştır.

¹³⁰ İlk yıllarda kurul üyelerinin çoğunluğu üniversite dışı metotla; hoca yanında eğitim almış kişilerden oluşmuştur.

¹³¹ Muhammed Atvanah, El – İslemu`l – Vehhebi, Eş – şebeketu el – Arabiyye lil Ebhes ve`n – Neşr Yayınevi, (çev: Ebu Bakr Bagader) Beyrut 2014, ss 49-50

¹³² Yargı, a.g.e, s 51

¹³³ A.g.e, a.g.s

¹³⁴ Kraliyet kararı 285/a 11 Mart/1987, aktaran Atvanah, a.g.e, s 47

değişim ise 1992 yılında heyetin 7 üyesinin emekliye ayrılmasının ardından yapılan değişimdir.¹³⁵

BAH'nin görevlerini baktığımız zaman heyetin birincil görevi Kral ve yardımcılarını tarafından araştırılmak ve islami delillere bağlı görüş beyan etmek için kendine havale edilen konularda görüş belirtmek ve dini konularda tavsiyeler yapmaktır¹³⁶.

Suudi Arabistan'da bürokrasinin farklı konularda çeşitli meselelerle bağlı ulemanın fikrini sormaktadır. Çünkü ulema otoritesinin güçlü olduğu bu tür siyasal sistemlerde ulema siyasi bir figür kadar güçlü bir otoritedir. (Değişim gerçekleştirildiği zaman ulemanın görüşleri dikkate alınır.)

Zamanla yukarıda ismi geçen kanun çıkarılması konusunda ulema ile siyasi otorite arasında fikir ayrılığı görülmektedir. Bu konuda Mehmet Ali Yargı aşağıdaki açıklamayı yapmaktadır:

*“Devlet yöneticileri bazen de yukarıda kanunlaştırma meselesinde işaret edildiği üzere fetva alamadıkları için bazı icraatları yapmaktan kaçınmışlardır. Yakın zamana kadar kadınların çarşılarda çalışmalarına izin verilmezken bu hususta Büyük Alimler Heyetinin fetvasından sonra izin verilmesi, kadınların otomobil kullanmasına nizam ve yönetmenliklerde açıkça engel bir durum olmamasına rağmen bunun cevazına fetva vermemesinden kaynaklanmaktadır. Bunlar Heyet'in yasamayla ilgili konumunun önemine işaret etmektedir.”*¹³⁷

Anlaşıldığı üzere BAH'in yasama konusunda da mustakil bir kurum olduğunu da söylemek mümkündür.

BAH'in diğer görevi islami konularda araştırmalar yapmaktır. Araştırmalar yapmak için bünyesinde kral emriyle kurulan *İlmi Araştırmalar ve Fetva Daimi Komisyonu* vardır. Bu komisyonun görevi ilmi araştırmalar yapmak ve dini konularda fetvalar vermektir¹³⁸. Komisyonun yardımcı araştırmacıları da vardır¹³⁹. BAH'in yönetmenliğinde sosyal ve

---

¹³⁵ Atvanah, a.g.e, aynı sayfa

¹³⁶ A.g.e, a.g.s

¹³⁷ Mehmet Ali Yargı, a.g.e, s 51

¹³⁸ Büyük Alimler Heyetinin günlük hayatın farklı konularında verdiği fetvalar için bkz: www.alifta.net (tarih: 28.01.2017)

¹³⁹ Nizamul Heyeti Kibaril Ulema, madde 4, aktaran Mehmet Ali Yargı a.g.e, s 52

ekonomik konularla bağı yapılan araştırmalarda bu alanların uzmanlarının katılımı belirlenmiştir. Bu uzmanların karar alındığı zaman oy kullanma yetkileri ise yoktur¹⁴⁰.

Suudi Arabistan`da devletin resmi işlemlerinin nasıl yapılması ile bağı kanun düzenlemelerinin hayata geçirilmesine *tanzim* denilir. Devlet yasama yetkisini farklı siyasi organlarla hayata geçirir. Devletin kuruluşundan itibaren farklı adlarla yasama faaliyeti konusunda Şura Meclisinin¹⁴¹ faaliyetleri bilinmektedir.¹⁴² Şura Meclisinin aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir. Meclis ülkenin genel siyaseti ile bağı görüş bildirmekle yükümlüdür.¹⁴³

Şura Meclisi ülkenin güncel siyaseti ile ilgili yeni kanun taslağı hazırlamak ve ya yürürlükte olan bir kanuna yeniden bakılması için teklifte bulunabilir ve meclis başkanı bu teklifi krala sunar¹⁴⁴.

Yasamanın diğer önemli ayağı Bakanlar Kuruludur¹⁴⁵. Kralın da yasama ile ilgili yetkileri vardır. Mehmet Ali Yargı Bakanlar Kurulu ve Kral arasındaki iletişimden yola çıkarak şöyle söylemektedir: “...*Bu itibarla yasama ve yürütme organlarının iç içe olduğu söylenebilir.*”¹⁴⁶

Bakanlar Kurulu ve Şura Meclisinin uzmanlar komisyonu bulunmaktadır. Bu komisyonlar nizamların hazırlanmasında danışman görevi üstlenmektedir. Dolayısıyla nizamların hazırlanmasındaki önemli görevi Bakanlar Kurulunun Uzman Heyeti üstlenmektedir¹⁴⁷.

Her bakanın kendi bakanlığı ile bağı hazırladığı nizam ve kanunları Bakanlar Kuruluna sunma hakkı var. Aynı zamanda Bakanlar Kurulunun her üyesinin görüşmek üzere faydasını gördüğü bir konuyu kurul başkanının onayından sonra kurula sunma hakkı var¹⁴⁸.

Dolayısıyla Bakanlar Kurulu ve Şura Meclisinin yasama konusunda önemli devlet organları olduğunu görülmektedir.

---

¹⁴⁰ Laihatul seyril ameli fi Heyeti Kibaril Ulema, madde 10. Aktaran Mehmet Ali Yargı, *a.g.e*, a.g.s

¹⁴¹ Şura Meclisi ile bağı ayrıca bir başlık halinde geniş bilgi verilecektir.

¹⁴² Yargı, *a.g.e*, s 53, geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: www.shura.gov.sa (tarih: 28.01.2017)

¹⁴³ www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Laws+and+Regulations/The+Shura+Council+and+the+rules+and+regulations+job/Shura+Council+Law/ (tarih:15.02.2017)

¹⁴⁴ *Nizam Meclis Şura*, madde 23, Bu madde önceden Meclisin on tane üyesinin teklifi şartı vardı. Sonradan üye şartı kaldırıldı.

¹⁴⁵ Bakanlar Kurulu hakkında daha geniş bilgi “Bakanlar Kurulu” bölümünde verilecektir.

¹⁴⁶ Yargı, *a.g.e*, s 54

¹⁴⁷ *A.g.e*, s 55

¹⁴⁸ *Nizam Meclis lil Vuzera*, madde 22, ayrıca bkz, Mehmet Ali Yargı *a.g.e*, s 55

1.7.2 Bakanlar Kurulu

Bakanlar Kurulu Suudi Arabistan`da siyasetin oluşum sürecinde karar alma mekanizması olan önemli hükümet kurumudur. Kral Abdulaziz 29 Eylül 1931 yılında *Vekiller Kurulu Nizamı`nı* onayladıktan sonra kurulan *Vekiller Kurulu*, 9 Ekim 1953 yılına kadar görevini sürdürür. Bu tarihten itibaren Kral Suud`un kendisinin ilk defa başkanlığını yapacağı Bakanlar Kurulunu kurur¹⁴⁹.

Bakanlar Kurulunun mekanizmasına bakıldığı zaman ülkenin iç ve dış siyasetinin oluşmasında kısıtlı olsa dahi yetkisinin olduğunu görülmektedir.

Bakanlar Kurulunun yanında kendilerinden her hangi bir konuda fikir beyan etmeleri talep edilen Uzmanlar Heyeti (Heyetu`l – Hubera) vardır.¹⁵⁰ Uzmanlar Heyeti¹⁵¹ 7 mart 1974 yılında kraliyet emri ile Bakanlar Kurulu yanında bakanlara önemli konularda fikir, görüş bildirmek için Uzmanlar Heyeti kurulmuştur¹⁵².

Uzmanlar Heyeti Başkanlığı 6 kişiden oluşmaktadır.¹⁵³ Uzmanlar Heyetinin genel kurulu başkan, naibi, başkan yardımcısı, uzman ve müsteşarlardan oluşur. Uzmanlar Heyetini görev ve sorumluluklarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Bakanlar Kurulu Başkanı veya yardımcısının, farklı komiyonların kendisine verdiği araştırmaları yapmak.
2. Kanun/Nizam planlamalarını hazırlamak, bunun için uygun araştırmaların yapılması ve çıkarılan kanunların oluşumunda fikir beyan etmek.
3. Kanunlara yeniden bakılmasında ve yeni teklifler verilmesinde görüş bildirmek.
4. Genel şartlara bağlı veya Kraliyet merasiminin basımını istediği veya hükümet açısından önemli anlaşma ve yükümlülükleri araştırılması.
5. Bazı Kral emirlerine ve kararlarına ve Bakanlar Kurulu kararlarına uygun formülasyonlar koymak.
6. Hükümet kurumlarının ali kuruldan, bakanlar kuruldan veya kraliyet makamından kendisine yönlendirilen konuların tartışılmasında iştirak.¹⁵⁴

¹⁴⁹ <http://www.kingsaud.org/ar/history/subarticle/new-ministries/1118> (tarih 04.03.2017)

¹⁵⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: www.boe.gov.sa/MainDefault.aspx?ar (tarih 04.03.2017)

¹⁵¹ Uzmanlar Heyeti Organizasyon Şeması için bkz: www.boe.gov.sa/ViewStaticPage.aspx?lang=ar&PageID=6 (tarih: 04.03.2017)

¹⁵² Kurumun resmi internet sitesi, www.boe.gov.sa/ViewStaticPage.aspx?lang=ar&PageID=4 (tarih 04.03.2017)

¹⁵³ Bu kişilerin isimleri için bkz: a.g.s (tarih 07.03.2017)

Kurulun Oluşumu

Bakanlar Kurulu aşağıdakilerden oluşur:

1. Bakanlar Kurulu Başkanı (Kral)
2. Bakanlar Kurulu Başkanı Yardımcıları
3. Mevcut Bakanlar
4. Kraliyet emriyle bakanlar kuruluna atanan devlet bakanları
5. Kraliyet emriyle bakanlar kuruluna atanan kral müsteşarları¹⁵⁵.

Bakanlar Kurulu görüşmelerinde sadece kurul üyeleri ve genel sekreterinin iştirak etmek hakkı vardır. Başkanın veya kurul üyelerinden birinin talebi halinde başkanın onayı olması halinde uzmanların kendi önerilerini meclis üyeleri tarafından görüşülmesi için (konuyu oy verme halinde kabul ettirme gibi) iştirakine izin verilebilir¹⁵⁶. Kurulun toplantısı üye sayısının 2/3 olmadan toplantı geçersizdir ve alınan kararlar üye sayısının çoğunluğunun oyunu kazanmadan kanun hükmünü taşıyor. Oylama zamanı oylar eşit olursa, bu zaman kurul başkanının oyu önemlidir. İstisnai durumlarda meclis oturumu üye sayısının yarısı olduğunda geçerli sayılır. Üye sayısının (iştirak eden üye sayısının) 2/3 oyunu elde etmeden alınan kararlar kanun hükmüne geçmez. Bakanlar Kurulu Başkanının istisnai durumlarda yetkisi vardır.

Bakanlar Kurulu her hangi bir konuda bakanın iştiraki veya onun yardımcısı olmadan o bakanlıkla ilgili ihtiyaç olmadığı sürece karar kabul etmez. Kurulunun toplantıları gizli yapılır. Fakat alınan kararlar açıklanır. Kurul uygun gördüğü her hangi bir konuda gizlilik kararı alma yetkisi var. Ayrıca, kurulunun kendi üyeleri arasında veya dışarıda her hangi bir meselenin araştırılması ve özel bir rapor hazırlaması için komisyon kurma hakkı var. Komisyon üye sayısını ve çalışma planını kurulun dahili nizamına uygun şekilde yapılıyor¹⁵⁷.

---

¹⁵⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/ViewStaticPage.aspx?lang=ar&PageID=4#first> (tarih 07.03.2017)

¹⁵⁵ Nizam Meclis El – Vizera, *madde 12*, geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 07.03.2017)

¹⁵⁶ Nizam Meclis El – Vizera, *madde 13*; ayrıca, kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

¹⁵⁷ Nizam Meclis El – Vizera, *maddeler 15, 16, 18*; ayrıca, kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

Bakanlar Kurulunun yetkileri

Yönetim Nizamı ve Şura Meclisi Nizamında belirtildiği gibi Bakanlar Kurulu devletin iç ve dış siyasetini, mali, ekonomi, eğitim, savunma siyasetini belirler ve onun hayata geçirilmesini sağlar¹⁵⁸.

Kurulun Yasama yetkileri

Şura Meclisi Nizamında belirtildiği üzere kurul kanunların, uluslararası anlaşma ve ittifakları onaylar veya kurul tarafından görüşüldükten sonra kraliyet kararlarına uygun düzeltmeler yapılabilir. Aynı zamanda, Bakanlar Kurulu ona takdim edilmiş kanun ve laiha planlarını kurulun iç kanunlarına uygun bir şekilde araştırma (görüşme) ve her konuyu madde halinde oylamaya çıkarma yetkisi var. Ardından ise genel bir oylama yapılır. Her bakanın kendi bakanlığı ile bağlı hazırladığı nizam ve kanunları bakanlar kuruluna sunma hakkı var. Aynı zamanda bakanlar kurulunun her üyesinin görüşmek üzere faydalı gördüğü bir mevzuyu kurul başkanının onayından sonra kurula sunma hakkı var¹⁵⁹.

Kurulun Yürütme yetkisi

Bakanlar kurulunun yürütme yetkisine aşağıdaki yükümlülükler dahildir:

1. Kanun ve kararların uygulanmasını sağlamak
2. Genel programların ihdası ve tertibi
3. Genel kalkınma programlarının uygulanmasını takip etmek
4. Hükümet kurumlarının ve bakanlıkların hızlı çalışmasını sağlamak veya mevcut olan belli sorunları bulmak ve zamanında kurula sunmak¹⁶⁰.

---

¹⁵⁸ Nizam Meclisi'1 – Vizara, *madde 19*, ayıca kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

¹⁵⁹ Nizam Meclis El – Vizera, *maddeler 20,21,22,23* ; ayrıca, kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

¹⁶⁰ Nizam Meclis El – Vizera, *madde 24*; ayrıca, kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

Mali İşler

Hükümet, Bakanlar Kurulunun onayı ve kraliyet kararları (mersum meleki) yayımlandıktan sonra harcama yapabilir. Bakanlar Kurulu devletin mali durumunu görüşür ve başlıklar halinde oy verme işlemi yapılır. Daha sonra ise bu kararlar kraliyet kararıyla yayınlanır¹⁶¹.

Bütçeye ilave ise sadece kralın onaylamasından sonra yapılabılır. Maliye ve Ekonomi bakanı ülkenin geçen mali yılıyla bağlı ülkenin hesap raporunu Bakanlar Kurulunda tartışılması için Bakanlar Kurulu Başkanı'na götürür¹⁶².

Bakanlar Kurulu Başkanlığı

Kral Bakanlar Kurulu başkanıdır. O, devletin genel siyasetini yürütür. Farklı hükümet kurumları arasında iletişimi sağlar, bakanlar kurulunun işlerinde devamlılığı sağlar. Kral, bakanlar kurulu, bakanlıklar ve hükümet organlarının başkanıdır. O, kanun ve nizamları yürütülmesini sağlar. Tüm bakanlıklar ve diğer hükümet kurumları her mali yılı başında geçen seneye ait genel gelişim planınında yapılmış işlerin ve bu işlerin daha iyi bir şekilde yapılması için uygun gördükleri raporunu doksan gün içinde Bakanlar Kurulu Başkanı'na sunar¹⁶³.

Kurulunun İdari İşinin Teşkili

Bakanlar Kurulunun idari işinin teşkilinde aşağıdaki kurumlar iştirak eder:

1. Bakanlar Kurulu Başkanlık Divanı
2. Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği
3. Uzmanlar Heyeti¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Nizam Meclis El – Vizera, *maddeler 25,26*; ayrıca, kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

¹⁶² Nizam Meclis El – Vizera, *maddeler 27,28*; ayrıca, kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

¹⁶³ Nizam Meclis El – Vizera, *madde 29*, ayıca kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

¹⁶⁴ Nizam Meclis El – Vizera, *madde 30*, ayıca kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.boe.gov.sa/M/ViewSubSystemDetails.aspx?SystemID=6> (tarih 09.03.2017)

1.7.3 Şura Meclisi ve Tarihsel Süreç

Şura Meclisini tarihine bakıldığında zaman meclisin bir kaç tarihsel dönemden geçtiğini görmek mümkün. 1924 yılında Kral Abdul Aziz'in Mekke'ye dahil olduktan sonra (islami) şeriata bağlı istişare işleri için (meşveret) şura kurulmasını önermiştir¹⁶⁵.

İlk Meclis Abdulkadir ibn Ali Eş – Şeybi'nin başkanlığıyla 201.12.1924 tarihli seçimlerde *Milli Şura Meclisi* ismiyle kuruluyor. 12 üyesi olan Meclisin kurulmasının amacı ülkenin idare edilmesi için kanun maddeleri hazırlamaktı. Meclisin çalışmasını sağlayan hiç bir nizam yoktu. Bu meclis yaklaşık altı ay devam etmiştir¹⁶⁶.

Meclisin lağvedilmesinin ardından 28.07.1925 yılında ülkede sultanlık idare sistemi kurulmuştur. Mekke'nin tüm köylerinden (12 köy) üye seçimi için seçimler yapılıyor. Seçimde 2 alim, 1 tüccar ve Kral Abdulaziz tarafından ülkenin **eyanlarından** 3 kişi seçilmiştir. Muhammed bin Abdurrahman El – Merzuki meclis başkanı, Abdulkadir ibn Ali Eş- Şeybi onun yardımcısı oluyor. Meclisde aynı zamanda 15 üye ve 1 güvenlik üyesi meclisde seçim hakkı kazanıyor. 02.08.1925 yılında meclis açılmıştır. Bu meclisde önceki meclise göre daha çok kararlar alınmıştır. Meclisin vazifelerine bakıldığında aşağıdaki başlıkları görmekteyiz:

1. Mahkemelerdeki sorunların nizamlanması
2. Ülke işleri
3. Vakıf işleri
4. Eğitim işleri
5. Ticaret işleri
6. Güvenlik işleri

Tüm ismi vakıf sorunların daimi komitenin oluşturulması ve islami şeriata zıd olmayan kurullarla çözümünü sağlamak¹⁶⁷.

Kral Abdulaziz 29.08.1926 yılında ülkenin yönetim nizamı ile bağlı önemli kararlar¹⁶⁸ alıyor. Bu kararlar şöyledir:

---

¹⁶⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih 09.03.2017)

¹⁶⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih 09.03.2017)

¹⁶⁷ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih: 09.03.2017)

1. Meclis karargahının belirlenmesi
2. Meclisin isminin değiştirilmesi
3. Üyelerinin sayısının 12 olarak belirlenmesi
4. Üyelerin oturumlarının teşkili
5. Üyelik hakkının bir sene olarak belirlenmesi¹⁶⁹

Önceki meclisin feshinden iki gün sonra 08.07.1927 yılında Kralın Şura Meclisi ile bağlı verdiği kararda Meclisin yeni nizamla çalışması öngörülüyor. Bu karara göre Meclis üye sayısı iki yıllık sekiz kişi olarak belirleniyor. Hükümetin seçtiği dört üyeden ikisi Necid ehlinde seçilmiştir.

Meclis Nizamına bakıldığı zaman bu meclis nizamı, önceki meclis nizamlarının tecrübesinden oluşan 15 maddelik nizamlar toplusu Şura Meclisinin tarihinde ilk nizam niteliği taşımaktadır. Meclis başkanı Faysal bin Abdulaziz başkanlığında meclis haftalık 2 defa olmak suretilye toplantı yapılması kararı alınıyor. Fakat ihtiyaç duyulduğu zaman Meclis Başkanının daveti ile ismi geçen sayıdan çok toplantı yapılabilir¹⁷⁰.

Aynı yıl Meclis çalışmalarının çoğunluğunda bazı düzenlemeler yapılıyor. Şöyle ki diğer bir 14 madde çıkartılıyor. Bu maddelerdeki değişiklik ise üye sayısının sekizden 12ye yükseltilmesi ve ikinci ve sekizinci maddelerin değişikliğidir¹⁷¹. Şura Meclisinin bu nizamı ve görevleri 1953 yılına kadar; Bakanlar Kurulu kuruluna kadar devam ediyor. İsmi geçen tarihten itibaren bu iki hükümet kurumu arasında görev paylaşımları olur. Fakat Şura Meclisi kendi nizamına göre çalışmalarına devam ediyor¹⁷².

Şura Meclisinin tarihinde diğer bir değişim Kral Fahd bin Abdulazizin 1992 yılında yaptığı konuşmasından sonra üç yeni Meclis Nizamı çıkartılıyor. Bu nizamlar aşağıdakılardır:

1. Yürütme Nizamı
2. Şura Meclisi Nizamı
3. Mıntakalar (Bölgeler) Nizamı

---

¹⁶⁸ Bu kararlar Şura Meclisinin 28, 29, 30, 31, 36, 37 sayılı kanunlardır.

¹⁶⁹ Bu meclis 06.07.1927 yılında Kral tarafından fesh ediliyor.

¹⁷⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih: 09.03.2017), Şura Meclisinin fiili olarak faaliyetinin başladığı tarih Kral Abdulaziz'in açılış konuşmasını yaptığı 13.07.1927 tarihli konuşmadır. Meclisin ilk oturumu ise 17.07.1927 tarihinde yapılıyor.

¹⁷¹ İkinci madde meclisin daimi yardımcısının Kral, ikinci yardımcısının ise meclis tarafından seçilmesini öngörüyor. Sekizinci madde ise Meclis oturumlarının haftada iki defa değil, her gün yapılmasını öngörüyor.

¹⁷² Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih: 12.03.2017)

Yeni değişimlere bakıldığı zaman Meclis üye sayısının aşamalı olarak 150 üyeye ulaşıyor. Değişimdeki amaç Meclis yetkilerinin ülkenin siyasi hayatındaki değişimlere uygun olarak daha aktif bir *Siyasi Karar Verme Organı* haline getirmektir¹⁷³.

Meclis tarihindeki diğer önemli bir tarihi değişim ise Kral Abdullah bin Abdulaziz zamanında yapılıyor. Şura Meclisi tarihinde ilk defa kadın üyeler mecliste temsil hakkı kazanıyor¹⁷⁴. Bu adım Suudi Arabistan siyasi tarihinde çok önemli bir tarihi karar olarak görülüyor.

Şura Meclisine Üyelik

Şura Meclisi kanunun üçüncü maddesine göre Şura Meclisi 156 üyeden oluşmaktadır. Üyeleri ise alanlarında uzman olan kişilerden Kral tarafından seçilmektedir. Kadınlar bu üyelerden %20'i oluşturmaktadır. Meclise üyelik sadece dört yıllıktır¹⁷⁵. Meclis üyelerinin hukuki nizamının 1. maddesine göre üye süresi doldurmuş meclis üyeleri, yeni meclis oluşumuna kadar görevlerine devam ederler¹⁷⁶. Üyelik Şura Meclisinin dördüncü maddesi ile aşağıdaki şartlar getirilmektedir:

- 1.Suudi Arabistan`da doğmuş ve Suudi Arabistan cinsiyetli olması
2. Dini vazifelerini yerine getiren ve yetenekli birisi olması.
- 3.Yaşı otuzdan az olmayan.

Bu vasıfları olan her kes mecliste temsil hakkı kazanabilir.¹⁷⁷

Şura Meclisinin Görev ve Yükümlülükleri

Önceki konuda anlatıldığı üzere Şura Meclisi Bakanlar Kurulu ile birlikte Suudi Arabistan`da Yasama Organlarıdır. Şura Meclisi bir karar aldığı zaman, bu karar Bakanlar

---

¹⁷³ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih: 12.03.2017)

¹⁷⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Historical+BG/ (tarih: 12.03.2017)

¹⁷⁵ www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Laws+and+Regulations/The+Shura+Council+and+the+rules+and+regulations+job/Shura+Council+Law/ (tarih: 12.03.2017)

¹⁷⁶ *Meclis eş – Şura*, s 18, www.shura.gov.sa/img/ar/books/shura.pdf (tarih: 13.03.2017)

¹⁷⁷ *A.g.n , madde 5*, Kurumun resmi internet sitesi, bkz: www.shura.gov.sa/img/ar/books/shura.pdf, (tarih:13.03.2017)

Kurulunda görüşülür. Kurul onay verdikten sonra karar krala sunulur. Fakat Kuruldan Meclisin aldığı kararın yeniden bakılması istendiği takdirde karar Meclisde görüşüldükten sonra Bakanlar Kuruluna takdim edilir. Bakanlar Kurulu ise kararı Kral'a sunar. Kral onay verdikten sonra karar yürürlüğe girer.

Diğer bir kurala göre Meclis üyesi meclisin dahili kurallarına uymak zorundadır. Üyeler Meclis ve Komisyonun oturumlarına katılmak zorundadır. Adaletin ali bir görev olduğunu hatırlatan Siyasi Otorite Meclis üyelerinin siyasi pozisyonlarından sui istimal yapılmaması için iki madde dikkat çekmektedir. Meclisin kanunun sekizinci ve dokuzuncu maddesinde şöyle denmektedir: “Şura Meclisi üyelerinin kendi görevlerinden çıkarları için istifade edilmesi yasaktır. Meclis üyesinin Kralın ihtiyaç görmesi dışında her hangi bir devlet kurumu ve ya şirkette vazifesi olamaz.”¹⁷⁸.

Şura Meclisinin önemli görevlerinden biri ülkenin genel siyasetiyle ilgili görüş ve fikir sunmaktır. Bu konuya bağlı olarak aşağıdakılar dahildir:

1. Ekonomik ve Sosyal kalkınmayla bağlı genel planının tartışılması ve görüş bildirmek
2. Uluslararası kanun, anlaşma ve yükümlülüklerin araştırılması
3. Nizamların açıklamasını (tefsirini) yapmak
4. Bakanlıklar ve diğer hükümet kurumlarının yıllık kararlarını tartışılması

Diğer taraftan Meclis istediği zaman her hangi bir bakan ve ya hükümet yetkilisini Meclisde her hangi bir konuyla bağlı hesap vermesi için Krala talep sunabilir¹⁷⁹. Meclis iç nizamına göre Meclis kanun teklifi yapabilir veya yürürlükte olan bir kanuna yeniden bakılması için meclis başkanının krala arz etmesi gerekir¹⁸⁰.

¹⁷⁸ A.g.n, madde 8, 9 Kurumun resmi internet sitesi, bkz: www.shura.gov.sa/img/ar/books/shura.pdf ,

¹⁷⁹ Meclis eş – Şura, İhtisat Meclis eş – şura ve salahiyetih s 14,15,

www.shura.gov.sa/img/ar/books/shura.pdf

,www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Laws+and+Regulations/The+Shura+Council+and+the+rules+and+regulations+job/Shura+Council+Law/ madde 15 (tarih: 15.03.2017)

¹⁸⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Laws+and+Regulations/The+Shura+Council+and+the+rules+and+regulations+job/Shura+Council+Law , madde 23(tarih: 15.03.2017)

Meclis iç yönetim nizamına göre oturum düzenlenmesi için üyelerin en az 1/3-i ve Başkan veya Başkan yardımcısı mecliste iştirak eder. Alınan kararların kanun niteliğine geçmesi için meclis çoğunluğunun onayı talep edilir¹⁸¹.

Meclisde Oy Kullanma

Mecliste kararlar salt çoğunluk ile alınır. Eğer bu çoğunluk elde edilemezse, oy verme işlemi meclisin ilerki oturumunda yapılır. Eğer bu sefer yine aynı sonuç elde edilirse, karar Krala sunulur¹⁸².

Mecliste oylama işlemi zamanı görüş ve ya fikir beyan etmek yasaktır. Üyelerin oylama işleminden sonra Meclis Başkanı görüşünü açıklaya bilir¹⁸³.

Meclis Komisyonları

Şura Meclisinin aynı zamanda kendi üyelerinin uzmanlarından oluşan farklı alanlarda Komisyonları var. Komisyon üyelerini¹⁸⁴ Meclis seçiyor. Üye sayısı en az 5 kişi olması şarttır. Meclis ihtiyaç duyulan konuları dikkatine alır. Komisyonlarda kadının iştiraki ile bağlı her hangi bir sakınca yoktur¹⁸⁵. Meclisin aşağıdaki komisyonları vardır:

1. İslam ve Yargı İşleri Komisyonu
2. Sosyal, Aile ve Gençlik İşleri Komisyonu
3. Ekonomi ve Enerji İşleri Komisyonu
4. Güvenlik İşleri Komisyonu
5. Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Komisyonu
6. Kültür, Medya ve Turizm Komisyonu
7. Dış İşler Komisyonu

---

¹⁸¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Laws+and+Regulations/The+Shura+Council+and+the+rules+and+regulations+job/Shura+Council+Law (tarih: 15.03.2017)

¹⁸² *Nizam Meclis Şura*, bkz: www.shura.gov.sa/img/ar/books/nezamNew.pdf (tarih: 16.03.2017)

¹⁸³ Kurumun resmi internet sitesi, Metin erişimi için bkz: www.shura.gov.sa/img/ar/books/nezamNew.pdf , madde 32, (16.03.2017)

¹⁸⁴ Komisyon Üyelerinin isimleri ile ilgili bkz: <http://www.alriyadh.com/57667> (tarih:15.03.2017) ; ayrıca bkz: www.shura.gov.sa/wps/wcm/connect/ShuraArabic/internet/Committees/Committees+Jurisdiction+and+Duties/1 (tarih: 16.03.2017)

¹⁸⁵ *Nizam Meclis Eş - Şura*, Riyad,2016,s 22 Kurumun resmi internet sitesi, metin erişimi için: www.shura.gov.sa/img/ar/books/nezamNew.pdf (tarih: 17.03.2017)

8. Oturum, Su ve Genel Hizmet İşleri Komisyonu
9. Sağlık ve Toplum İşleri Komisyonu
10. Maliye İşleri Komisyonu
11. Nakliyat, Ulaştırma ve Teknik Bigi İşleri Komisyonu
12. İnsan Hukukları Komisyonu ve Denetim Kurulu
13. Hac, Oturum ve Hizmet.Komisyonu
14. Tarım, Su ve Toplum Komisyonu.¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ Meclis eş – Şura, Riyad, 2013, s 24, kurumun resmi internet sitesi, metin erişimi için bkz: www.shura.gov.sa/img/ar/books/nezamNew.pdf (tarih: 17.03.2017), ayrıca bkz: <http://www.okaz.com.sa/article/1589209> (tarih: 17.11.2017)

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASET DIŞI KURUMLAR VE SİYASET İLİŞKİSİ

1.8 Düşünce Kuruluşları

1.8.1 Kavramın Oluşumu ve Tarihsel Süreç

Konuya başlamadan önce “*düşünce kuruluşlarının ne olduğu*”, “*onların diğer kuruluşlardan farkının ne olduğu*”, “*hangi amaçları ve vizyonlarının olduğu*”, “*siyasetle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu*”, “*karar alma sürecinde katkı payının (etkisinin) olup veya olmadığı*”, varsa, “*etkisinin ne olduğu*”, “*ideolojik bazda bu kurumların her hangi bir siyasi veya ideolojik çizgisi var mı*” gibi soruları sormak araştırmamızın doğal bir parçası olduğunu düşünüyorum.

Düşünce Kuruluşu terimi ilk defa Amerika Birleşik Devletleri’nde 2. Dünya Savaşı sırasında asker ve sivillerden oluşan uzmanlar kadrosunun savaş stratejileri hazırlayan ve geliştiren grup olarak karakterize olmuştur. Savaş sonrasında ise bu kavram ABD’nin askeri strateji geliştirme merkezi gibi kurulmuş Rand Corporation’a benzer *araştırma merkezleri* olarak nitelendirilmiştir¹⁸⁷.

Fakat bu tarihten önce ABD ve Avrupa’da, *Kamu Politikaları Araştırma* organizasyonları kurulmuştu ve faaliyet gösteriyorlardı. ABD’deki *The Carnegie Endowment for International Peace*¹⁸⁸ (1914), *Brookings Institution*¹⁸⁹ (1916), ve İngiltere’deki *The Royal Institute of International Affairs*¹⁹⁰ (1920) gibi kurumlar dönemin önemli düşünce kurumlarıdır.

Düşünce Kuruluşlarının tanımlanması ile bağlı akademik literatürde farklı yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin, Anglo – Amerikan görüşlü literatürde kavramın tanımını irdelediğimiz zaman düşünce kuruluşları, devlet ve siyasi partilerden bağımsız, günlük siyasi meselelerin/konuların analizini yapan ve hukuki bir gömleği olan kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹¹.

---

¹⁸⁷ R.Kent Weaver & James G. Mc Gann, “Think Thanks and Civil Societies in a Time of Change”, *Think Thanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, ed. James G. McGann & R.Kent Weaver, Transaction Publishers, New Jersey (2000), s 2

¹⁸⁸ Bu merkez hak.da geniş bilgi için bkz: <http://carnegieendowment.org/>

¹⁸⁹ Bu merkez hak.da geniş bilgi için bkz: <https://www.brookings.edu/ar/>

¹⁹⁰ *Chatham House* olarak da bilinen merkez hak.da geniş bilgi için bkz: <https://www.chathamhouse.org/>

¹⁹¹ Hüseyin Bağcı, Aziz Aydın, “Dünyada ve Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Kültürü”, *Türkiye’de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, (ed. Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar), Nobel Yayınları, Ankara 2009, s 60

Düşünce Kuruluşu çalışmaları alanında önemli uzmanlarından olan James G. Mc Gann, düşünce kuruluşları için şöyle bir tanımlama yapmıştır: “... düşünce kuruluşları şirketler, çıkar grupları ve siyasi partiler gibi hükümet ve toplumsal çıkarlardan özerk siyasi araştırma kurumlarıdır.”¹⁹²

Alanın diğer bir önemli uzmanlarından Andrew Rich ise düşünce kuruluşunu (kavramı) şöyle tanımlar: “Düşünce Kuruluşları, (hiç bir) çıkarı olmayan, bağımsız, kar amaçlı gütmeyen, siyaset yapımı sürecine destek veren ve aynı zamanda bu süreci etkileyen, alanlarında uzman kişilerden oluşan siyasi organizasyonlardır.”¹⁹³

Düşünce Kuruluşlarının ilk defa ABD’de kurulmasını göz önünde bulundurursak bu kurumların hangi tarihsel süreçten geçtiğini irdedelediğimiz zaman düşünce kuruluşları konusunda araştırmalar yapan Donald E. Abelson’un dört farklı dönemi karşımıza çıkmatadır:

1900 – 1945 dönemi

Bu dönem Amerika, aynı zamanda dünyada ilk düşünce kuruluşlarının kurulduğu bir dönemdir. Bu yıllar arasında Russel Sage Vakfı (1907), Carnegie Endowment for International Peace (1919), Council on Foreign Relations, National Bureau of Economic Research (1920) gibi kurumlar kurulmuş ve faaliyete başlamışlar. Dönemin farklı ve zorlu koşullarına rağmen bu kurumlar hem iç hem de dış politika alanındaki konuları tartışmaya açmış ve bu konuda akademik öneriler yazmışlar.

1946 – 1970 dönemi

Uluslararası ilişkiler tarihinde 2. Dünya Savaşı sonrası bilim dünyasında askeri ve teknolojik alanlarda yenilikçi gelişimlerin olduğu bir dönemdir. ABD, bu yenilikleri yakından takip etmek ve ülkenin askeri stratejisini geliştirmek için Truman döneminde yeni araştırma merkezlerinin oluşumuna destek vermiştir. Bu dönemden itibaren ABD’de sözleşmeli (contract research) araştırma kurumlarının ortaya çıktığı ve ülkedeki siyasi kararalma

---

¹⁹² R.Kent Weaver & James G. Mc Gann, “Think Thanks and Civil Societies in a Time of Change”, *Think Thanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, ed. James G. McGann & R.Kent Weaver, Transaction Publishers, New Jersey (2000), s 5

¹⁹³ Andrew Rich, *Think Thanks, Public Policy and Politics of Expertise*, Cambridge University Press, New York 2004, s 11

sürecinde zamanla rol almağa başladığını görmek mümkündür. RAND (1948) stratejik düşünce kuruluşu bu faaliyetlerin somut örneğidir.

1971 – 1980 dönemi

1970`ler ABD`de düşünce kuruluşları pazarında değişimin olduğunu söylemek mümkün. Bu bağlamda savunmacı düşünce kuruluşlarının temellerinin atıldığını görmek mümkündür. Diğer ABD başkanları gibi Ronald Reagan da kendi stratejisini belirlerken düşünce kuruluşlarının önerilerinden faydalanmıştır. Bu yüzden düşünce kuruluşlarına büyük destek vermiştir. Dönemin en önemli düşünce kuruluşlarından biri hiç şüphesiz 1973 yılında kurulmuş olan Heritage Foundation`dır¹⁹⁴. Bu dönemde ideolojik (tarafgir) düşünce kuruluşlarının sayısında artış olduğu görülmektedir. Düşünce kuruluşları siyasi karar alıcılarla (özellikle kongre üyelerile) çok etkin bir şekilde temas halinde olmuştur.

1981 – 1997 dönemi

Bu dönem düşünce kuruluşları arasında partizan (parti düşünce kuruluşu) ve mirasa dayalı düşünce kuruluşlarının temellerinin atıldığı ve siyaset yapımı sürecinde kendine alan açmasını görmek mümkündür. Nixon Center for Peace and Freedom,¹⁹⁵ (Jimmy) Carter Center¹⁹⁶ gibi kurumların eski ABD başkanları tarafından desteklendiğini görmek mümkündür. Partizan düşünce kuruluşlarının faaliyetleri ise bazı senatorlar (cumhuriyetçi ve demokrat) tarafından destekleniyor. Örneğin, Progress and Freedom Foundation gibi kurumlar siyasal karar alma sürecinde parti düşünce kuruluşlarının önerilerinden faydalanmıştır.

İlk nüveleri ABD ve Batı Avrupa`da ortaya çıkan düşünce kuruluşlarının oluşumu sadece bu iki kıtayla sınırlı kalmamıştır. Bu kurumlar, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Doğu Avrupa ülkelerinde, aynı zamanda Asya`da da yaygınlaşmıştır. Özellikle Çin, Japonya, Güney Kore gibi büyük sanayi ülkelerinde de düşünce kuruluşlarının yaygınlaşmasını görmek mümkündür.

---

¹⁹⁴ Bu düşünce kuruluşu hakkında geniş bilgi için bkz: <https://www.heritage.org/> (tarih:03.04.2017)

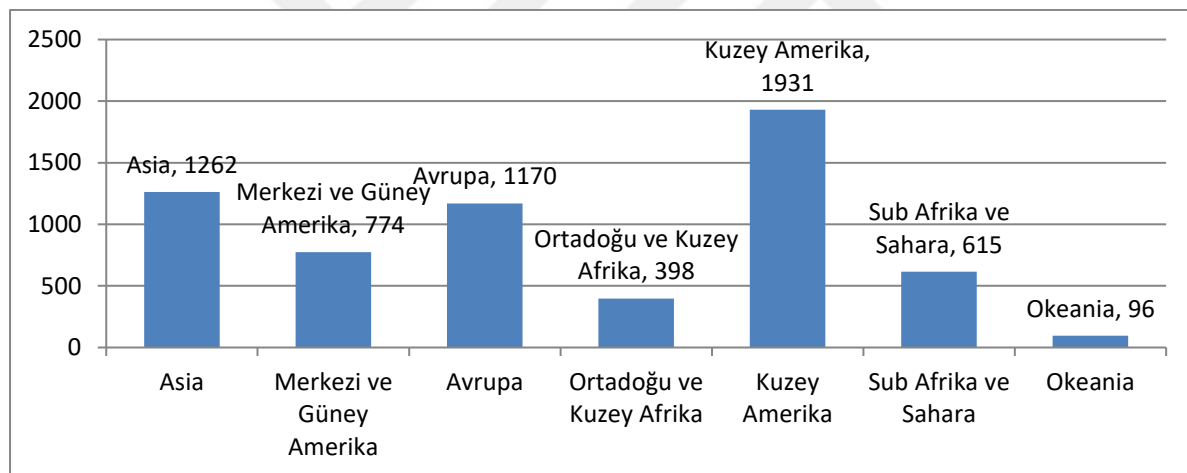
¹⁹⁵ Bu düşünce kuruluşunun ismi sonradan Center for National Interest olmuştur. Bilgi için: <https://cftni.org/> (tarih: 03.04.2017)

¹⁹⁶ Düşünce Kuruluşu hakkında geniş bilgi için bkz: <https://www.cartercenter.org/> (tarih: 03.04.2017)

Düşünce kuruluşlarının bölgesel yaygınlaşmasının yanısıra bu kurumların araştırma profilleri buldukları coğrafya veya ülkenin ihtiyaçları olan konularla önemli ölçüde bağlıdır. Çünkü ülkelerin stratejileri genel anlamda ihtiyacı olduğu alanlara yöneliktir. (Tablo 4 ve 5)

1980 yıllarından başlayan liberalleşme, pazar ekonomisi kavramlarını 1990 ve sonrası demokratikleşme söylemleri takip etti. Batılı ülkelerin Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından dünyanın diğer tarafına (diğer devletleri buraya Asya, Afrika, Latin Amerika, Rusya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı ve diğer bölgeler) yukarıda ismi geçen kavramların hayata geçirilmesine yardım etti. Bu ülkelerin bazılarında demokratikleşme, bazılarında AB entegrasyonu, ve bazı ülkelerde ise ülkelerin ekonomik olarak kalkınma ve güvenlik programlarının hayata geçirilmesine yardım etti. Bu ülkelerdeki ihtiyaçlar bu tür sivil toplum ve düşünce kuruluşlarının oluşumunu sağladı.

Tablo 4. Dünyadaki Düşünce Kuruluşlarının Bölgeler Üzere Dağılımı (%)

Kaynak:

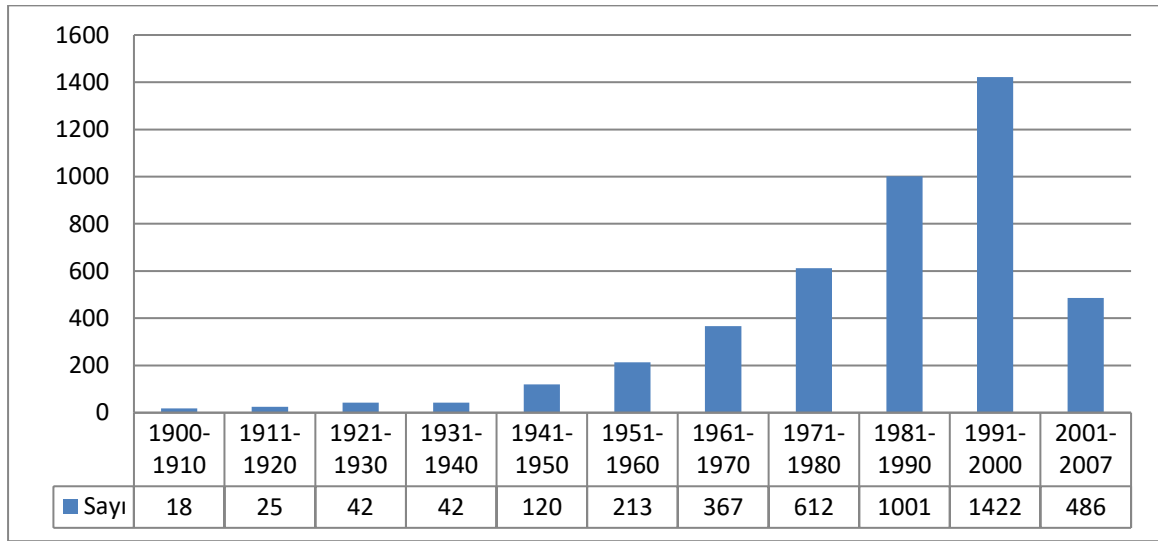
https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=think_thank (tarih: 10.01.2018)

Bu konuda J. McGann düşünce kuruluşlarının bölgeler üzere çalışma profillerinin tanımlamasını yaparken ABD, Batı Avrupa, Merkezi ve Doğu Avrupa, Rusya, Latin Amerika, Asya, Afrika, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelere ayırmaktadır. Bu ülkelerdeki düşünce kuruluşlarının çalışma profillerini ise şu şekilde açıklamaktadır:

1. Afrika: Yoksulluk, Sağlık, ekonomik gelişme.
2. Asya: Ekonomi, strateji, güvenlik.

3. Ortadoğu ve Kuzey Afrika: Bölgesel Güvenlik, demokratikleşme, ekonomi siyaseti
4. Rusya: Pazar Ekonomisi, Modernizasyon.
5. ABD: Digital ve yazılı medya, Beyaz Saray ve Kongres`deki brifinglerden istifade edilmektedir.
6. Batı Avrupa: AB entegrasyonu, demokratikleşme, ABD ve AB ilişkileri.
7. Merkezi ve Doğu Avrupa: Politik ve Ekonomik Entegrasyon, Avrupa ve Rusya`yla ilişkiler.
8. Latin Amerika: kalkınma ekonomisi, insan hakları¹⁹⁷.

Tablo 5. Düşünce Kuruluşlarının Yıllara Göre Dağılımı (rakamla)

Kaynak:

http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=think_thanks (tarih: 10.01.2018)

1.8.2 Düşünce Kuruluşlarının Sınıflandırma

Düşünce Kuruluşlarının sınıflandırılması hakkında en geniş ve kapsamlı araştırmalar yine ABD ve Batı Avrupa`da yapılmıştır. Sınıflandırma konusunda akademik literatürde farklı bakış açıları mevcut olsa da en yaygın olanı R. Kent Weaver & James G. Mc Gann¹⁹⁸

¹⁹⁷ McGann, *Think Thanks: The Global, Regional and National Dimensions*, Think Thanks in Policy Making – Do They Matter ? Briefing Paper Shanghai, 2011, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/china/08564.pdf> (tarih: 12.01.2018), ss 11 – 12

¹⁹⁸ McGann tarafından ayrıca farklı bir sınıflandırma da yapılmıştır. Bu konuda geniş bilgi almak için *Think Thanks and Policy Advice in US: Academics, Advisors and Advocates* (ed:James G.McGann,) Routledge Publisher, yıl 2007; ayrıca <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/china/08564.pdf> (tarih: 04.04.2017)

tarafından yapılan sınıflandırılmadır.¹⁹⁹ Onlar düşünce kuruluşlarının sınıflandırılmasını aşağıdaki gibi yapmıştır:

- Akademik Düşünce Kuruluşları
- Anlaşmalı/Sözleşmeli Düşünce Kuruluşları
- Savunmacı Düşünce Kuruluşları
- Parti Düşünce Kuruluşları²⁰⁰.

Akademik ve Sözleşmeli düşünce kuruluşları

Akademik ve Sözleşmeli Düşünce Kuruluşları güçlü akademik geçmişe dayalı personellerle çalışmakta meraklıdır. Onların aramakta olduğu nitelikler arasında Ph.D (doktora eğitimi) eğitimini dünyanın en prestijli üniversitelerinin birinde yapmak, sosyal bilimler alanındaki metodolojiyi çok iyi bilmek ve geniş okuyucu kitlesi için indeksi yüksek olan yayın kuruluşlarında objektif ve kredibilitesi yüksek yayımlar yapmak²⁰¹. Akademik Düşünce Kuruluşları mali desteği vakıflardan, iş adamları ve şirketlerden almaktadır. Mali desteği sağlayan kurumların etkisini belirli ölçüde düşünce kuruluşlarının gündemlerinde, ilanlarında görmek mümkündür²⁰².

Akademik Düşünce Kuruluşlarından farklı olarak Sözleşmeli Düşünce Kuruluşları ise diğer taraftan devlet kurumları ile yaptığı anlaşmalardan mali desteği almaktadır. Mali desteği sağlayan kurumun bu düşünce kuruluşlarının yaptıkları araştırmaları ve faaliyetleri üzerinde her hangi bir yönlendirmenin olmaması ise imkansız görülmektedir²⁰³. R.Kent Weaver & James G. McGann mali destek sağlayan kurumların bu kurumlar üzerinde gündem

---

¹⁹⁹ R.Kent Weaver, *The Changing World of Think Thanks* başlıklı makalesinde sınıflandırmanı şöyle yapmıştır: 1.Öğrencisiz üniversiteler, 2.Sözleşmeye bağlı düşünce kuruluşları, 3.Savunmacı Düşünce Kuruluşları. Makaleye erişim için bkz: http://www.medientheorie.com/doc/weaver_changing_worlds_of_think_tanks.pdf, (tarih: 04.04.2017) bu konuda araştırmalar yapan diğer bir yazar Diane Stone da ise *Think Thanks and Policy Advice in Countries in Transitions* şöyle bir sınıflandırma yapmıştır: 1. Sivil Toplum Kuruluşları kapsamında yer alan bağımsız ve kar amacı gütmeyen düşünce kuruluşları, 2.Üniversite içinde kurulmuş veya üniversiteye bağlı düşünce kuruluşları, 3. Devlet tarafından kurulan veya finanse edilen düşünce kuruluşları, 4. Şirketler tarafından kurulan veya iç çevreleri tarafından finanse edilen düşünce kuruluşları 5. Siyasi partilerin düşünce kuruluşları.Makaleye erişim için bkz: Diane Stone, *Think Thanks and Policy Advice in Countries in Transitions* <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156673/adbi-dp36.pdf> (tarih: 04.04.2017)

²⁰⁰ R.Kent Weaver & James G. McGann, *a.g.e*, s 7

²⁰¹ *A.g.e*, aynı sayfa

²⁰² *A.g.y*, *a.g.e*, aynı sayfa

²⁰³ Buradaki *yönlendirme* kelimesi baskı gibi de okunabilir

belirleme gibi konularda çok geniş rollerinin olduğunu söylemektedir.²⁰⁴ (Düşünce Kuruluşlarının Tasnifi için tablo 6)

Tablo 6. Düşünce Kuruluşlarının Tasnifi.

Düşünce Kuruluşları	Heyet	Mali Kaynak	Ürünler	Kolaylaştırıcı Koşullar	Kaynak
Akademik Üniversite	Güçlü akademik karyer	Vakıflar, işadamları ve şirketler	Partizanlıktan uzak Akademik yazılar	Pazrtizan olmayan uzmanların kültürel ve yardım	Brookins İstitutio n(A.BD)
Sözleşmeli Düşünce Kuruluşları	Güçlü akademik karyer ve objektivlik	Hükümet kurumları	Hükümet kurumları ve diğerleri için objektif raporlar	Siyasi Araştırmalar için uygun hükümet desteği	Rand Corporati on (A.B.D)
Savunmacı Düşünce Kuruluşları	Siyasi veya ideolojik karyeri olan	Vakıflar, işadamları	Günlük gündemle bağlı Kısa raporlar	Vakif, grup desteği	Center for Policy Studies (İngiltere)
Parti Düşünce Kuruluşları	Parti üyelerine fokuslanırlar	Parti ve hükümet desteği	Değişken konular	Siyasi parti araştırmaları için uygun hükümet fonu	Konrad Adenauer Stiftung (Almanya)

Kaynak: R.Kent Weaver & James G. McGann, “Think Thanks and Civil Societies in a Time of Change”, *Think Thanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action* , ed. James G. McGann & R.Kent Weaver, Transaction Publishers, New Jersey 2000, s 10

Savunmacı ve Parti Düşünce Kuruluşları

Bu iki düşünce kuruluşu sınıfı da yukarıdaki ismi geçen düşünce kuruluşlarına benzerliği olduğu kadar farklı yanları da vardır. Bu kurumlar farklı ideolojilere veya çıkar gruplarına yakınlığı ile bilindiği için onların faaliyetlerinin formal bir bağımsızlık içinde olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir sözle bu gruplar belli bir ideolojilere ve partilere yakınlığında bir sakınca görmezler.

Savunmacı düşünce kuruluşlarının personeli genelde hükümet, siyasal partiler ve çıkar gruplarından oluşur. Üniversite akademik personeli bunun dışındadır. R. Kent Weaver &

²⁰⁴ A.g.e, aynı sayfa

James G. McGann bu tür düşünce kuruluşlarının sosyal bilimler uzmanlığı bakımından daha az güvenilir olduğunu ve yaptıkları raporlarının kısa vadeli görüşler olduğunu savunmaktadırlar²⁰⁵.

Parti Düşünce Kuruluşlarının personeli genelde parti platformlarına yakın mevcut siyasi partinin resimleri, politikacıları ve parti üyelerilerinden oluşmaktadır. Bu düşünce kuruluşlarının gündemini parti ihtiyaçları belirler. Diğer bir sözle, parti gündeminde olan ana konulara yönelirler. Bunun en iyi örneğine Batı Avrupa ülkelerinde özellikle, Almanya`da görmek mümkündür²⁰⁶. Bu tür düşünce kuruluşlarının etkisinin limiti partinin ülke içinde ne kadar güçlü olub olmadığına bağlıdır. R.Kent Weaver & James G. McGann bu tür düşünce kuruluşlarının etkisi hakkında: “...onların partisi güçlü olmadığı zaman (iktidar olamadıklarında) bu kurumların siyasi karar alıcılar üzerindeki etkileri çok kısıtlı olur.”²⁰⁷

1.8.3 İdeolojik Çizgi

Düşünce kuruluşları hakkında en çok tartışılan konu bu bölümün giriş kısmında da sorduğumuz gibi bu kurumların her hangi bir (siyasal) ideolojinin bir parçası olabilir mi ? Bu kurumların ideolojik çizgisi varsa bu çizgiler nelerdir ?

Akademik literatürde bu konuda farklı yaklaşımlar var. Konuyla bağlı yapılan en önemli tanımlama ise iki akademisyen; James G.McGann ve Andrew Rich tarafından yapılan tanımlamalardır.

James G.McGann düşünce kuruluşlarının farklı organizasyonel yapılarının olmalarına rağmen ideolojik olarak bu kurumları *Muhafazakar*, *Özgürlükçü*, *Merkeziyetçi* ve *İlerici* diye nitelendirmiştir. (Tablo 7) O, bu tanımlamayı yaparken bu sınırların kolay olarak tanımlanmadığını; bir düşünce kuruluşunun kendisini liberal veya muhafazakar olarak tanımlayabilir fakat bunu kendilerinin ideolojisi olarak görmeyebilir²⁰⁸. Diğer bir sözle, bu tür düşünce kuruluşları her türlü fikir ve görüşlere açıktır.

Muhafazakar (Conservative) Düşünce Kuruluşları bağımsız piyasa ekonomisi, geleneksel sosyal politikaları savunan düşünce kuruluşlarıdır. Özgürlükçü (Libertarian) Düşünce

²⁰⁵ Weaver & McGann, *a.g.e.*, s 8

²⁰⁶ A.g.y, *a.g.e.*, aynı sayfa

²⁰⁷ A.g.y.*a.g.e.*, aynı sayfa

²⁰⁸ James G. McGann, *Think Thanks and Policy Advice in the US*, s11, metine ulaşmak için bkz: http://www.kas.de/wf/doc/kas_7042-1522-1-30.pdf?050810140452 (tarih: 06.04.2017)

Kuruluşları da Muhafazakarlar gibi piyasa ekonomisi konusunda aynı görüşü paylaşmaktadır. Fakat onların sosyal politikalar konusunda farklı görüşü benimsemektedirler. Onlar sosyal politikalar konusunda devletin yetkilerinin daraltılması tezini kabul ederler. Merkezîyetçi (Centrist) Düşünce Kuruluşları ise hem muhafazakar hem de ilerici düşünce kuruluşlarındaki fikirlerin sentezini kendisinde barındıran kuruluşlardır. Bu kurumlar partizanlıktan uzak kurumlardır. İlerici (Progressive) Düşünce Kuruluşlarının görüşlerine baktığımız zaman ekonomiye devlet müdahalesini destekleyen, fakat sosyal politikalar konusunda ise devletin müdahalesine bir o kadar da sıcak bakmadığı tezini benimsemektedir²⁰⁹. James McGann bu düşünce kuruluşlarında çalışanların genellikle kurumlarının ideolojilerinden dışarı çıkamadıklarının altını çiziyor.

Tablo 7. Düşünce Kuruluşlarının İdeolojik Çizgisi

Düşünce Kuruluşları	İdeolojik Hat
Heritage Foundation	Muhafazakar (Conservative)
Hudson İnstitute	Muhafazakar (Conservative)
Cato İnstitute	Özgürlükçü (Libertarian)
Reason Foundation	ÖzgürlükçüLibertarian)
Council on Foreign Relations	Merkezîyetçi (Centrist)
Baker İnstitute	Merkezîyetçi (Centrist)
İnstitute for Policy Studies	İlerici (Progressive)
Center for American Progress	İlerici (Progressive)

Kaynak: James G.McGann, Think Thanks and Policy Advice in the US, Foreign Policy Research Institute, s 11 – 13, 2005http://www.kas.de/wf/doc/kas_7042-1522-1-30.pdf?050810140452 (tarih: 06.04.2017)

Andrew Rich düşünce kuruluşlarının ideolojik tanımlamasını yaparken bu kurumları ideolojik olarak *Muhafazakar (Conservative)*, *Özgürlükçe (Liberal)*, *Merkezîyetçi* ve *Tanımlanabilir İdeolojisi Olmayanlar* gibi bir tanımlamayı yapmaktadır. O, bir düşünce kuruluşunun hangi ideolojiye bağlı olduğunu anlamak için şöyle bir açıklama yapmaktadır:

²⁰⁹ A.g.y. aynı kaynak

“...bu kurumların genellikle günlük beyanları, yıllık raporlarından muhafazakar, özgürlükçü, merkezyetçi olduğunu kullandıkları sözcüklerden anlamak mümkündür.”²¹⁰

Andrew.Rich, bağımsız piyasa ekonomisi, yetkileri kısıtlı olan hükümet, dini özgürlükler, geleneksel aile değerleri gibi konuları destekleyen düşünce kuruluşlarını *muhafazakar* olarak tanımlamıştır. O, ekonomik, sosyal, cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk gibi konularda hükümetin politika ve programını destekleyen düşünce kuruluşlarını ise *özgürlükçü* düşünce kuruluşları olarak görmektedir. Aynı zamanda sosyal adalet, sürdürülebilir bir çevreye duyarlı ve savunma harcamalarının bütçe planlaması zamanı düşürülmesini destekleyen kurumları da bu kategoriye dahil ediyor. Yayınladıkları günlük yazıları, yıllık raporları herhangi bir ideolojik bir çerçeveye oturtmayan düşünce kuruluşları ise Rich tarafından *merkezyetçi* veya *tanımlanabilir ideolojisi olmayan* düşünce kuruluşları olarak tanımlanmaktadır²¹¹.

1.8.4 Finansal Kaynak Sorunu

Düşünce Kuruluşlarının ayakta kalması başka bir ifadeyle, faaliyetlerini sürdürmesi mali bakımdan ne kadan donanımlı olmasına bağlı. Düşünce kuruluşları vakıflar, sözleşmeli projeler, devlet bağışları ile kendi faaliyetlerini sürdüren kurumlardır. Genellikle düşünce kuruluşlarının en büyük sıkıntısının mali kaynak bulamamasıdır. Batı`da²¹², aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin çoğunda bu kurumlar bütçe yetersizliği ile karşı karşıya kalmaktadır ve faaliyetlerini diğer işlerden kazanç sağlayan (genelde üniversite hocaları sıfatıyla) küçük personel sayısı ile yapmaktadırlar²¹³.

Bu sorun, özellikle bağımsız kamu kuruluşu araştırmalarına bağış (philantropic) kültürünün zayıf olduğu Ortadoğu, Afrika, Asia ve Latin Amerikası`nda görülmektedir²¹⁴. Nedenlerine baktığımızda ise bu ülkelerde bağış kültürünün kurumsallaşamamasını aynı zamanda kapalı sistem gibi siyasal nedenleri söylemek mümkündür. Bu ülkelerdeki kurumlar özellikle batıdaki özel fonlardan aldıkları yardımlarla ayakta kalmakta veya faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu konuda Kent Weaver ve James McGann şöyle bir açıklama yapmaktadır:

---

²¹⁰ Rich, *a.g.e.*, s 19

²¹¹ Rich, *a.g.e.*, aynı sayfa

²¹² Özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde bu sorun daha yaygın olarak görülmektedir.

²¹³ R.Kent Weaver & James G. Mc Gann, “Think Thanks and Civil Societies in a Time of Change”, *Think Thanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, ed. James G. McGann & R.Kent Weaver, Transaction Publishers, New Jersey (2000), s 16

²¹⁴ *A.g.e.*, aynı sayfa

“Gelişmekte olan ülkelerdeki düşünce kuruluşlarının büyümesindeki önemli faktör sanayileşmiş ülkelere yapılan mali yardımlardır. Bu yardımlar farklı kaynaklardan yapılıyor. Bu yardımların çoğu Soros, Ford ve Tinker gibi yardım vakıflarının yaptığı yardımlardır. Bu yardımların bir kısmı ise USIAD, CIDA gibi ulusal gelişim ve yardım kuruluşlarının yaptığı yardımlardır. Diğer yardımlar ise Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kurumlardan yapılmış yardımlardır.”²¹⁵

Batı Avrupa ülkelerinde ve aynı zamanda ABD`deki düşünce kuruluşlarının yukarıda adı geçen bölgelere göre daha iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür²¹⁶. Bunun farklı nedenleri var. Çünkü bu ülkelerde filantropi kültürünün gelişimi bu gibi kurumların faaliyetini sürdürmesi açısından bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün. Diğer neden ise sanayinin araştırmaya duyduğu ihtiyaçtır. 1980`li yıllardan itibaren ABD, İngiltere, Fransa, Almanya gibi sanayi ülkelerinde liberal ekonomiye geçit; şirketlerin büyümesi ve bu büyümenin getirdiği doğal ihtiyaçlar (hem devletlerin hem de şirketlerin) özellikle iç ve dış siyaset, ekonomi, güvenlik alanında bilgiye olan ihtiyacın daha belirgin hale gelmesi düşünce kuruluşları gibi sivil toplum kuruluşlarının daha da ön plana çıkmasına neden oldu. Bu ihtiyacın daha çok büyük sanayi ülkelerinde olduğunu görüyoruz.

Günümüzde düşünce kuruluşlarının her hangi bir vakıf, kurum, kişiler özellikle yurtdışındaki yabancı vakıflar tarafından finans desteği sağlaması kendisi ile beraberinde bu kurumların ne kadar bağımsız aynı zamanda güvenilir bir bilgi üretebilir sorunsunu da getirmektedir. Bu konuda yine Kent Weaver ve James Mc Gann aşağıdaki açıklamayı yapıyor:

“Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki düşünce kuruluşlarına uluslararası finansörler tarafından finans desteği inanılmaz ölçüde artmıştır. Bu, diğer taraftan bir problemin ortaya çıkmasına neden olabilir. Yabancı finans desteği düşünce kuruluşlarının araştırmalarının ve siyaset önerilerinin kredibilitelerini sorgular hale getirebilir: Eğer yabancı finansman herhangi bir düşünce kuruluşu için finans desteği sağlarsa (araştırmanın) sonuçlarını dikte etmeyebilir mi... ?”²¹⁷

---

²¹⁵ Weaver & Mc Gann, *a.g.e.*, aynı sayfa

²¹⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz: http://www.kas.de/wf/doc/kas_7042-1522-1-30.pdf?050810140452
(tarih: 09.04.2017)

²¹⁷ Weaver & McGann, *a.g.e.* a.g.s

Yukarıdaki cümleden anlaşıldığı üzere *yabancı fon desteği*²¹⁸ düşünce kuruluşlarının ayakta kalmasına diğer bir ifadeyle, faaliyetlerini devam ettirmesine destek olduğu gibi, bu desteğin diğer taraftan bu kuruluşların araştırmalarının sonuçlarına ne kadar negatif bir etkisinin olduğunu sorgulamaktadır. Çünkü verilen destekten bağımsız, sonucu herhangi bir şekilde etkileyecek bir baskı mekanizmasının olmaması önem arz etmektedir. Aksi takdirde bir düşünce kuruluşunun kredibilitesi sorgulanır hale gelmektedir.

Düşünce kuruluşlarının farklı, diğer bir deyişle çeşitli mali kaynaklardan destek alabilmesi finans kaynağı sağlayan kurumun veya bir vakfın yapılan araştırmanın sonuçlarını dikte etmesinin de karşısına geçebilir.

1.8.5 Düşünce Kuruluşlarının Üstlendiği Rol

Düşünce Kuruluşları bir nevi siyaset ve karar alıcılar arasında köprü rolü üstlendiğini söylemek mümkün. Bu açıdan bu kuruluşların toplumsal açıdan üstlendiği rollerinin olduğunu söyleye biliriz. Diğer önemli bir konuya, hükümetlerin etkili karar alma sürecinde objektif bir bilgiye (değerlendirme) ihtiyaç duymasıdır. Bu bilgi veya değerlendirme rolünü sivil toplum kuruluşları olarak düşünce kuruluşları daha etkin şekilde yapabilirler. McGann sivil toplum kuruluşları olarak düşünce kuruluşlarının aşağıdaki rollerinin olduğunu ifade ediyor:

- Hükümet ve toplum arasında aracılık fonksiyonu rolünü yapmak.
- Mevcut olan güncel sorunları belirlemek
- Fikirleri ve sorunları politik konuya dönüştürmek.
- Siyasi tartışmalarda bilgili/donanımlı ve bağımsız bir ses olarak hizmet vermek.
- Politika oluşturma sürecinde kilit paydaşlar (veya kurumlar) arasında fikir ve bilgi alışverişi için yapıcı bir forum sağlamak²¹⁹.

Konunun diğer uzmanlarından R. Kent Weaver ise düşünce kuruluşlarının rolleri hakkında kısa bir sıralama yapmıştır:

- Siyasi fikirlerin kaynağı.

²¹⁸ Yabancı Fon desteği konusunda R.Kent Weaver & James G. Mc Gann diğer önemli bir sorunun otoriter ve baskıcı liderlerin olduğu rejimlerdeki bu kurumların işleyişinin zor olduğu ve kapatılmak tehlikesiyle karşı karşıya olabildiğini Doğu Avrupa ülkelerindeki örnekten yola çıkarak bir açıklama yapıyor.

²¹⁹ R.Kent Weaver & James G. McGann, *a.g.e.*, s 3

- Siyasi önermelerin kaynağı ve değerlendiricisi.
- Hükümet programlarının değerlendiricisi.
- Üst düzey bürokrasiye eleman kaynağı.
- Güncel siyasi konular hakkında medyaya bilgi kaynağı²²⁰.

Düşünce kuruluşlarını hükümete politikalarına yönelik sadece politika üretme, araştırma yapmak, rapor yazmak gibi görevler üzerinden sınırlandırmak yalınıştır. Diğer bir deyişle bu kurumları hükümete yönelik programları olduğu gibi aynı zamanda sivil toplumla yönelik bir takım faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu kurumlar aynı zamanda toplumu bilgilendirme amacıyla ulusal ve uluslararası konferanslar yapmak, seminerler gibi farklı etkinlikler de hayata geçirmektedir²²¹.

Düşünce kuruluşlarının farklı rollerinin olduğunu söylerken bu konuda ismi geçen kurumların günümüz sosyal bilimler terminolojisinde kullanılan *demokrasi* paradigmasının tartışılması konusunda pozitif bir rolünün olduğunu ileri sürülmektedir. Bu faaliyet çerçevesinde düşünce kuruluşlarının kendi aralarındaki rekabet kamu siyasetinin oluşumuna yönelik temel tartışmalara da katkı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla bu kurumların toplumdaki tartışmalarda katalizör rolünün olduğunu söylemek mümkündür.

1.8.6 Düşünce Kuruluşlarının Etkisi

Nitelikli bir düşünce kuruluşunu en önemli özelliği toplumsal algıyı yönlendirebilmesi ve siyasal karar alma sürecinde kendi argümanlarının karar alıcılar tarafından belirli ölçüde kabul görmesidir. Bu, günümüzdeki saygın bir düşünce kuruluşunun en önemli parametresidir²²².

---

²²⁰ R. Kent Weaver, *The Changing World of Think Tanks*, ss 568-569. (Tam metin erişimi için bkz: http://www.medientheorie.com/doc/weaver_changing_worlds_of_think_tanks.pdf (tarih: 11.04.2017); Aktaran Hüseyin Bağcı- Aziz Aydın, *Dünyada ve Türkiye`de Düşünce Kuruluşu Kültürü, Türkiye`de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, (ed. Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar), Nobel Yayınları, Ankara 2009, s 77

²²¹ Hüseyin Bağcı - Aziz Aydın, *a.g.e*, s 78

²²² Saygın bir düşünce kuruluşunun en önemli özelliği toplumu ve karar alıcıları ne kadar etkileyebilmesidir. Pensilvaniya Üniversitesi öğretim üyesi, James G. McGann`ın başkanlığındaki araştırma grubu dünyadaki etkili düşünce kuruluşlarının her yıl farklı alanlardaki indeks sıralamasını yapmaktadır. Bu araştırmalarda en önemli kriterlerden biri etkili bir düşünce kuruluşunun kamuoyu ve siyasal karar alıcıları ne kadar etkileme gücüne sahip olabilmesidir. Bu konuda geniş bilgi için bkz: https://repository.upenn.edu/think_tanks/ (tarih: 11.04.2017)

Düşünce Kuruluşlarının kamu politikalarını, ülkedeki siyasal atmosferi belirli ölçüde değiştirmek veya yönlendirmek için elindeki imkanlardan maksimum istifade ederler. Aynı zamanda bu kurumların hem devlet içinde hem de yurt dışında birtakım resmi ve özel kanallara ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmaları lazım²²³.

Bir düşünce kuruluşu için en önemli şey düşünce ve görüşlerini toplum içinde paylaşmak. Bu paylaşım şekli ise farklı kanallarla yapılabilir. Halka açık bilimsel toplantılar, konferanslar yapmak ve seminerler vermek, makaleler, raporlar hazırlamak ve bunlara kendi internet sitesinden kolay erişebilirliği sağlamak, televizyon kanalları, elektronik medya gibi araçlarla görüşlerini topluma iletmek²²⁴.

Günümüzde düşünce kuruluşları için en önemli konuyu iletişim ağlarıdır. Bu konuda düşünce kuruluşlarının siyaset ve toplum üzerinde etkilerini araştıran Diana Stone bu kurumların politik bir ağlara sahip olmasının önemini söylemektedir. O politika/siyaset ağını siyasal karar alma ve uygulama sürecini kolaylaştıran, bu süreç içinde alınan kararlarda yönetimin içinde olan aynı zamanda sürece direkt olmasa bile dolaylı katkısı olan aktörlerin de dahil olduğu bir yönetim tarzı olarak görüyor²²⁵. Bu bağlamda O, bu kurumların karar alma sürecinde siyasal anlamda doğrudan kendisi için ne kadar etki alanı kazanmasının önemli olmadığını, önemli ve elzem olan şeyin bu süreçte, etkinliğe yardım etmesidir²²⁶. Dolayısıyla bu süreçte katılımın önemli olduğu görülmektedir²²⁷.

Bugünün siyasal sistemleri irdelendiği zaman ortaya çıkan önemli konulardan biri toplumdaki(ülkedeki) siyasal sistemin açık veya kapalı olmasıdır.²²⁸ Diğer bir sözle ifade edersek siyasal anlamda demokratik kurumları olan ülkeler ve baskıcı/otoriter ülkeler. Buradan yola çıkıldığı zaman açık siyasal sistemlerde düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin daha özgürce ve etkili bir faaliyet alanı bulabildiğini görmek mümkündür. Aynı zamanda ülke içindeki siyasi zemin onların bu tartışmalarda katılımının yoğun olduğunu

---

²²³ A.g.y, a.g.e, s 79

²²⁴ Hüseyin Bağcı - Aziz Aydın, a.g.e, s 78

²²⁵ *Think Thanks Across Nations: A Comparative Approach*, (ed: Diane Stone, Andrew Denham, Mark Garnett), Manchester Press, Manchester 1998, ss 59-81, Aktaran Hüseyin Bağcı - Aziz Aydın, a.g.e, s 81

²²⁶ Diane Stone, *Capturing the Political Imagination: Think Thanks and the Policy Process*, Routledge Publisher, London 1996, s 134

²²⁷ Diane Stone, *Think Tanks and Policy Advice in Countries in Transition* isimli makalesinde düşünce kuruluşlarına mali yardım eden donörlerin bu kurumlardan siyasal karar alma sürecindeki etkisini kanıtlamasını isteyebileceğini ve bunun siyasal etki/nüfuz ve siyasal ilgi indikatörlerini geliştirmesine yardımcı olduğunu söyler. Metnin pdf erişimi için bkz: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156673/adb-dp36.pdf> (tarih: 13.04.2017)

²²⁸ Buradaki siyasal olarak açık ve kapalı sistem kavramından kasıt sivil enstitülerin olmasıdır.

görmek mümkündür. Bu konuda Luca Barani ve Giuseppe Sciortino aşağıdaki cümleleri aktarıyor:

“...kapalı sistemlerde siyasi elita kontrollü yakın bir çevreyle çalışırlar ve bir kaç istisna bunun dışındakılara mesafeli olurlar. Açık sistemlerde ise farklı siyasi elitaya açık ve şeffaf bir siyasal süreç vardır. Özellikle batılı düşünce kuruluşlarının şeffaf bir şekilde karar alma sürecine bağlı iktidardan bağımsız hukuki yönden önerim hakları var. Genel olarak kapalı sistemlerde bir birile örtüşen siyasi elita arasında bağımsız bir aracı yapıya yer yoktur. Siyasal olarak açık ve seçkinlerin çok parçalı olduğu sistemlerde ise düşünce kuruluşları hem belirli çıkarlar için hem de kamu yararı formülasyonunda bağımsız bir aktörler olabilirler. ABD örneğinde uzmanlar organizasyonlu olarak plüralist (rekabetçi) sürece katılımında bağımsız, etkili aktörler statüsünü elde etmiştir...”²²⁹

Dolayısıyla bu tezden de anlaşıldığı üzere bir ülkedeki siyasal sistem mekanizması ne kadar açık ve aynı zamanda şeffaf mekanizmaları olan bir sistem olursa o toplumdaki sivil toplum kuruluşlarının ve düşünce kuruluşlarının siyasal karar alma sürecinde daha etkili ve aktif bir rolünden bahsetmek mümkündür. Bu iki katalizatör (şeffaflık ve açıklık) kurumların siyasal karar alma süreci üzerinde etki/nüfuz yaratmasını sağlayan itici bir güç olduğunu söylemek mümkündür.

Etkili bir siyasal kararlama sürecinde bu kuruluşlarının önemli payı olması için siyasal sistemin karar alıcılara sistem dışındaki faktörlerle (düşünce kuruluşları, sivil toplum kuruluşları) iletişim kurmasına ne kadar etki alanı açmasıdır. Başkanlık sisteminin olduğu ABD ve parlamenter sistemin olduğu Batı Avrupa`daki bazı ülkeleri incelediğimiz zaman ABD`deki partiçi disiplinin zayıflığı²³⁰; her kongre üyesinin kendi politikasını oluşturması için alternatifler arayışına girebilir. Bu süreç/sistem bir düşünce kuruluşunun siyasal karar alma sürecinde pay almasını kolaylaştırabiliyor. Buna karşın, ikinci kategoriye ait ülkelerde ise parti içi disiplinin sert olduğu, merkeze bağımlılık görülmektedir. Dolayısıyla söylenebilir ki ABD`deki kurumlar bu konuda Batı Avrupa ülkelerine kıyaslandığı zaman daha etkili bir rol üstleniyorlar.

Düşünce kuruluşlarının en önemli ihtiyacı mali kaynaktır. Mali kaynak ihtiyacı iki tür karşılanabilir.

---

²²⁹ Luca Barani, Giuseppe Sciortino, *The Role of Think Thanks in The Articulation of The European Public Sphere*, 2011, s 9, Metin erişimi için bkz: <http://eurospheres.org/publications/workpackage-reports/> (tarih: 13.04.2017)

²³⁰ R.Kent Weaver, *The Changing World of Think Thanks*, s 570 – 571; Hüseyin Bağcı - Aziz Aydın, *a.g.e*, s 64

- Devletten bağımsız; her hangi bir işadamı veya yurtdışı kaynaklı özel vakıf/fonlardan verilen mali destekler.
- Devlet tarafından sağlanan mali destekler.

Mali destek konusunun düşünce kuruluşlarının siyasi karar alma sürecinde bu kurumların etkili bir pozisyon almasını etkileyen faktörlerden biridir. Çünkü mali anlamda yeterli bütçesi olmayan kurumların kendi ihtiyaçlarını ödeyemeyecek durumda kalması, bu kurumların etkili bir konuma gelmesinin de önüne geçen nedenlerindir²³¹.

Mali anlamda çeşitli kaynaklardan destek alan düşünce kuruluşlarının sadece bir kaynağa bağlı düşünce kuruluşlarına göre daha bağımsız ve etkili bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2 Vakıflar (Foundations)

2.2.1 Vakıf Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Konuya öncelikle *Vakıf(lar) nedir? Ne zaman ortaya çıkmıştır? Nasıl bir vizyona sahipler? Toplum içinde miyonu nedir?* gibi soruları sormakla başlayacağız.

Vakıf kelimesi Arapça'dan durdurma, hareketsiz bırakma, tamamen bırakma gibi anlamlarda tercüma edilmektedir. Vakıf, kar amacı gütmeyen, topluma eğitim, kültür, din ve diğer hayır amaçlarla hizmet için hukuki dayanağı olan bir sivil toplum kuruluşu veya hayır müessesidir²³².

İslam dünyasında kullanılan adıyla *Vakıf* veya Batı'da kullanılan adıyla *Philantropic Foundation*²³³ kuruluşlarının ne zamandan beri ortaya çıktığını irdelediğimiz zaman İslam'dan önceki Antik Mesopatonya, Yunan, Hıristiyan Roması aynı zamanda Cahiliyye dönemi Arap medeniyetlerinde bağış kültürü bu toplumlarda mevcut olduğu

---

²³¹ Mali anlamda yeterli bütçesi olmayan kurumların yurt içinde ve yurt dışında konferanslar yapmak, seminerler düzenlemek, bilimsel yayınlar yapmak, kendi uzmanlarının yurt içi ve yurt dışında bir takım bilimsel faaliyetlerine mali anlamda desteklemek gibi sorunlarla karşı karşıya kalıyor.

²³² Geniş bilgi için bkz: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420475&idno2=c420335#1> (tarih: 20.04.2017) ayrıca; *What is a Foundation ?* <http://grantspace.org/tools/knowledge-base/funding-resources/foundations/what-is-a-foundation> (tarih: 20.04.2017)

²³³ Aynı zamanda *Charity Foundations/Organizations* adlandırılıyor.

görülmektedir²³⁴. Fakat bu kültürlerde herhangi bir kurumsallaşmadan bahsetmemiz mümkün değildir.

Buradan yola çıkarak şu soruyu sorabiliriz: Din(ler)in bu kurumlarında oluşumunda bir rolü var mıdır ? Varsa, bunu nasıl açıklamak mümkündür ?

Genel olarak yardımseverlik, sözcüğünün aynı zamanda dini kökenleri de vardır. Çünkü bu kavramı tüm dinlerde mevcuttur ve neredeyse merkezde durur. Dinlerin insanları yardımlaşma, iyilik yapmak gibi konularda teşvik eden deliller (ayetler de diyebiliriz) kutsal kitapların neredeyse hepsinde vardır. Bu mesaj tüm dinlerin ortak vizyonu gibi kabul edilmektedir²³⁵.

Vakıflar, İslam dünyasında yedinci, sekizinci ve dokuzuncu yüzyılda İslam hukukçuları tarafından geliştirilen fakat bağış kurumları gibi görülmeyen bir olmuştur.²³⁶ İslamda en önemli erdemlerinden biri *sadaka*'dır. İslamın insanları iyilik yapmak, yardım etmek gibi ilahi mesajları bu kurumların oluşmasında etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan Hazreti Peygamberin hadislerinden imkanı iyi olan insanların bağış yapmak, yardım etmek gibi mesajlar verdiğini görmek mümkündür²³⁷.

Üç semavi dinden biri olan Hıristiyanlığın da üç önemli faziletinden biri sadakadır (charity). İslam dünyasından farklı olarak Hıristiyan dünyasında, sadaka kurumlarının kimlik kazanmasının geç dönemde olduğunu görüyoruz. Kurumsallaşmanı *1601 Statute of Charitable Uses*²³⁸ isimli önsözden referans almak mümkündür²³⁹.

Buradan yola çıkarak ortaçağda din ve vakıf kavramının eş anlamda kullanıldığını söylemek de mümkündür. Helmut K.Anheier, Siobhan Daly bu konuda "*Ortaçağ boyunca*

---

²³⁴ Murat Çizakça, *A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World From The Seventh Century To The Present*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2000, s 5

²³⁵ Helmut Coing, *Remarks on the History of Foundations and their Role in the Promotion of Learning* isimli makalesinde Vakıf ve Din kavramının eş kullanılmasının yaklaşık 2000 yıllık tarihinin olduğunu söylemektedir. Helmut Coing, *Remarks on the history of foundations and their role in the promotion of learning*, 1981, Vol 19, No 3, ss 271 – 281, makaleye erişim için bkz: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01096568>, s271 (tarih:22.04.2017)

²³⁶ Monica M.Gaudiosi, *The Influence of the Islamic Law of Waqf on the Development of the Trust in England: The Case of Merton College*, The University of Pennsylvania Law Review, Vol.136: 1231, 1988, makaleye erişim için bkz: http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3909&context=penn_law_review (tarihi 25.04.2017)

²³⁷ A.g.e, a.g.e, ss 6-7

²³⁸ Bu yasa I Elizabet tarafından Parlamenteoya sunuluyor ve onaylanıyor.

²³⁹ Helmut K.Anheier and Regina A.List, *A Dictionary of Civil Society, Philanthropy and The Non – Profit Sector*, Routledge Yayınları, (Baskı 1), London 2005, s 46

vakıfların dini kurumlar gibi hastaneler, okullar, kolejler ve benzeri şeylerle uğraşan aynı sinonim anlamı vardı...”²⁴⁰

Batı'daki ilk bağış kurumu İngiltere'deki *trusts*'lar olmuştur. Bilim dünyasında bu kurumların oluşumu hakkında iki farklı görüş var. İlki, bu kurumların Roman veya German hukukundan etkilendiği, diğer bir görüş ise bu kurumların İslam hukuk siteminden etkilendiğidir. İlk kurumun kuruluşu 1264 yılında Oxford Üniversinde kurucu üyesi Walter de Merton'un ismini taşıyan Merton Kolejidir.²⁴¹ Monica M. Gaudiosi bu kurumların gelişmesinde İslam hukukçularının rolü olduğunu ve bunu 13. yüzyıldaki, 1264 yılındaki Merton Kollejinin statüsü ile açıklıyor.²⁴² O, kolejin kuruluşunun İslam Vakıf şartlarıyla benzerliğinin olduğu fakat İslam (Vakıf) hukukunun bunun dışında kaldığını söylemektedir²⁴³.

Monica M.Gaudiosi aynı makalede İngiltere'nin o dönemde müslüman dünyasının önemli merkezlerinden olan Kudüs'le olan ilişkilerinden bahsederken şöyle bir açıklama yapıyor:

“Walter de Merton 1240`lı yılların başında ticaret işlemleri yapmak ve servetini artırmak için Yeni Tapınağı kullanıyordu. Yeni Tapınak, İngiliz Tapınak Şövalyelerinin kraliyet, diplomatik, hukuk ve mali etkinlik, değerli eşyalar, belgeler ve büyük mali merkezi gibi biliniyordu. 12. ve 13. Yüzyıllar boyunca Tapınakçuların Ortadoğu`yla ve özellikle Kudüs`le ilmi temasları bulunuyordu.”²⁴⁴

İngiliz Trustlarının ve İslam Vakıflarının özelliğini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Vakıflar

- *Genellikle hayırsever ve dini motifli bir kurumdur.*
- *Kurucusu hak sahibi olabilir.*
- *Mütevelli üyeler sadece işletmecidir.*

²⁴⁰ Helmut K.Anheier, Siobhan Daly, *a.g.e.* s 5

²⁴¹ Gauodiosi, *a.g.m.* bkz:

http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3909&context=penn_law_review
(tarihi 28.04.2017)

²⁴² Merton Kolejinin kuruluş statüsü için bkz: Statutes, Made for Merton College Oxford, Oxford University, (15.07.2015), <https://www.merton.ox.ac.uk/sites/merton.ox.ac.uk/files/attachments/Merton-College-Statutes.pdf>
(tarih: 28.04.2018)

²⁴³ *A.g.m* (erişim tarihi 20.05.2017)

²⁴⁴ Gaudiosi, *a.g.m.* bkz:

http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3909&context=penn_law_review
(tarih: 20.05.2017)

- *Geri alınamaz.*
- *Bina değiştirilemez.*
- *Mülk Allah`ındır.*
- *Nihayi hedef insanlığın yararındır.*

Trustlar

- *Her hangi bir dini motif yoktur.*
- *Kurucusu hak sahibi olabilir.*
- *Mütevelli üyeler geniş haklara sahiptir.*
- *Geri alınabilir.*
- *Bina değiştirilemez.*
- *Mülk mütevellinindir.*
- *Herhangi bir hukuki hedef olabilir²⁴⁵.*

Helmut K.Anheier, Siobhan Daly, Ortaçağ`da vakıfların yönetiminin ruhban ve devlet başındaki grubun içindeki kişilerin elinde olduğunu söylemektedir. Fakat, sanayileşmenin getirdiği ekonomik değişimle beraber orta sınıflar da bu kurumların kurulmasında ve idaresinde önemli roller üstlendiler. Orta sınıfın bu kurumların kurulmasında 19. yüzyılın ortalarından itibaren başladığını görülmektedir²⁴⁶.

Avrupa`da vakıfların faaliyetle bağlı dönemin yerel otoriteleri tarafından yasakların olduğu bir dönem olduğunu söylemek mümkün. Fransız devriminden (1789) devrim Fransa`sındaki vakıflar da nasibini aldı. Devrimden sonra vakıfların faaliyeti, 20. yüzyılın başlarına kadar yasaklanmıştı. Baskı ve kapatmalar sadece Fransa`yla sınırlı kalmamıştı. 17. ve 18. Yüzyılın ortalarına kadar Avusturya`da devlet, vakıfların varlıklarını bütçe açığını kapatması için kullanmıştır. Devlet ayrıca vakıf üniversitelerini devlet enstitülerine çevirmeyi başarmıştır²⁴⁷.

Yukarıdaki örnekten bu dönemde vakıfların iyi bütçelerinin olduğu da anlaşılmakta ve zamanla toplum içinde aktif faaliyetlerinin de olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü dönemin Avrupa`sındaki aydınlanma hareketinin olduğunu varsayarsak ve aydınlarla devlet

---

²⁴⁵ Çizakça, *a.g.e*, s 14

²⁴⁶ Helmut K. Anheier, Siobhan Daly, "Philanthropic foundations in modern society", *The Politics of Philanthropic Foundations*, (ed: Helmut K.Anheier, Siobhan Daly), Routledge Press, London 2007, s 5

²⁴⁷ A.g.y, *a.g.e*, s 5 – 6

arasındaki çatışma devlet dışındaki kurumların da (örneğin vakıflar) faaliyetine etkisiz geçmediği görülmektedir.

2.2.2 Vakıfları Sınıflandırma Sorunu

Vakıflarla ilgili araştırmaları irdelediğimiz zaman bu kurumlarla bağlı farklı sınıflandırmalar mevcut. Bu sınıflandırmaların neredeyse hepsinde sermayenin sınıflandırmada önemli faktör olduğunu söylememiz mümkündür. İslam dünyasındaki adıyla (isim olarak farklı olsa da) *Vakf Hayri* Batı'daki *Public Foundations*'lardır²⁴⁸. Bu kurumlara bireyler, hükümetler, özel şirketler tarafından bağışlar yapılır. Tüm yapılan programlar bu kurumlar tarafından desteklenir. Bu kurumlara geniş bir kamu desteği vardır. Bu kurumlar ihtiyaç olduğu zaman başka bir kamu kurumunu (mali anlamda) desteklemek için yardım yapabilir²⁴⁹. Diğeri ise *Vakf ehli*, Batı'daki ismiyle *Private Foundations*'lardır²⁵⁰. Bu kurumların oluşumunda aile veya bir kişinin bağışı vardır. Bu tür vakıflar genellikle bir aile tarafından yönetilir. Plan ve programlar kurucu ailenin aldığı kararlara bağlı olur.²⁵¹ Bu kurumlar eğitim, sağlık, dini hizmet ve diğer alanlarda toplumda hizmet veren ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara mali anlamda yardımcı olurlar. Bu yardımlar ise genellikle proje bazlı yapılan mali yardımlar şeklinde olur²⁵². Diğeri bir sınıflandırma ise *Foundation Center*²⁵³ tarafından yapılmıştır. Bu sınıflandırmada ise vakıflar aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

1. Bağımsız Vakıflar (Independent Foundations): Genellikle büyük vakıflardır. Bireysel donörler veya aileler tarafından kurulur.
2. İşletme Vakıflar (Operating Foundations): Öncelikle kendi programlarıyla çalışırlar, bazıları büyük mali yardımlar verebiliyor. Bireysel donörler veya aileler tarafından kurulur.
3. Kurumsal Vakıflar (Corporate Foundations): Yasal olarak ayrı varlığı olan büyük şirketler tarafından kurulur.

²⁴⁸ Bu kurumlara aynı zamanda İngilizce *Public Charity* de deniliyor.

²⁴⁹ Bu konuda bkz: Mollie Cullinane Nonprofit Law Basics: What is the Difference Between a Public Charity & a Private Foundation? Cullinane Law Group (23.10.2013), <https://cullinanelaw.com/difference-between-public-charity-and-private-foundation/> (tarih: 28.05.2017)

²⁵⁰ Bu kurumlara özel vakıflar denmektedir.

²⁵¹ Türkiye'deki Koç veya Sabancı ailelerinin kurdukları vakıf aile vakfının en iyi örneğidir. Vehbi Koç Vakfı erişim için bkz: <http://www.vkv.org.tr/> (tarih:30.05.2017), Sabancı Vakfı için bkz: <http://www.sabancivakfi.org/> (tarih: 30.05.2017)

²⁵² Public and Private Foundations sınıflandırılmasıyla ilgili geniş bilgi için bkz: <https://www.foundationsource.com/learn-about-foundations/what-is-a-private-foundation/> (tarih: 30.05.2017)

²⁵³ Bu kurumla bağlı geniş bilgi almak için bkz: <http://foundationcenter.org/>

4. Topluluk Vakfı (Community Foundations): Kaynak o topluluğun bağışlarından oluşur. Mali Yardım belirli bir coğrafyayla sınırlıdır²⁵⁴.

Dolayısıyla sermayenin/mali kaynağın bu tür sınıflandırmaların oluşumunda önemli ana Vakıflar alanındaki yaptıkları araştırmaları ile bilinen Lester M. Salamon ve Anheier vakıfların aşağıdaki karakteristiğinin olmasını savunuyorlar:

- *Varlık Bazlı Finansman (Asset – Based Entity): Vakıflar da her hangi bir hayır kurumu gibi orijinal tapu senede sahip olmalı.*
- *Özel Varlık (Private Entity): Vakıflar, kurumsallaşma olarak devletten ve yapısal olarak da kamu kurumlarından bağımsız sivil toplum kurumları olmalı. Çoğulcu kontrolden uzak.*
- *Kendi Kendini Yöneten Varlık (Self – Governing Entity): Kendi faaaliyetlerini control eden. Bazı vakıflar sıklıkla hükümet tarafından hükümet kurumları tarafından kontrol edilir, fakat bu kurumlar yapısal olarak bağımsızdır.*
- *Kar Amacı Olmayan Varlık (Nonprofit – Distributing Entity): Vakıfların elde ettiği kar hiç bir şekilde onun sahibine, üyelerine, trusterlere, yöneticisine gitmez. Bu bağlamda ticari hedefler prensib ve öncelik olarak amaç değildir.*
- *Kamu Amaçlı (Public Purpose): Bu kurumlar ihtiyaç sahibi kesimlere ailelerinden biri gibi hizmetler yapmalıdır. İsmi bahis kurumlar kamuya açık özel varlıklardır.*
- *Kimliği Olan Bir Kurum (Self – Understanding and Identity): Vakıfların çeşitliliğine bakıldığı zaman bu kurumların kar amacı gütmeyen, bağış kurumları gibi kurumsal bir kimliğinin olması lazım²⁵⁵.*

2.2.3 Vakıfların Misyonu

Bugün dünyada en çok vakıf bulunan ve aynı zamanda mali açıdan en iyi durumda olan ülke, ABD'dir. Foundation Center'in istatistik verilerine göre ABD genelinde yaklaşık 87142

²⁵⁴Key Facts on US Foundations , Foundation Center , s 3 2014, metin erişimi için bkz:

http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/keyfacts2014/pdfs/Key_Facts_on_US_Foundations_2014.pdf (tarih: 30.05.2017); bu konuda ayrıca bkz: Helmut K.Anheier, Stefan Toepler, "Philanthropic Foundations: An International Perspective", *Private Funds, Public Purpose: Philanthropic Foundations in International Perspective*, (ed: Helmut K.Anheier, Stefan Toepler), Kluwer Academic/Plenium Publishers, New York 1999, s 11 – 14

²⁵⁵ Helmut K.Anheier, Siobhan Daly, "Philanthropic foundations in modern society", *The Politics of Philanthropic Foundations*, (ed: Helmut K.Anheier, Siobhan Daly), Routledge Press, London 2007, s 8 – 9

vakıf bulunmaktadır²⁵⁶. Vakıflar dünya genelinde 1980 sonrası hızla yayıldığını dikkate alırsak ABD genelinde 1990 sonrası vakıflar dünyanın farklı yerlerine grantlar halinde mali yardımlar etdiğini görüyoruz. Bilimsel kazanç ve güçlü vizyonları vakıfların sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda büyük değişimler yaptığını savunmaktadır. Özellikle ABD modern philanthropi kültürünün ismi bahis tarihten sonrası dünya philanthropi kültürünün zenginleşmesinde önemli ağırlığı olduğu görülmektedir. Dünyada değişim döneminin olduğu bu dönemde demokrasi, insan hakları, adaletsizliğe karşı seslerin yükseldiğı görülmektedir. özellikle ABD'deki büyük vakıflar dünyanın farklı yerlerinde büyük projeler hayata geçirmişlerdi.

Anheir ve Topler vakıfların devletle olan ilişkilerinin anlamadan, onların oluşturduğu vizyonları anlamanın mümkün olmadığını söylemektedir. Diğer bir ifadeyle devletle olan ilişki bir vizyonu belirlenmesine yardımcı etkindir.

Bu kurumların topluma yönelik misyonlarını Helmut ve Siobhan aşağıdaki sınıflandırmanı yapmaktadır:

- Tamamlayıcılık: Vakıflar farklı ve kısıtlı kamu bütçesi koşulları altında çalışan gruplara hizmet sağlamaktadır.
- Yerdeğişme: devletin yükünün çok olduğu bir dönemde vakıfların devlet yaptığı misyonu üstlenebilmektedir. Vakıflar kamusal alanda daha çok görünür olmuştur.
- Yeniden dağıtma rolü: Bu rol vakıflara toplumun farklı ekonomik sınıfları arasındaki eşitsizliğin giderilmesini sağlamayı; ekonomik gelirin adil bir şekilde dağıtımını öngörmektedir.
- İnnovasyon: Vakıflar sosyal algılar, değerler, ilişkiler ve yeni bir şeylerin yapılması durumunda insanları innovasyon/yenilikçilik yapmasını desteklemekle meşgul olmaktadır.
- Sosyal ve siyasal değişim: Bu rol vakıfların adil toplum ve sosyal dışlanmışlık gibi konularda sorunların giderilmesi için teşvikler yapmasını önermektedir.
- Kültür ve Geleneklerin korunması: Vakıflar geçmişteki miras ve kazanılan başarıların sosyal, kültürel ve ekonomik gibi güçler tarafından mahv edilmesine karşı çıkmaktadır.

²⁵⁶ABD'deki vakıflarla ilgili geniş bilgi için bkz: <http://foundationcenter.org/gain-knowledge/foundation-data> (tarih: 07.06.2017) ayrıca 1990 - 2014 yılları arasında yıllar üzere vakıfların sayı ile ilgili bkz : <https://www.statista.com/statistics/250878/number-of-foundations-in-the-united-states/> (tarih: 07.06.2017)

- Çoğulculuk kültürünün yükseltilmesi: Vakıflar genelde tecrübe ve farklılığı desteklemekte ve farklı görüşde olan insanları, sivil özgürlükleri devlete karşı koruyucudur. Başkanlarının sosyal, ekonomik, kültürel ve çevre politikalarına itiraz etmek²⁵⁷.

Sonuç olarak vakıfların bir misyonun olduğu ve bu misyonun toplumun değişim veya farklılığına katkı sağladığı ve sınıflararası eşitsizliğin giderilmesine önemli bir misyonun olduğu söylemek mümkündür.

---

²⁵⁷ Anheier, Daly, *a.g.e*, s 13 – 14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN'DA SİYASET DIŞI KURUMLAR VE SİYASETİN OLUŞUM SÜRECİNE KATKISI

3.1 Düşünce Kuruluşları

Ana bölüme başlamadan önce Suudi Arabistan'daki “siyasetin içinde olmayan” veya diğer bir ifadeyle “siyasetin dışında kalan ve siyaset oluşumuna katkısı olan” kurumların *hangileri olduğu, hangi alanlarda ve nasıl çalıştıkları, bu kurumların “dışarıdan” iç ve dış siyasetin oluşum sürecinde katkısının olup veya olmadığı, eğer katkısı varsa bunun neler olduğu* gibi soruları sormakla tezimizin temel problematiğini ele almaya çalışacağız.

3.1.1 Körfez Araştırmalar Merkezi (Gulf Research Center)

Suudi Arabistan'daki düşünce kuruluşu pazarında önemli pay sahibi olan Körfez Araştırmalar Merkezi 2000 yılında iş adamı Abdullah bin Sager tarafından Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai kentinde kurulmuştur²⁵⁸. Ayrıca Körfez Araştırmalar Düşünce Kuruluşunun yurt dışında iki merkezi bulunmaktadır. Bunlar İngiltere'deki ünlü *Cambridge Üniversite*'sindeki²⁵⁹ ve İsviçre'nin Genevre kentindeki *İsviçre Vakfı*'na²⁶⁰ (Swiss Foundation) bağlı Körfez Araştırmalar Merkezidir. Merkez 13 akademik yönde 50 alanda araştırmalar yapmaktadır. Bu araştırmalar dönemlik, yıllık raporlar halinde yayınlanmaktadır. Merkez şimdiye kadar 13 yıllık rapor yayınlamıştır²⁶¹.

Körfez Araştırmalar Merkezinin faaliyete başladığı dönem ülkede bir çok konuda reformlar yapan kral Abdullah dönemine tesadüf etmektedir. Merkez ilk yıllık faaliyet raporunu 2003 yılında yayınlamıştır. İlk sene yapılan çalışmalar Ortadoğu'daki Irak savaşının

---

²⁵⁸ Merkez sonradan Suudi Arabistan'ın Cidde kentine göçürülmüştür. Göçürülme ile bağlı kurumun resmi internet sitesinde herhangi bir resmi tarih belirtilmemiştir.

²⁵⁹ Cambridge Üniversitesi Körfez Araştırmalar Merkezi siyasal, ekonomik, sosyal, güvenlik ve diğer akademik alanlarda Körfez ülkelerine yönelik eğitim ve araştırma faaliyetleri yapmaktadır. Ayrıca bu alanlarda yapılan bilimsel ve akademik faaliyetleri desteklemektedir. Merkezin Cambridge Üniversitesi Prince Alwaleed Islam Araştırmaları Merkezi ile akademik ilişkileri var. Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://grc.net/index.php?sec_code=grccambridge (tarih: 04.09.2017)

²⁶⁰ 2007 yılında İsviç Vakfına bağlı kurulan Körfez Araştırmalar Merkezi kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://grc.net/index.php?sec_code=FoundationCouncil (tarih: 04.09.2017)

²⁶¹ Bu araştırma istikametleri için bkz: Tablo 8

başlangıç tarihine denk gelmektedir. Irak ve Yemen`le ilgili rapor yayınlamıştır. Saddam dan sonra Körfez ülkelerinin Irak`la ilişkilerinin nasıl şekillenmesi yönünde rapor yayınlamıştır.

Merkez, Suudi Arabistan`ın AB ve ABD, Asya, Afrika, İslam dünyası ülkelerile ikili ilişkiler, ekonomik, güvenlik, konularında kitap ve araştırma raporları ve uluslararası konferanslar yapmıştır. Ülkenin bölgesel ve küresel anlamda vizyonel bir politika oluşturmasının önemine dikkat çekmektedir.

Merkez değişen dünyayla birlikte Suudi Arabistan`da reform yapılmasına yönelik önerileri de dikkate değer niteliktedir. Özellikle, ülkedeki kadın ve gençlerin rolünün daha da artırılması, ekonominin çeşitlendirilmesi ve yapısal reformlar yönündeki öneriler kral Abdullah dönemindeki yapılan reform hareketinin devamının önemli olduğuna ve sivil toplum kuruluşlarının bu konuda önemine dikkat çekmiştir.

Suudi Arabistan`ın petrole dayalı ekonomisinin çeşitlenmesi yönünde ve ayrıca geleceğe yönelik enerji sektöründeki payının neler ve nasıl yapılacağı konusunda öneriler veren kurum önemli raporlar ve kitaplar yayınlamaktadır.

Merkez bölgenin güvenliğine yönelik araştırmalar yapmaktadır. Bu konudaki araştırmalar özellikle bölgesel terörizm, nükleer silahlar, siber güvenlik gibi konuları içermektedir. Ayrıca İran`ın bölgedeki nüfuzu konusunda kitap ve raporlar sunulmaktadır.

Yukarıda söylediğimiz gibi merkezin Avrupa`da iki önemli araştırma şubesi bulunmaktadır. Bu şubelerde dünyanın farklı bölgelerinden olan bilim ve fikir insanlarıyla yıllık bilimsel ve akademik toplantılar yapılmaktadır. Ayrıca bu toplantılarda devlet ve siyaset adamları da davet edilmektedir. Merkez ülkenin yurt dışındaki *lobi eli* olarak da söyleyebiliriz. Çünkü yurt dışındaki üst düzey kurumlar ve siyasilerle ilişkiler kurmayı başaran kurum ülkenin geleceği istikametinde yapılması gereken alternatifler sunmayı hedeflemektedir.

Merkez, Körfez Çalışmalarına ilgiyi artırmak için İngiltere`nin *Durham Üniversitesi*, *Exeter Üniversitesi*, *Cambridge* ve *SOAS*, İtalya`nın *Foscari* üniversitelerinde Körfez Çalışmaları alanında eğitim görmek isteyen 7 öğrenciye yüksek lisans bursu vermiştir. Ayrıca İslami Çalışmalar alanında da yapılan akademik çalışmalar da kurum tarafından desteklenmektedir.

Tablo 8. Körfez Araştırmaları Merkezinin Araştırma Alanları

KİBÜ Siyasal Sistemi	<ul style="list-style-type: none"> • Anayasa • Yasama • Adli Sistemler • Siyasal Hareketler • Kamu Siyaseti
KİBÜ Ekonomik Sorunları	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomi • İş • İşgücü Pazarı • Bankacılık ve Finans
KİBÜ Sosyal Sorunları	<ul style="list-style-type: none"> • Kültür • Tarih • Eğitim • Kadın • Demografi • Medya • Çevre • Sivil Toplum Kuruluşları
KİBÜ Dış İlişkileri	<ul style="list-style-type: none"> • KİÜ Dış İlişkileri • KİBT • KİÜ arasındaki ilişkiler • Arap Dünyası • İslam Dünyası • Yemen • Irak • Mısır • İran • Türkiye • Kanada • ABD • Çin

	<ul style="list-style-type: none"> • Güney ve Latin Amerika • Rusya/Doğu Avrupa • AB • Hindistan • Pakistan • Japonya • Güney Kore • Doğu ve Güney Asya • Akrika • Avustralya • Arap – İsrail Sorunu
KİBÜ Savunma ve Güvenlik Sorunları	<ul style="list-style-type: none"> • Savunma • Güvenlik ve Terör • Kızıl Deniz Güvenliği • Körfez Savaşları • Ortadoğu`da Kitle İmha Silahları
Körfez Enerji	
Körfez`de Bilim ve Teknoloji	

Kaynak: Gulf Research Center, Annual Report 2014

Merkezin bölgesel ve küresel bazda farklı konularda çok önemli konularda araştırmalar yapması ABD`deki Pensilvaniya üniversitesi düşünce kuruluşlarının indeksini yapan merkez tarafından Ortadoğu bölgesinde en iyi 37. Düşünce Kuruluşu olarak gösterilmiştir²⁶².

3.1.2 Kral Faysal İslam Araştırmaları Merkezi (King Faisal Center for Research and Islamic Studies)

Kral Faysal Vakfına²⁶³ bağlı 1983 yılında kurulmuş olan Kral Faysal Düşünce Kuruluşu başlangıçta, Suudi Arabistan ve İslam dünyasındaki bilimsel mirasa yönelik araştırma kurumu olarak faaliyete başlamıştır. Sonradan merkez, ülkenin ihtiyaçları yönünde Suudi

²⁶² James G.McGann, Global Go To Think Tank Index Report, Pennsylvania University, 2017 https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=think_tanks (tarih: 04.09.2017)

²⁶³ Kral Faysal Vakfı hakkında *Vakıflar* bölümünde geniş bilgi verilecektir.

Arabistan Çalışmaları, İnan Çalışmaları, Mağrib Çalışmaları, Asya Çalışmaları, Çağdaş Siyasi Düşünce Çalışmaları, Siyasi Ekonomi Çalışmaları ve Arap Dili Çalışmaları istikametlerinde faaliyetini genişletmiştir²⁶⁴. Bu istikametlerde yapılan araştırmaların basımı yapılmaktadır²⁶⁵.

- *Suudi Arabistan Çalışmaları*: Merkezde Suudi Arabistan tarihi, kültürü ve medeniyeti, Arabistan Yarımadası Toplumlarına yönelik Antropoloji araştırmaları yapılmaktadır. Merkezde ayrıca, İslam`dan önceki Cahiliyye dönemi toplumları da araştırılmaktadır.²⁶⁶
- *İnan Çalışmaları*: Ülkede İnan alanında yapılan çalışmaların yetersizliği, bu merkezin ve yaptığı çalışmaların değerini artırmaktadır. Merkezde İnan tarihi, siyaseti ve kültürü ile bağı nitelikli araştırmalar yapılmaktadır.
- *Mağrib Çalışmaları*: Genel olarak Kuzey Afrika ve özel olarak ise Mağrib ülkeleri çalışmalarının ana istikameti bölgenin siyasi, ekonomik, jeopolitik, sosyal yapısının araştırılmasıdır. Merkez, bölgede yaşanan değişimler ve sonuçlarını araştırmaktadır²⁶⁷.
- *Asya Çalışmaları*: Merkezde Asya Toplumlarına yönelik siyasal, sosyoluk, kültürel ve dini alanlarda araştırmalar yapılmaktadır. Bu istikametlerde ülkede akademik alanda yapılan çalışmaların az olduğu görülmektedir. Merkez yapılan akademik çalışmalarla ülkenin bu coğrafyaya yönelik siyasi karar alma sürecine katkı sağlamayı hedeflemektedir²⁶⁸.
- *Çağdaş Siyasi Düşünce Çalışmaları*: Genelde İslam dünyası, özelde ise Ortadoğu`daki çağdaş siyasi düşünce ve bölgedeki etkileri araştırılmaktadır. Bu siyasi akımların dini, sosyolojik ve kültürel istikametleri kapsamlı olarak araştırılmaktadır²⁶⁹.
- *Siyaset Ekonomisi Çalışmaları*: 2017 yılında kurulmuş olan merkez Suudi Arabistan`da siyasi ekonomik sorunlarla ilgili çalışmalar yapmayı hedeflemektedir. Suudi Arabistan`ın ileriye yönelik yapmak istediği değişimler gözünde

²⁶⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 05.09.2017)

²⁶⁵ Yapılan kitap basımlarıyla bağı geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 05.09.2017)

²⁶⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 11.09.2017)

²⁶⁷ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 11.09.2017)

²⁶⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 11.09.2017)

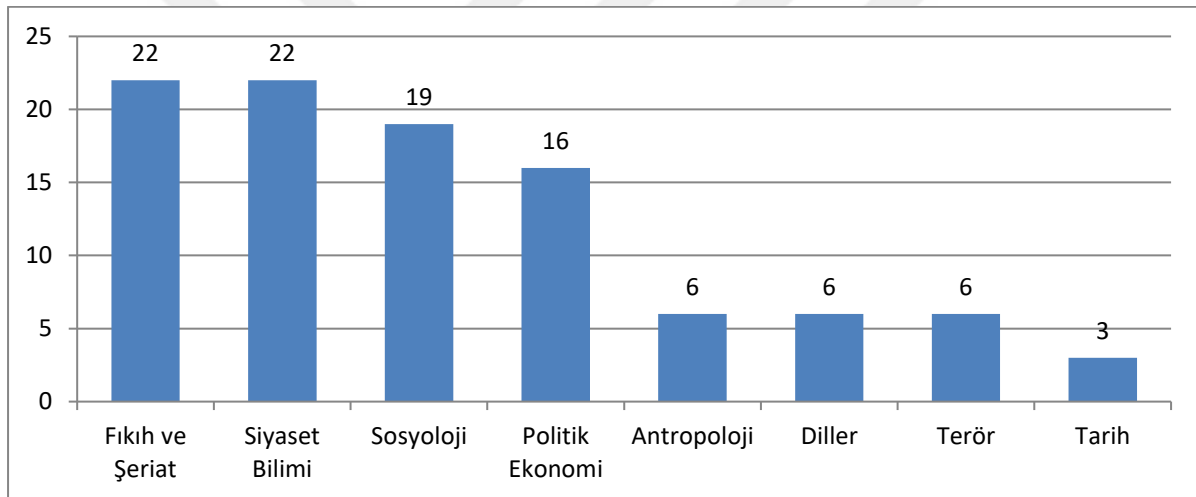
²⁶⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 11.09.2017)

bulundurularak, merkezde ayrıca enerji, ekonominin çeşitlendirilmesi, insan kaynağı gelişimi gibi istikametlerde araştırmalar yapılmaktadır²⁷⁰.

- *Arap Dili Çalışmaları*: Merkez, Doğu`da ve Batı`da yapılan Arap Dili ve Kültürü`yle bağlı sorunları araştırmaktadır. Merkez, Asya dilbilimcilerle Arapça ve Asya dilleri sözlük çalışmalarını yapmaktadır. Eğitim alanındaki faaliyetler kapsamında merkezde Arap dili eğitimi programları düzenlenmektedir²⁷¹.

Merkez, ayrıca akademik alanda araştırma yapmak isteyen kişilere yönelik ziyaretçi araştırma programı kapsamında destekler vermektedir. (Tablo 9) Merkezde Kral Faysal dönemine ait zengin tarihi kaynaklar mevcuttur.

Şekil 9. Kral Faysal Düşünce Kuruluşuna ilmi alanlara göre yapılan ziyaretçi araştırmacı sayısı (%)

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 15.09.2017)

Kral Faysal düşünce kuruluşu, düşünce kuruluşlarının index sıralamasını yapan Pensilvaniya Üniversitesine bağlı James G. McGann`ın başkanlığını yaptığı dünyaca ünlü araştırma kuruluşu tarafından 2017 yılı için hazırlanan raporda²⁷² Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinden en etkili düşünce kuruluşları sıralamasına girmeyi başarmıştır.

Merkezin ülke içindeki faaliyetleri dışında yurt dışında Suudi Arabistan`la ilgili etkili lobi faaliyetleri yapmaktadır. Özellikle merkezin yönetiminin kraliyet ailesi içinde temsil

²⁷⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 15.09.2017)

²⁷¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://kfcris.com/ar> (tarih: 15.09.2017)

²⁷² Bu konuda geniş bilgi için James G. McGann, Global Go To Think Tank Index Report, University of Pennsylvania, 2017, metine erişim için bkz: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=think_tanks (tarih: 20.09.2017)

edilmesinin, en önemlisi Kral Faysal`ın²⁷³ bir dönem ülkeni yönetmesi ve ayrıca ailenin diğer üyelerinin; ülkenin önceki dışişler bakanı Suud b. Faysal,²⁷⁴ merkezin başkanı, ülkenin önceki istihbarat şefi ve Wahşington büyükelçisi Turki Faysal²⁷⁵ gibi figürlerin hükümetde temsil bulması bu bağlamda yurt dışındaki önemli hükümet ve siyaset kurumları ile bağlarının olması anlamına gelmektedir. Bu anlamda merkez bu avantajını çok iyi kullanmabilmektedir.

3.3.1 Arap Körfezi İnan Çalışmalar Merkezi (Arabian Gulf Centre for Iranian Studies)

Suudi Arabistan`da sadece İnan`a yönelik araştırmalar yapan tek düşünce kuruluşu özelliğini taşıyan²⁷⁶ Arap Körfezi İnan Araştırmalar Merkezi 2016 yılında kurulmasına rağmen bu alanda önemli araştırmalar yapmaktadır. Merkezin ana hedefi İnan`ın iç ve dış siyaseti, tarihi, kültürü, sosyolojisi, antropolojisi ile ilgili önemli akademik çalışmalar yapmaktır<sup>277</sup>. Suudi Arabistan`ın son dönemde bölge çalışmaları alanındaki boşlukları fark etmesi ve özellikle bölgede rakibi olan İnan`a yönelik çalışmaların eksikliği gidermek için kurulan bu merkezin ülkedeki karar alıcılar için önemli bir veri kaynağı olduğunu söylemek mümkündür.

Merkezde üç dilde²⁷⁸ İnan`ın, Körfez ülkeleri, Ortadoğu ve Batı`lı ülkelerle ilişkileri, Homeyni ve İnan Devrimi, Şiilik gibi önemli konular aylık, dönemlik raporlar²⁷⁹ halinde sunulmaktadır. Ayrıca İnan`la ilgili zengin akademik içeriği olan *Journal for Iranian Studies* isimli dergi de yayınlanmakta ve aynı zamanda İnan bağlı günlük gazete çevirileri de yapılmaktadır²⁸⁰.

---

²⁷³ Kral Faysal ile ilgili geniş bilgi için Kral Faysal Vakfı resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kff.com/ar/> (tarih: 20.09.2017), ayrıca Marianne Alireza, *The Late King Faisal : Life, Personality and Methods of Government, Kingdom of Saudi Arabia in 100 Years: Studies and Researches*, ed: Fahd Al – Semmari, Daretu`l Melik Abdulaziz, Riyad 2008

²⁷⁴ Suud b. Faysal ile ilgili geniş bilgi için bkz: Es – siratu zetiye li`l emir Su`ud El – Faysal, Riyad Gazetesi (12.07.2015) <http://www.alriyadh.com/1064500> (tarih: 21.09.2017)

²⁷⁵ Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kfcris.com/en/ceo> (tarih: 21.09.2017)

²⁷⁶ Gulf Research Center ve King Faisal Center for İslamic Studies düşünce kuruluşlarında İnan`a yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Fakat bu iki kurumda İnan araştırmaları diğer alanlarla beraber yürütülmektedir.

²⁷⁷ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://arabiangeis.org/> (tarih: 21.09.2017)

²⁷⁸ İngilizce, farsça ve arapça dillerinde yayınlar yapılmaktadır.

²⁷⁹ Raporlar sadece 2016, 2017 yıllarını içermektedir

²⁸⁰ Dergi ile ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://arabiangeis.org/> (tarih: 21.09.2017)

Merkezin kuruluş tarihi yeni olmasına rağmen İran'la bağlı derinlikli araştırmalarla kendinden sözettirmeyi başarmıştır. Şöyle ki, Arap Körfezi İran Düşünce Kuruluşu, düşünce kuruluşlarının index sıralamasını yapan Pensilvaniya Üniversitesine bağlı James G. McGann`ın da başkanlığını yaptığı dünyaca ünlü araştırma kuruluşu tarafından 2017 yılı için hazırlanan raporda Ortadoğu`da en iyi 10. Düşünce Kuruluşu olmayı başarmıştır. Ayrıca, bölgesel çalışmalarda ise en iyi 28. Düşünce Kuruluşu olmuştur²⁸¹.

3.1.3 Kral Selman Yerel Yönetim Merkezi (King Salman Center for Local Governance)

Kral Selman Yerel Yönetim Merkezi Suudi Arabistandaki yerel yönetimlerle bağlı araştırmalar yapan ilk ve tek bağımsız düşünce kuruluşudur. Merkezin amacı yerel yönetimlerle ilgili ülke politikalarının daha etkili bir şekilde sürdürülmesine bilimsel çözümler üretmektir. Merkez aynı zamanda yerel yönetimlerle ilgili kararalma sürecinde devlet dışı aktörlerin süreçteki rolünü araştırmaktadır²⁸².

Suudi Arabistan`ın 2030 vizyonu kapsamında merkez, yerel yönetimlerle ilgili Almanya, İsveç, Birleşik Krallık gibi ülkelerin tecrübelerini araştırmaktadır. Bu araştırma alanları aşağıdakılardır:

- Kentsel ve Bölgesel Yönetim: Bu istikamet üzere yapılan araştırmalar çok düzeyli yönetişim, ademi merkeziyet ve kamu araştırmalarını içermektedir²⁸³.
- Kamu Siyaseti: Bu istikamette ekonomi, ulaşım, sosyal ve çevre politikalarıyla ilgili araştırmalar yapılmaktadır²⁸⁴.
- Yerel Ekonomik Kalkınma: Araştırmanın istikametleri Kamu-Özel ortaklıkları, özelleştirmeler, girişimcilik ve kalkınmaya yönelik belediye gelirlerinin yatırımı gibi konuları içermektedir²⁸⁵.

²⁸¹ Bu konuda geniş bilgi almak için, 2017 Global Go To Think Tank Index Report., metine erişim için bkz: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=think_tanks (tarih: 21.09.2017)

²⁸² Kurumun resmi internet sitesi, <http://www.ksclg.org/about/overview/> (tarih: 21.09.2017); Merkez yerel yönetimler konusunda Chatham House, The Hague Academy for Local Governance gibi önde gelen uluslararası kurumlarla işbirliği yapmaktadır. The Hague Academy fot Local Governance düşünce kuruluşu ile bağlı geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://thehagueacademy.com/> (tarih: 22.09.2017)

²⁸³ Kurumun resmi internet sitesi, <http://www.ksclg.org/focus-area/urban-regional-governance/> (tarih: 23.09.2017)

²⁸⁴ Kurumun resmi internet sitesi bkz: <http://www.ksclg.org/focus-area/public-policy/> (tarih: 23.09.2017)

²⁸⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.ksclg.org/focus-area/citizen-engagement/> (tarih: 27.09.2017)

- Vatandaş Katılımı/Toplumsal Katılım: Bu konuda araştırmalar yerel yönetimlerde vatandaşların aktif katılımı, gençler ve kadınların toplumdaki rolüne ilişkin konuları kapsamaktadır²⁸⁶.
- Kurumsal Kapasite Geliştirme: Bu yöndeki araştırma ve projeler liderlik, insan kapitalı, organizasyonel yapıları içermektedir²⁸⁷.

Kurum Suudi Arabistan ve Arap dünyasındaki yerel yönetimler alanında yapılan en iyi araştırmalara destek vermek için Kral Selman Ulusal Arap Yerel Yönetimler Ödülünü tahsis etmiştir²⁸⁸.

3.1.4 Kral Abdullah Petrol ve Araştırmalar Merkezi (King Abdullah Petroleum Studies and Research Center)

Dünyada en büyük petrol üreticisi ve aynı zamanda büyük petrol rezervlerine sahip olan Suudi Arabistan enerji alanında da geleceğe yönelik araştırmalar yapmak için yatırımlar yapmaktadır. Bu kapsamda 2013 yılında merkezi Riyad`da bulunan Kral Abdullah Petrol Araştırmalar Merkezi kurulmuştur. Merkezin mali kaynağı hükümet tarafından kurulmuş bir vakıf tarafından yürütölmektedir²⁸⁹. Merkezde yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından enerji alanında altı yönde araştırmalar yapmaktadır. Bu istikametler aşağıdakılardır:

- Enerji Kaynaklarının Tahsisi
- Enerji Akımı ve Pazar Etkileri
- Enerji Verimliliğı
- Enerji Taşımacılığı
- Ekonomi Siyaseti ve Enerji Pazarına Etkisi
- Ulaşım: Yöntem, Yakıt ve Teknoloji²⁹⁰.

2014 yılından itibaren dünya petrol pazarında fiyatların düşmesinin ülke ekonomisine etkilerini araştırmak ve Suudi Arabistan`ın gelecekte enerji ve taşımacılık pazarındaki rolüne yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Merkezin yaptığı araştırmalar incelendiğı zaman

²⁸⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.ksclg.org/focus-area/citizen-engagement/> (tarih: 27.09.2017)

²⁸⁷ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.ksclg.org/focus-area/institutional-capacity-building/> (tarih: 27.09.2017)

²⁸⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.ksclg.org/king-salman-award/> (tarih: 27.09.2017)

²⁸⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.kapsarc.org/ar/about/> (tarih: 27.09.2017)

²⁹⁰ Kurumun resmi internet sitesi, geniş bilgi için bkz: <https://www.kapsarc.org/ar/research/allocating-energy-resources-economy/> (tarih: 27.09.2017)

petrol sanayisi, su, yenilenebilir enerji kaynakları (özellikle güneş enerjisi),²⁹¹ doğal gaz ve taşımacılık gibi alanlar ve bu alanlardaki en iyi dünya tecrübeleri araştırılmaktadır²⁹².

Suudi Arabistan 2030 vizyonu kapsamında ülkenin bir çok alanlarında yenilik ve değişime gideceği için enerji alanındaki yeniliklerin yapılmasının bilimsel altyapısının bu gibi düşünce kuruluşlarının üstlendiğini söylemek mümkündür.

Merkez, Pensilvaniya Üniversitesine bağlı James G. McGann`ın da başkanlığını yaptığı dünyaca ünlü araştırma kuruluşu tarafından 2017 yılı için hazırlanan raporda enerji ve kaynak çalışmaları alanında dünyanın en iyi 16. Düşünce Kuruluşu olmuştur²⁹³.

3.1.5 Asbar Araştırma ve İletişim Merkezi (Asbar Center for Studies, Research and Communication)

Asbar düşünce kuruluşu 1994 yılında Suudi Arabistan`da siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki bilimsel ihtiyaçları karşılamak için kurulmuştur. Merkez ülkedeki kararalma sürecinde etkili rol almayı hedeflemektedir. Bu amaçla aşağıdaki istikametlerde çalışmalar yapılmaktadır:²⁹⁴ (Tablo 10)

- *Sosyal Çalışmalar*: Bu araştırma kapsamında Suudi Arabistan toplumuna yönelik ülkedeki gençlik ve sorunları, internet kullanımı ve toplum, kadın sorunları, eğitim ve gençlik ve diğer sosyal konularda araştırmalar yapılmaktadır. Şimdiye kadar bu istikamette 13 farklı konuda araştırma raporları yapılmıştır²⁹⁵.

---

²⁹¹ Suudi Arabistan so yıllar bilim ve teknoloji alanında büyük yatırımlar yapmaya başlamıştır. Özellikle meşhur 2030 vizyonu kapsamında yenilenebilir enerji alanına büyük yatırımlar yapılması planlanmaktadır. Bu vziyon kapsamında bilim ve teknoloji merkezleri kurulmaktadır. Bu konuda geniş bilgi almak için Suudi Arabistan Enerji, Sanayi ve Maden Bakanlığının resmi internet sitesine bkz: <http://www.meim.gov.sa/arabic/statistics/Pages/petroluem.aspx> ayrıca bkz: King Abdulaziz City for Science and Technology (KACST) resmi internet sitesi, bkz : <https://www.kacst.edu.sa/arb/Pages/default.aspx> (tarih: 04.10.2017)

²⁹² Bu araştırmalarla ilgili merkezin resmi internet sitesi, bkz: <https://www.kapsarc.org/ar/booksarticles/page/2/#> (tarih: 04.10.2017)

²⁹³ ²⁹³ Bu konuda geniş bilgi almak için, 2017 Global Go To Think Tank Index Report., metine erişim için bkz: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1012&context=think_tanks (tarih: 04.10.2017)

²⁹⁴ Merkezin faaliyetile ilgili 7.tabloya bkz.

²⁹⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://asbar.com/ar_lang/ (tarih: 04.10.2017)

- *Ekonomik Çalışmalar:* Bu çalışmalar bağlamında ülke ekonomisi ile ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar özellikle petrol pazarıyla ilgilidir. Merkez bu konuda şimdiye kadar 9 çeşitli rapor yayınlamıştır²⁹⁶.
- *Stratejik Çalışmalar:* Stratejik çalışmalar kapsamında ülkenin stratejik konularda ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle belediye ve medya konusunda ciddi araştırmalar yapılmaktadır. Merkezde şimdiye kadar 13 rapor yayınlanmıştır²⁹⁷.
- *Belgesel Çalışmalar:* Ülkenin kültürel ve tarihsel birikimini anlatım ve tanıtımı için çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda 3 belgesel yapılmıştır²⁹⁸.
- *Kitap ve Basım Çalışmaları:* Faliyet kapsamında şimdiye kadar 9 farklı konuda kitap basılmıştır²⁹⁹.

Bu faaliyetler dışında merkez çok önemli *Multakat Asbar* (Asbar buluşmaları) isimli programları gerçekleştirmektedir. Amaç, farklı alanlardan yetmiş uzman kişilerle ülkenin önemli sorunlarını hem yurt içinden hem de yurt dışından davet edilen uzmanlarla aylık ve yıllık akademik toplantılar halinde masaya yatırmaktır. Bu toplantılarının sonuçları raporlar halinde yayınlanmaktadır. Sorunlara yönelik en iyi akademik yazılar *Asbar ödülü* ile ödüllendirilmektedir³⁰⁰.

²⁹⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://asbar.com/ar_lang/ (tarih: 04.10.2017)

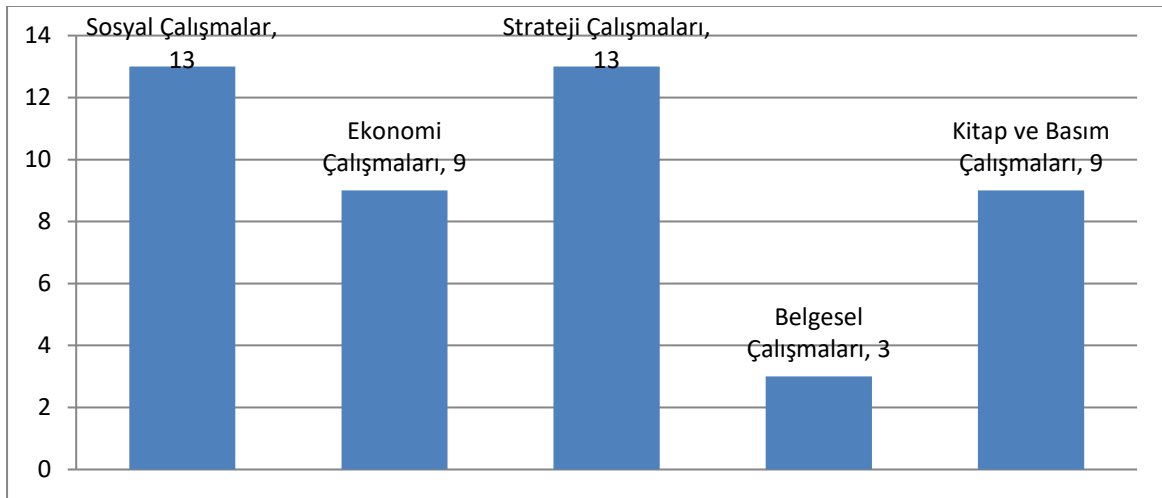
²⁹⁷ Merkez, belediye çalışmaları konusunda şimdiye kadar beş rapor yayınlamıştır. Kadınların belediye seçimlerinde oy kullanmaları konusunda görüşleri de kapsayan rapora kurumun resmi internet sitesinden bkz: http://asbar.com/ar_lang/?p=210 (tarih:04.10.2017)

²⁹⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://asbar.com/ar_lang/ (tarih: 04.10.2017)

²⁹⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://asbar.com/ar_lang/ (tarih: 04.10.2017)

³⁰⁰ Bu toplantıların sonuçları aylık, dönemsel, yıllık raporlar halinde yayınlanmaktadır.Şimdiye kadar 3 dönemsel rapor, 34 aylık rapor ve 1 yıllık rapor yayınlamıştır. Asbar buluşmaları ve raporlarla ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi,bkz: <http://multaqaasbar.com/index.php> (tarih: 04.10.2017)

Tablo 10. Asbar Araştırma Merkezinin Faaliyet İstikametleri(%)

Kaynak: http://asbar.com/ar_lang/ (Tarih: 04.10.2017)

Merkez sorunları çözümü yönünde 2016 ve 2017 yılında Asbar Uluslararası Forum (Asbar World Forum) düzenlemiştir. Formun amacı ülkenin gelecek vizyonun (2030 vizyonu) gerçekleştirilmesi istikametinde önündeki temel sorunlarının çözümünde diğer ülkelerdeki tecrübelerin tartışılmasıdır³⁰¹.

3.1.6 Ulusal Sosyal Çalışmalar Merkezi (National Center for Social Studies)

2012 yılından faaliyete başlayan merkez Suudi Arabistan toplumundaki mevcut olan sosyal sorunların çözümüne yönelik araştırmalar yapmaktadır. Merkez Sosyal İşler Bakanlığıyla ortaklaşa araştırma projeleri yürütmektedir³⁰². Merkez, işsizlik, aile, kadın, sosyal gelişim, çalışma hukuku, çalışma güvenliği gibi konularda araştırmalar yapmaktadır. Bu faaliyet kapsamında aylık, yıllık araştırma raporları hazırlamaktadır³⁰³.

³⁰¹ Asbar Uluslararası Formu için forumun resmi internet sitesi, bkz: <http://asbarworldforum.com/index.php/ar/> (tarih: 04.10.2017)

³⁰² Kurumun resmi internet sitesi, <http://ncss.gov.sa/About.aspx?id=21> (tarih: 10.10.2017)

³⁰³ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://ncss.gov.sa/library.aspx>; (tarih: 10.10.2017); Kurum ayrıca diğer Körfez ülkelerindeki sosyal sorunlarla ilgili araştırmalar yapmaktadır.

3.1.7 Uluslararası Araştırma Merkezi (International Center for Research and Studies)

Uluslararası Araştırma Merkezi, Suudi Arabistan`da hayır sektörüyle ilgili araştırmalar yapan tek düşünce kuruluşu konumundadır<sup>304</sup>. Merkez, Suudi Arabistan`da hayır sektöründe karar alma sürecine yönelik etkili araştırmalar yapmayı planlamaktadır. Merkezin, sektöre yönelik bilimsel çözümler üretmek, hayır sektörünün toplumdaki rolünü ön plana çıkarmak, hayır sektörüyle ilgili bilimsel raporlar hazırlamak, hayır sektöründeki kararalma sürecinde işbirliklerini güçlendirmek gibi hedefleri var³⁰⁵.

Merkez, hayır sektörüne yönelik farklı alanlarda araştırmalar yapmaktadır. Bu kapsamda medyanın (sosyal) hayır sektöründeki rolü, medya ve hayır sektörü, ABD ve Almanya`daki hayır sektörünün tecrübeleri, hayır sektörü için mali strateji, hayır sektörü ve siyasal istikrar, islami hayır düşüncesinin ekonomik istikrara etkisi, hayır sektörü ve toplumsal istikrar gibi konularda araştırmalar yapmıştır³⁰⁶.

Uluslararası Araştırma Merkezi ayrıca diğer körfez ülkelerinin hayır sektörüyle ilgili araştırmalar da yapmaktadır. Bu bağlamda sektöre yönelik istatistiksel veriler de yayınlanmaktadır³⁰⁷.

3.1.8 Kral Abdulaziz Tarih Araştırmaları Merkezi (King Abdulaziz Research Center)

Suudi Arabistan`da tarih yazımı konusunda önemli bir merkez olan Kral Abdulaziz Tarih Araştırmaları Merkezi 1972 yılında kurulmuştur. Merkezde özellikle Suudi Arabistan ve aynı zamanda Arap ve Müslüman toplumlarının tarihi, kültürü, edebiyatı ve coğrafyası ile ilgili bilimsel araştırmalar yapılmaktadır. Merkezde farklı istikametlerde araştırmalar yapan dört bilimsel araştırma merkezi var. Bu merkezler *Taif Tarihi Merkezi*, *Mekke Tarihi Merkezi*,

³⁰⁴ Kurumun kuruluş tarihi ile ilgili her hangi bir bilgi yoktur.

³⁰⁵ Kurumun resmi internet sitesi, <http://www.medadcenter.com/pagesAbout> (tarih: 10.10.2017)

³⁰⁶ Bu çalışmalarla ilgili kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.medadcenter.com/researches> (tarih: 10.10.2017); ayrıca kurumun hayır sektörüyle bağlı yaptığı çalışmalar için bkz: <http://www.medadcenter.com/books>; ayrıca bkz: <http://www.medadcenter.com/lib> (tarih: 10.10.2017)

³⁰⁷ Bu konuda bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.medadcenter.com/#ad-image-5> (tarih: 15.10.2017)

Kızıl Deniz ve Batı Suudi Arabistan Tarihi Merkezi ve Medine Araştırmalar Merkezi dir. Ayrıca merkezde *Suudi Arabistan Digital Tarihi Merkezi* de bulunmaktadır³⁰⁸.

Suudi Arabistan`da tarih yazımını Necid merkezli ele alan merkez, devletin resmi tarihini oluşturan önemli bir kurumdur. Bu kuruma Suudi Arabistan`ın *tarih hafızası* da denilebilir. Merkezde Suudi Arabistan krallığı ve aynı zamanda El Cezire yarımadası tarihinin farklı dönemlerle ilgili çok önemli tarihi kaynaklar bulunmaktadır.

Suudi Arabistan`ın 2030 vizyonu bağlamında turizm alanında yapacağı reformlar dikkate alındığı zaman ülkenin tarihi yerleri ile bağlı daha çok araştırmalara ihtiyaç duyulacağından bu merkezin önemi ileriki yıllarda daha da artacağı beklenmektedir. Bu bağlamda *Kızıl Deniz ve Batı Suudi Arabistan Tarihi Merkezi*³⁰⁹ önem arz etmektedir.

Merkezde El Cezire Yarımadasıyla bağlı araştırmaları alanında yapılan önemli araştırmalara³¹⁰ *Kral Selman Ödülü* verilmektedir³¹¹.

3.1.9 İslami Araştırmalar Enstitüsü (Islamic Research and Training Institute)

İslam Kalkınma Bankasına³¹² bağlı 1979 yılında kurulmuş olan bağımsız düşünce kuruluşu dünyadaki islam ekonomisinin kalkınmasına yönelik araştırmalar yapmaktadır. Merkez, islam ekonomisi ve finansı, islam mikrofinansı ve bankacılığı, zekat, vakıflar ve diğer islami alanlarda araştırmalar yapmaktadır. Merkez aynı zamanda İslam Kalkınma Bankası üye ülkelerindeki³¹³ ekonomi ve finans kurumlarına yönelik danışmanlık hizmeti de vermektedir³¹⁴.

Kurum İslam ekonomisi ve bankacılığı alanında araştırma yapmak isteyen kişilere araştırma bursları teklif etmektedir. Kurum ayrıca kendi bünyesinde araştırmalar yapmak için *Ziyaretçi Araştırmacı* (Visiting Scholar) programı gerçekleştirmektedir. Kurum islam

³⁰⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.darah.org.sa/index.php> (tarih:15.10.2017)

³⁰⁹ Merkezle ilgili geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://redseacenter.org.sa/index.php/2015-05-13-07-10-21/2015-05-13-08-40-34> (tarih: 15.10.2017)

³¹⁰ Ayrıca bu alanda yapılan en iyi Doktora ve Yüksek Lisans tezlerine de para ödülü verilmektedir.

³¹¹ Ödülle ilgili geniş bilgi almak için bkz: <https://kingsalmanprize.org/index.php> (tarih: 15.10.2017)

³¹² İslam Kalkınma Bankası ile bağlı geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.isdb-pilot.org/> (tarih: 24.10.2017)

³¹³ İslam kalkınma bankasına sadece 57 İslam ülkesi dahildir. Üye ülkelerle ilgili geniş bilgi için İslam Kalkınma Bankasının resmi internet sitesi, bkz: <https://www.isdb-pilot.org/> (tarih: 24.10.2017)

³¹⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.irti.org/Arabic/Pages/default.aspx> (tarih: 24.10.2017)

ekonomisi, bankası, finansı alanına katkı yapan çalışmalara 1988 yılında tahsis edilmiş prestijli uluslararası ödül vermektedir³¹⁵.

Merkez, ayrıca 2017 – 2019 yılları için yoksulluk, finansal istikrar ve makasid el – şeriah alanında akademik çalışmalar yapmak isteyenlere üç yıllık burs programı teklif etmektedir³¹⁶.

Merkezin eğitim alanında da faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda islam ekonomisi, islam bankacılığı, islam mikrofinansı, vakıflar, muhasebat gibi alanlarda kişilere ve kurumlara yönelik eğitimler verilmektedir³¹⁷.

3.2 Üniversiteler

Suudi Arabistan`da 38 üniversite eğitim ve öğretim faaliyeti gerçekleştirmektedir. Bu kurumlardan 27 devlet, 11 özel üniversitedir³¹⁸. Bu üniversitelerden sadece 5 üniversite ülkenin iç ve dış siyaseti; bürokrasi, dini eğitim, teknoloji transferi ve diğer konularda etkili bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu nedenle tezimizde aşağıdaki 5 üniversite`yi irdelemeyi uygun gördük.

3.2.1 Kral Suud Üniversitesi (King Saud University)

Suudi Arabistan eğitim tarihinde ilk üniversite olma özelliğini taşıyan Kral Suud üniversitesi, 1957 yılında kurulmuştur³¹⁹. Üniversite ilk yüksek eğitim kurumu olduğu için ülkenin insan kaynağının oluşturan öğretim kurumu olmuştur. Özellikle bürokrasideki uzman boşluğunu kapatmaya çalışan yönetimin en önemli devlet kurumu olmuştur. Kraliyet ailesi üyeleri ve aynı zamanda üst düzey pozisyonlarda görev yapan bürokratlar, iş adamları bu üniversitede yüksek eğitim görmüşlerdi.

³¹⁵ Ödül ile bağlı geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.irti.org/Arabic/Pages/default.aspx> (tarih: 24.10.2017)

³¹⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.irti.org/English/Pages/default.aspx> (tarih: 24.10.2017)

³¹⁷ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.irti.org/English/Pages/default.aspx> (tarih: 24.10.2017)

³¹⁸ Suudi Arabistan Eğitim Bakanlığı resmi internet sitesi, bkz: <https://www.moe.gov.sa/ar/Pages/default.aspx> (24.10.2017)

³¹⁹ Üniversitenin tarihi ile ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://ksu.edu.sa/ar> (27.10.2017)

Üniversite, uluslararası üniversitelerin her yıl farklı bilim alanlarında sıralamasını araştıran ünlü *Times Higher Education* araştırma şirketinin araştırma raporlarında dünyanın en iyi eğitim kurumları arasında gösterilmektedir³²⁰.

3.2.2 Ummu`l Kura Üniversitesi (Ummul Qura University)

1949 yılında küçük bir öğretmenler eğitim enstitüsü gibi kurulmuş olan üniversite sonradan birçok bölümlerin açılmasıyla Suudi Arabistan`da İslam, Arap dili ve Edebiyatı alanında etkili bir kurum haline gelmeyi başarmış ve 1980 yılında üniversiteye dönüştürülmüştür<sup>321</sup>. Mekke`de bulunan üniversite, ülkede bürokrasinin (özellikle dini alanda) çeşitli kademelerinde çalışan yüzlerle mezun vermiştir. Özellikle dini otoritede etkin konumu olan üniversite³²², dünyanın farklı ülkelerinden eğitim almak isteyen öğrencilere burs imkanı sağlamaktadır. Verilen burslar karşılıksız olup ülkenin dışa yönelik yumuşak gücünün (soft power)³²³ oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bulunduğu şehrin İslam dünyasındaki konumunu gözönünde bulundurursak üniversite, İslam dünyasından ve aynı zamanda diğer coğrafyalardan öğrenciler için cazip bir eğitim merkezi konumundadır³²⁴.

Üniversite özellikle lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında³²⁵ Afrika, Asya, Avrupa (Balkanlar) coğrafyasından çok sayıda öğrenciye Arap dili ve edebiyatı, İslami eğitim alanlarda eğitim vermektedir³²⁶.

3.2.3 Medine İslam Üniversitesi (Madina Islamic University)

Sadece İslam dünyasında değil aynı zamanda Batı`da bir çok öğrencinin İslami Bilimler alanında eğitim görmek istediği üniversitelerin içinde etkili bir yeri olan Medine İslam

³²⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.timeshighereducation> (01.01.2017)

³²¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://uqu.edu.sa/> (tarih: 01.11.2017)

³²² Molin, *Uleme`u el – islam* isimli kitabında, Büyük Alimler Heyeti`ndeki üyelerin mezun olduğu üniversitelerin 1971 – 2010 yılları arasındaki istatistiğini vermiştir. Mezun üyelerden %13`ü Ummul – Kura üniversitesinin payına düşmektedir. Atvanah, *a.g.e* sayfa 291

³²³ *Yumuşak Güç* teorisi ilk defa Josef Nye tarafından uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. Bir ülkenin yumuşak güç kaynağı *eğitim, kültür ve değerler*dir. Bu konuda geniş bilgi almak için yazarın, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2004 isimli kitabına bkz.

³²⁴ Burs konusunda geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://uqu.edu.sa/> (tarih: 01.11.2017)

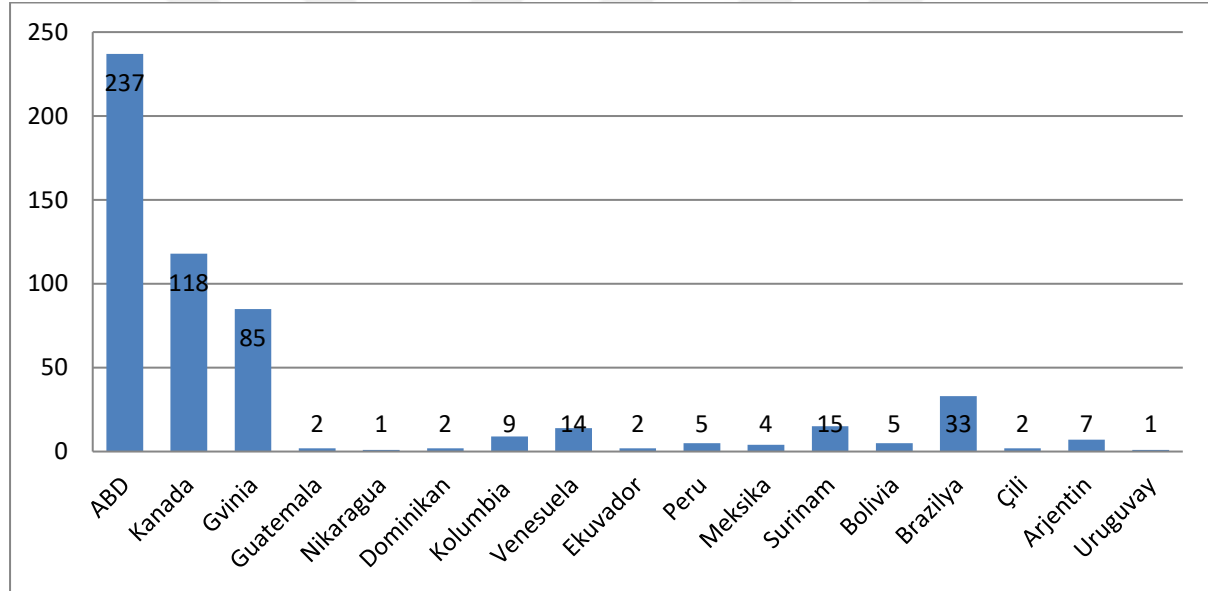
³²⁵ Üniversitenin eğitim programlarıyla ilgili kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://uqu.edu.sa/> (tarih:01.11.2017)

³²⁶ Vekil Camia Ummu`l Kura Li`l Diraseti`l Ulya Yestekbil vefd ittihad harrici`l Camiatu`s Suudiyye bi Albaniya, Suudi Arabistan Basın Ajansı, (03.13.2017), <http://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=ar&newsid=1601635> (tarih:01.11.2017)

Üniversitesi 1960 yılında kurulmuştur. Üniversite, İslami Bilimlerde, Mısır'daki ünlü Ezher üniversitesinden sonra İslam dünyasında en çok tercih edilen üniversitelerin başında gelir³²⁷.

Suudi Arabistan'ın 1960'lardan itibaren İslam dünyasında liderlik rolüne üstlenmek istemesi bu vizyonun düşünsel/ideolojik altyapısını hazırlamak için **islami düşünceni** üreten ve onun tebliğini yapan yüksek eğitim kurumlarının kurulması konusunu da beraberinde getirmiştir. Bu vizyonun gerçekleşmesi istikametinde en etkili eğitim kurumu olan Medine İslam Üniversitesi sadece ülke içinde değil beş kıtadan öğrenci çekmeyi başarmıştır. Üniversite şimdiye kadar çok önemli sayıda yabancı uyruklu öğrenci mezun etmiştir³²⁸. (Tablo 11, 12, 13, 14, 15)

Tablo 11. Medine İslam Üniveritesinin Amerika Kıtası Ülkelerindeki Mezun sayısı (rakamlarla)

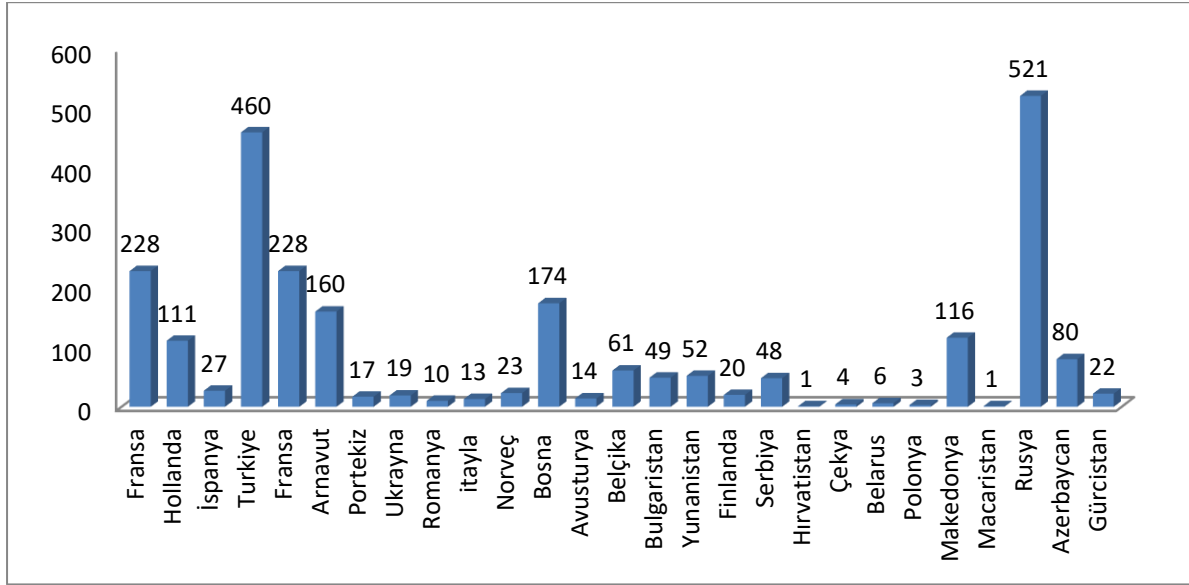

Kaynak: Medine İslam Üniversitesi, <http://enweb.iu.edu.sa/> (Tarih: 01.11.2017)

³²⁷ Medine Üniversitesiyle ilgili okuma için Madawi Al - Rasheed, *Contesting the Saudi State: Islamic Voices from a New Generation*, Cambridge University Press, New York 2007s 62 – 63

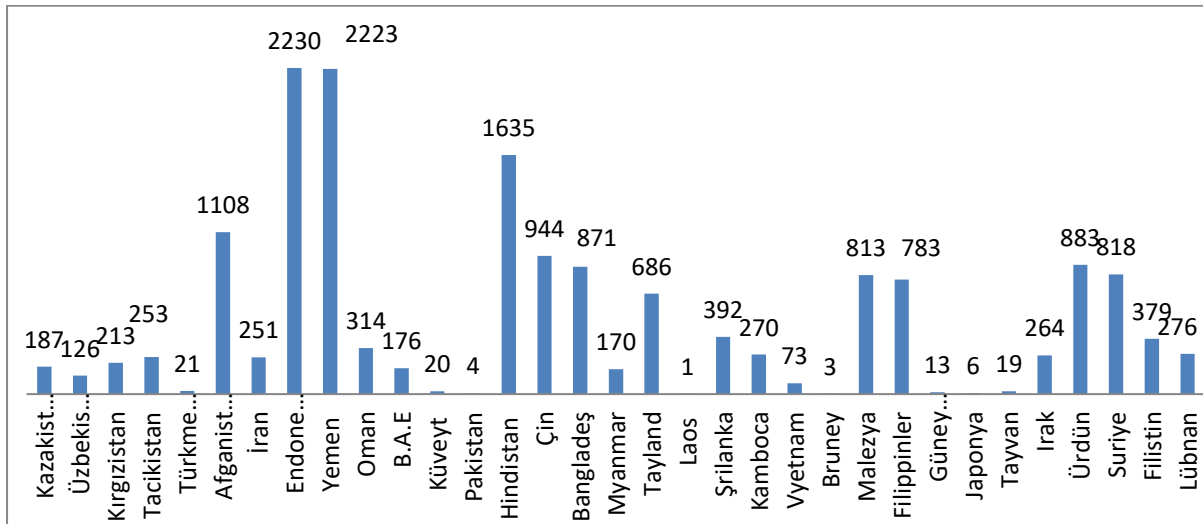
³²⁸ Öğrencilerin hangi ülkelerden olması ve sayıları ile ilgili geniş bilgi için,

Tablo 12. Medine İslam Üniversitesinin Avrupa Kıtası Ülkelerindeki Mezun Sayısı (rakamla)

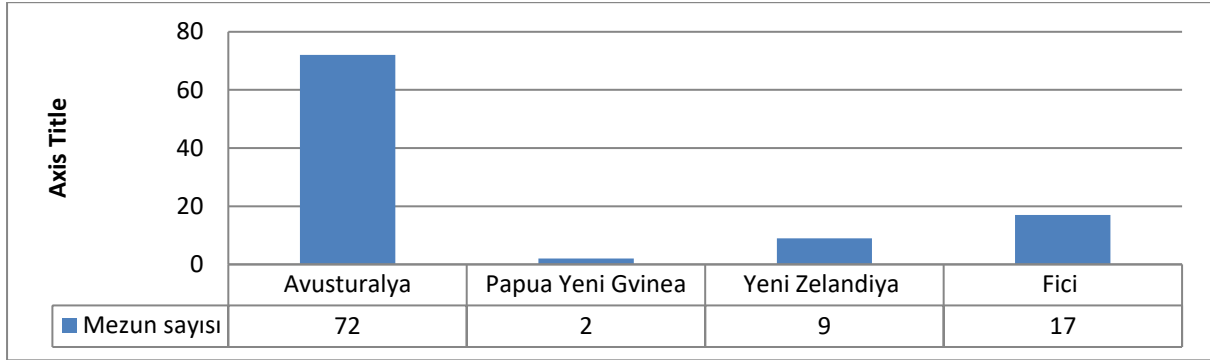
Kaynak: <http://enweb.iu.edu.sa/> (Tarih: 01.11.2017)

Tablo 13. Medine İslam Üniversitesinin Asya Kıtası Ülkelerindeki Mezun Sayısı (rakamla)

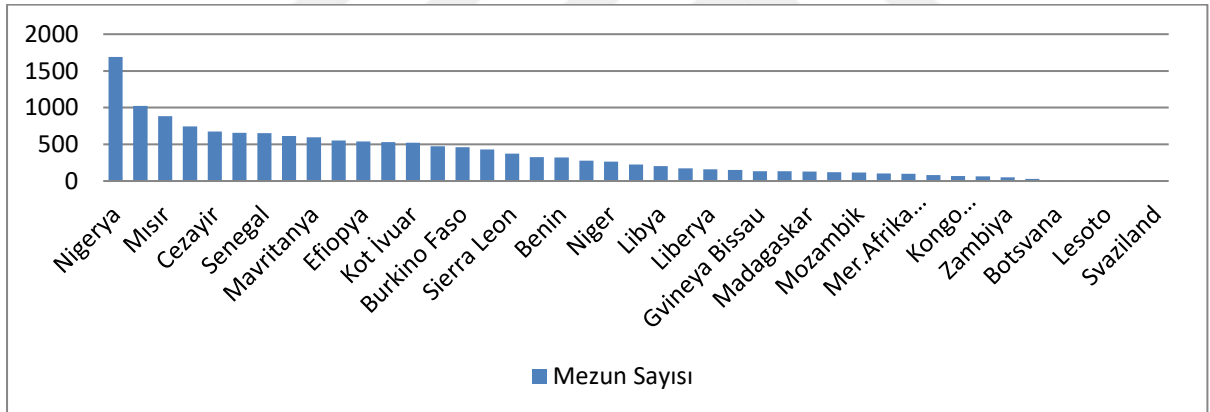
Kaynak: <http://enweb.iu.edu.sa/> (Tarih: 01.11.2017)

Tablo 14. Medine İslam Üniversitesinin Avustralya Kıtası Ülkelerindeki Mezun Sayısı (rakamla)

Kaynak: <http://enweb.iu.edu.sa/> (Tarih: 01.11.2017)

Tablo15. Medine İslam Üniversitesinin Afrika Kıtası ülkelerindeki Mezun Sayısı (rakamla)

Kaynak: <http://www.iu.edu.sa/> (Tarih: 01.11.2017)

1960'li yıllardan ise Ortadoğu'da Nasırcılık ideolojisi yaygınlaştı. Kral Faysal bu söyleme karşı ümmetçi tezini savunmuştur. Bu tezin yaygınlaşmasını ise ulemanın desteği ile yapmıştır. Madawi Al – Rasheed bu konuda: “...Faysal sosyalist ve seküler politikalara karşı Arap dünyasında İslami söylemin ön plana çıkarmayı başarmıştır.”³²⁹ Ulemanın önemli bir

³²⁹ Madawi Al – Rasheed, *History of Saudi Arabia*, Cambridge University Press, (Bask2), New York 2010, s 134

kısımının dini üniversitelerde ders verdiğini dikkate alırsak Medine üniversitesinin³³⁰ bu tezin meşrulaştırılmasında önemli rolünün olduğunu söylemek mümkündür³³¹.

3.2.4 İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi (Al Imam Muhammed Ibn Saud Islamic University)

İslami çalışmalar alanında sadece Suudi Arabistan`da değil, dünyanın farklı coğrafyalarında dini alanda etkin olan İmam Muhammed ibn Saud İslam Üniversitesi 1940 yılında şeriat enstitüsü olarak faaliyete başlayan kurum, 1974 yılında üniversite olarak eğitim ve öğretim faaliyetini genişletmiştir³³². Ülkedeki dini bürokrasinin oluşumunda üniversitenin kurumsal olarak etkin rolü görülmektedir. Muhammed Nabil Molin 1971 yılından şimdiye kadar Suudi Arabistan`daki önemli bir kurum olan, Büyük Alimler Heyet`inin üyelerinin %51-i bu üniversitenin payına düştüğünü söylemektedir³³³. Bu rakamlardan da çok açık bir şekilde görülmektedir ki üniversitenin dini bürokraside saygın bir konumdadır.

Üniversite özellikle islami bilimler alanında etkilidir. Ülke genelinde üniversiteye bağlı altmış şeriat enstitüsü eğitim faaliyeti gerçekleştirmektedir³³⁴. Üniversite aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinde eğitim faaliyetleri de gerçekleştirmektedir. Bu istikamette üniversiteye bağlı 1980 yılında Endonezya`da İslami İlimler ve Arap Dili Enstitüsü<sup>335</sup> ve 1981 yılında Cibuti`de İslam Enstitüsü³³⁶ yüksek eğitim alanında faaliyet yapan iki şube açılmıştır.

Üniversite, öğrenim görmek isteyen yabancı uyruklu öğrencilere burs vermektedir. Burs lisans, yüksek lisans ve doktora aşamalarını kapsamaktadır. Özellikle Afrika, Güney ve Doğu Asya`dan olan öğrenciler sayca fazladır.

---

³³⁰ Medine Üniversitesinin ülkenin iç ve dış siyasetindeki rolü ile ilgili okuma yapmak için Michael Faruqhar, *Expanding the Wahhabi Mission: Saudi Arabia, the Islamic University of Medina and the Transnational Religious Economy*, Yayınlanmış Doktora Tezi, LSE, Department of Government, London 2013

³³¹ James P.Piscatori, *İslam in a World of Nation – States*, Cambridge University Press, Cambridge 1986, s 109;

³³² Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://imamu.edu.sa/en/about/Pages/default.aspx> (tarih: 01.11.2017)

³³³ Muhammed Nabil Molin, *Uleme`u El – İslam*,(çev: Muhammed El Hac, Adil bin Abdullah), Eş – Şebeketu`l Arabiyye li`l Ebhes ve en – Neşr, Beyrut 2011, sayfa 291

³³⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://imamu.edu.sa/en/UnitsAndBranches/Pages/Researchs.aspx> (tarih:02.11.2017)

³³⁵ Bu kurumla ilgili geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://lipia.org/new/> (tarih: 02.11.2017)

³³⁶ Bu kurumla ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://mahad-dj.com/portal/> (tarih: 02.11.2017)

3.2.5 Kral Abdullah Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (King Abdullah University of Science and Technology)

Suudi Arabistan`ın eğitim tarihinde önemli reformlar<sup>337</sup> gerçekleştiren kral Abdullah`ın ismini taşıyan Kral Abdullah Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, 2009 yılında inşa edilmiştir. Üniversitede sadece doğa bilimleri ve teknoloji alanlarında yüksek lisans ve doktora seviyelerinde eğitim vermektedir³³⁸. Bu istikamette dünyanın en iyi bilim adamlarını üniversitedeki eğitim ve öğretim faaliyeti yapmaktadır. Üniversite yurt dışından yabancı uyruklu öğrencileri çekmek için burs imkanı sunmaktadır. Ülkenin tanıtımı açısından bu program önemli bir araçtır.

Suudi Arabistan`ın 2030 vizyonu kapsamında önemli bilimsel araştırmalar yapacak olan üniversite, kendine bağlı birkaç bilimsel araştırma merkezleri faaliyet yapmaktadır. Üniversite, Suudi Arabistan`da kadın ve erkeğin aynı yerde çalışma fırsatı bulduğu ilk ve tek üniversitedir.

Suudi Arabistan`ın 2030 vizyonu kapsamında değişimlere ekonomik katkısı beklenen Kızıl Deniz sahilinde yapılması planlanan *Neom*³³⁹ projesi kapsamında yapılacak faaliyetlere yönelik üniversitedeki *Su Araştırmalar Merkezi*, *Teknoloji Araştırmalar Merkezi*, *Enerji Araştırmaları Merkezi* ve *Kızıl Deniz Araştırma Merkezi*³⁴⁰ araştırmalarıyla ülkenin kalkınmasına destek verilmesi beklenmektedir.

Kral Abdullah Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin kuruluş tarihi eski olmasa bile üniversite, Suudi Arabistan`ın uluslararası camiada tanıtımına ve imajına çok etkili katkısının olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, üniversite, üniversitelerin bilimsel alanda index

---

³³⁷ Kral Abdullah`ın eğitim alanında gerçekleştirdiği reformlarla ilgili geniş bilgi almak için, Kral Abdullah Vakfı`nın resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kingabdullahfoundation.org/ar-sa/> (tarih: 02.11.2017)

³³⁸ Kral Abdullah Bilim ve Teknoloji Üniversitesi özellikle araştırmalar yapmaya yönelik bir üniversitedir. Bu konuda geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.kaust.edu.sa/ar> (tarih: 02.11.2017)

³³⁹ Proje kapsamında Suudi Arabistan Kızıl Deniz sahilinde büyük ve modern bir yerleşim merkezi inşa etmeyi planlamaktadır. Proje ile ilgili geniş bilgi almak için resmi internet sitesi, <http://discoverneom.com/> (tarih: 02.11.2017)

³⁴⁰ Üniversitenin Bilimsel Araştırma Merkezlerle ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.kaust.edu.sa/ar> (tarih: 02.11.2017)

sıralamasını yapan dünyaca ünlü *Times Higher Education*³⁴¹ sıralamasında bilimsel araştırmalarda öne çıkan araştırma kurumu haline gelmiştir³⁴².

3.3 Üniversitelere Bağlı Araştırma Merkezleri

Suudi Arabistan`da üniversitelere bağlı düşünce kuruluşlarının sayısı neredeyse parmakla sayılabilecek kadardır³⁴³. Bazı üniversitelerdeki merkezlerin ise ya sadece isimleri var ya kurumsallaşmamıştır. Genel olarak, İslam dünyasında üniversiteler sadece eğitim ve öğretim merkezi olarak görülmüştür. Batılı sanayi ülkelerinin aksine, bu coğrafyalarda üniversiteler eğitim, siyaset ve onu kapsayan alandan uzak kalmışlardı. Bunun nedeni üniversitelerin siyasal alanın dışında kalmış olabilmelerinden veya çeşitli nedenleri vardır.

3.3.1 İslam Ekonomi Enstitüsü (Islamic Economics Institute)

Kral Abdulaziz Üniversitesine bağlı İslam Ekonomisi Enstitüsü 1977 yılında kurulmuş olup İslam ekonomisine yönelik araştırmalar yapan bir kurumdur. Merkez sadece Suudi Arabistan`da değil, uluslararası çapta akademik çalışmalar yapmayı hedeflemektedir.³⁴⁴ Bu bağlamda merkez, Paris Sorbon Pantheon³⁴⁵ üniversitesiyle akademik işbirliği yapmaktadır. Merkez bu işbirliğine bağlı *Sorbon Görüşmeleri*³⁴⁶ gerçekleştirmektedir. Bu görüşmelerde hem İslam ekonomisine yönelik hem de ekonominin diğer alanlarında tartışmalar yapılmaktadır. Merkez ayrıca bu tartışmaları yıllık raporlar halinde yayınlamaktadır³⁴⁷.

---

³⁴¹ Times Higher Education her yıl üniversitelerin belirli bilimsel alanlarda index sıralamasını yapmaktadır. Bu konuda geniş bilgi için, kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.timeshighereducation.com/> (tarih: 02.11.2017)

³⁴² Bu konuda geniş bilgi için, bkz: <https://www.timeshighereducation.com/news/kaust-resets-top-10-ambitions/420231.article> (tarih: 02.11.2017)

³⁴³ Sadece Kral Abdulaziz Üniversitesine bağlı bir düşüncü kuruluşu vardır. Yayınları, yıllık raporları olan bir kurumdur.

³⁴⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://iei.kau.edu.sa/Default.aspx?Site_ID=121&lng=AR (tarih: 03.11.2017)

³⁴⁵ Bu üniversite ile bağlı geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.pantheonsorbonne.fr/> (tarih:03.11.2017)

³⁴⁶ Şimdiye kadar 46 *Sorbon Görüşü* gerçekleştirilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://iei.kau.edu.sa/Default.aspx?Site_ID=121&lng=AR (tarih: 03.11.2017)

³⁴⁷ Kurumun yıllık faaliyet raporu ile bağlı resmi internet sitesine bkz: http://iei.kau.edu.sa/Default.aspx?Site_ID=121&lng=AR (tarih: 03.11.2017)

Merkezde aynı zamanda haftalık *çarşamba görüşmeleri* gerçekleştirilmektedir. Bu görüşmelerde farklı araştırma sahalarına yönelik güncel sorunlar tartışılmaktadır³⁴⁸.

Eğitim alanındaki çalışmalara yönelik merkezde İslam Ekonomisi dalında yüksek lisans eğitimi de verilmektedir³⁴⁹.

3.4 Vakıflar (Foundations)

3.4.1 Yardım Kuruluşları Olan Vakıflar

3.4.2 Uluslararası İslam Yardım Organizasyonu (International Islamic Relief Organization)

Uluslararası İslami Yardım Örgütü 1979 yılında İslam İşbirliği Örgütüne bağlı kurulmuştur. Merkezin genel ofisi Riyad`dadır. Merkez üye ülkelerinde farklı alanlarda hayır işleri gerçekleştirmektedir³⁵⁰. Örgütün, otuz üç ülkede yardım faaliyetlerini gerçekleştirmek için resmi şubesi bulunmaktadır³⁵¹. Bu ülkelerde aşağıdaki alanlarda yardım faaliyetler gerçekleştirmektedir³⁵².

Sosyal Destek: 1988 yılında Suudi Arabistan`da kurulan merkez Sosyal Destek Merkezi farklı ülkelerde yetimlere yönelik yardım faaliyeti yürütmektedir. Bu program kapsamında onların dini, mali, eğitim, sağlık, sosyal ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Acil Yardım: Programın kapsamı dünyanın farklı yerlerinde doğal afet kurbanlarına, savaş zamanı ülkesini terk etmiş veya savaş kurbanı olmuş insanlara acil yardımların yapılmasıdır.

Sağlık Desteği: 1987 yılından sağlık alanında yardım faaliyetleri yapan kurum dünyanın farklı ülkelerinde sağlık alanında hizmet vermektedir.

Eğitim Desteği: 1988 yılından başlatılan program kapsamında eğitim almak isteyen kişilere maddi yardımlar sağlanmaktadır. Şimdiye kadar elli farklı ülkede 5 milyon kişi bu programdan istifade etmiştir.

---

³⁴⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://iei.kau.edu.sa/Default.aspx?Site_ID=121&lng=AR (tarih: 03.11.2017)

³⁴⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://iei.kau.edu.sa/Default.aspx?Site_ID=121&lng=AR (tarih: 03.11.2017)

³⁵⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://www.egatha.org/portal/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=21 (tarih: 06.11.2017)

³⁵¹ Bu ülkelerdeki şubelerle ilgili geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://www.egatha.org/portal/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=21 (tarih: 06.11.2017)

³⁵² Kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://www.egatha.org/portal/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=21 (tarih: 06.11.2017)

Kurani Kerim Programı: Bu program müslüman toplumlarında dini bilgisizliğ ortadan kaldırılması için, aynı zamanda İslamı öğrenmek isteyenlere yönelik bir programdır. Bu kapsamda Kurani Kerim hafızlığı, eğitim kursları, eğitim merkezleri, ulusal ve uluslararası seminerler destekleri verilmektedir. (Tablo 16)

Tablo 16. 2016 yılında Uluslararası İslam Yardım Organizasyonu Kurani Kerim Programı kapsamında yapılmış faaliyetler

Kurani Kerim hafızlığı	8136 Öğrenci
Müslüman Ülkelerinde Kurani Kerim Hafızlığı Eğitimi veren	698 Hoca
Kurani Kerim Hafızlığı Kurumlar	315 Merkez
Hizmet Verilen Yer	33 Ülke
Yapılmış Projeler	698 Proje

Kaynak:http://www.egatha.org/portal/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=21 (Tarih: 06.11.2017)

Toplum Gelişimi: Program kapsamında yaşlı, doğal afetlerden zarar görmüş, yetimler, fakir öğrenciler bu programdan faydalanmaktadır.

Mühendislik Bölümü(İnşaat Programı): 1987 yılından faaliyet yapmakta olan bölümde dünyanın farklı ülkelerinde su kuyuları, okullar, camiler yapılmaktadır³⁵³. Örneğin bu kurum Azerbaycan`ın Berde ve Şeki kentlerinde mülteciler için evler ve hastaneler yapmıştır. Ayrıca yetim ve yoksullarla ilgili birçok projeler hayata geçirmiştir³⁵⁴.

3.4.3 Kral Selman İnsani Yardım Merkezi (King Salman Humanitarian and Relief Center)

Kral Selman bin Abdulaziz tarafından 2015 yılında kurulmuş olan Kral Selman Gıda ve İnsani Yardım Merkezi dünyanın farklı bölgelerinde yardım faaliyetleri yapmaktadır. Vakıfın

³⁵³ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

http://www.egatha.org/portal/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=21 (tarih: 12.12.2017)

³⁵⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz: Aslan Aslanov, Beynelxalq Xeyriyye Təşkilatının Nümayəndələri Bakıda, AzerTac,(29.07.1994)https://azertag.az/xeber/BEYNALXALQ_XEYRIYYA_TASKILATININ_NUMAYANDALARI_BAKIDA-797483 (tarih: 12.12.2017) ayrıca bkz: Meleyin riyal mine`l iğase li fukarai Ezerbeycan, Al – Youm, (09.09.2002) <http://www.alyaum.com/article/1015635> (tarih: 12.12.2017)

misyonu gıda ve insani yardımlar yapmak, bu yardımların yapılmasında yabancı kurumlarla işbirliği yapmak, insani krizler zamanı acil yardımlar yapmak için mevcut olan yöntemleri geliştirmek ve Suudi Arabistan`ın bu alandaki faaliyetlerini devamlı genişletmek. Vakıf bu misyonu kapsamında Birleşmiş Milletler, Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Kızıl Ay Teşkilatı, Birleşik Krallık Gelişim Bakanlığı gibi çeşitli etkili kurumlarla işbirliği yapmaktadır³⁵⁵. Vakıf kurulduğu tarihten şimdiye kadar dünyanın farklı bölge ve coğrafyasında 37 ülkede yardım faaliyetleri gerçekleştirmiştir. (Tablo 17)

Tablo 17. Kral Selman İnsani Yardım Merkezinin 31 Ocak 2018 Yılına kadarki Gıda ve İnsani Yardım İstatistiği

Gerçekleştirilmiş Projeler	Proje Sayısı	Mali Değer (Amerikan Doları)
Gıda Güvenliği	138	262 023760
Sağlık	96	309 732919
Erken Kurtarma	20	66 535571
Farklı Alanlarda	18	69 306566
Su ve Çevre Sağlığı	15	69 901507
Konaklama	15	78 364535
İnsani Yardım	10	48 611696
Barınma	3	1 069996
Lojistik Hizme	4	21 613110
Eğitim	6	52 287001
Yemek	2	5 299516
Acil durumlarda iletişim	1	16 000000
	328	1 000746177 (toplam)

Kaynak: Kurumun resmi internet sitesi:

<https://www.ksrelief.org/Arabic/DataAndResult/Pages/StatisticsProjects.aspx> (Tarih: 12.12.2017)

Kurum Suudi Arabistan ve Koalisyon güçlerinin 2015 yılında Yemen`e yönelik askeri operasyon kapsamında zarar görmüş veya açlık tehlikesi olan bir çok bölgeye yardımlar

³⁵⁵ Kurumun resmi internet sitesi, <https://www.ksrelief.org/Arabic/pages/home.aspx> (tarih: 12.12.2017)

yapmaktadır. Bu yardımlar Suudi Arabistan`ın bölgede yumuşak güç algısının oluşumuna büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.

3.4.4 Al – Rajhi Vakfı (Al Rajhi Foundation)

Rajhi ailesi tarafından 1997 senesinde kurulmuş olan vakıf, Suud Arabistan ve İslam Ülkeleri`nde yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Vakıf, Şeyh Salih bin Abdilaziz Rajihi³⁵⁶ vasiyeti üzerine kurulmuştur³⁵⁷. Vakfın hedefi kurucu ismin vasiyeti üzerine farklı ihtiyaç alanlarında hayır faaliyeti yaparak, Suudi Arabistan toplumunun sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaktadır³⁵⁸. Bu vizyon kapsamında ülke içinde ve dışında vakıf 5 alanda 12 faaliyet programı kapsamında yardımlar yapılmaktadır. (Tablo 18) Bu faaliyetleri aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz.

- Davet Programları (dini faaliyet): Program kapsamında cami yapılması, islami davet sempozyumların yapılması, dini kitapların basımı ve yabancı dillere çevrisinin yapılması ve bu kapsamdaki faaliyetlerin desteklenmektedir³⁵⁹.
- Eğitim Programı: Bu program ülkedeki dini okulların inşası, öğrencilere yönelik burs programları, uluslararası konferansları kapsamaktadır³⁶⁰.
- Sosyal Programlar: Ülkedeki ihtiyaç sahiplerine (fakirlere) yönelik maddi desteğin verilmesi, evsiz insanlara yardımlar edilmesine yönelik bir programdır³⁶¹. Aynı zamanda insanlar arasında zararlı alışkanlıklara (esrar kullanımı) karşı bir takım faaliyetler (biliçlendirme programları) de yapılmaktadır.
- Sağlık Programı: Program kapsamında ülkedeki sağlık kurumlarına bağışların yapılması, en yeni teknikolojilerin alınması hedeflenmektedir³⁶².

³⁵⁶ Hayatı ile ilgili bkz: http://www.rajhiawqaf.org/ar/aboutus/Pages/about_position_sheikh_saleh.aspx (tarih:12.12.2017)

³⁵⁷ Vakfın kendi sitesi, geniş bilgi için bkz: http://www.rajhiawqaf.org/ar/aboutus/Pages/about_awqaf.aspx (tarih:12.12.2017)

³⁵⁸ Bkz: <http://www.rajhiawqaf.org/ar/aboutus/Pages/objectives.aspx> (tarih:12.12.2017)

³⁵⁹ Avkaf Racihî tevazze`a nisf milyon nushe mine`l mushaf fi`d duveli`l islemiyye. (29.04.2013), Riyad Gazetesi, bkz: <http://www.alriyadh.com/830324> (tarih: 12.12.2017)

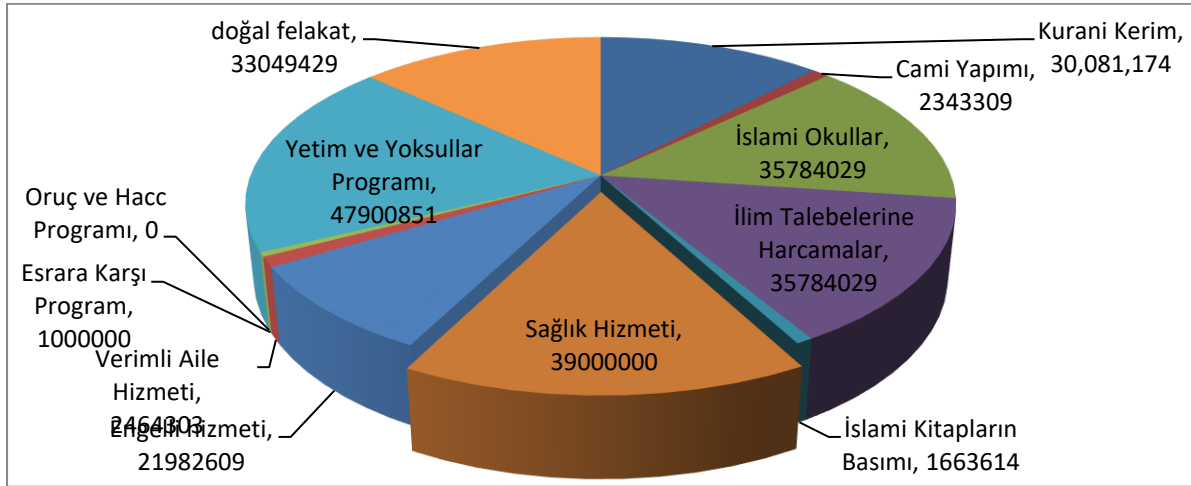
³⁶⁰ Bkz: <https://sabq.org/mubgde> (tarih:12.12.2017); ayrıca bkz: <http://www.alriyadh.com/899159> (tarih:12.12.2017)

³⁶¹ Bu konuda bkz: İsmail Musemmeli, Emir Mintaka Cezan Yuessisu Li meşruah be cem`iyyetu`l Emir Muhammed bin Nasir Li`l İskan Hayri, El – Cezira, (28.11.2014), <http://www.al-jazirah.com/2014/20141128/In41.htm> (tarih:12.12.2017) ; Avkaf Racihî tunciz banemic “Alleمني Islam bi 39 lugah” (02.06.2014), <http://www.alriyadh.com/940887> (tarih:12.12.2017)

³⁶² Avkaf Saleh Racihî Tuncez barnamic Avnu`l Marad fi mintakati Cazan (20.05.2013) <http://www.alriyadh.com/836825> (tarih:13.12.2017)

- Yurtdışı Programı: Yurt dışına yönelik bu program kapsamında başta Filistin olmak üzere, Pakistan, Endonezya, Somali, Suriye gibi müslüman ülkelere çeşitli yardımlar yapılmıştır³⁶³.

Tablo 18. Al – Rajhi Vakfının şimdiye kadar yurt içi ve yurt dışındaki hayır projelerine harcadığı para miktarı. (Suudi Arabistan riyalı ile)

Kaynak: <http://www.rajhiawqaf.org/AR/SUMMARY/Pages/default.aspx> (Tarih: 13.12.2017)

3.4.5 Ali Aljomaih Hayır Kurumu (Al – i Jomaih Foundation)

Ali Aljomaih ailesi tarafından 2003 yılında kurulan hayır kurumu ülke dahilinde toplumun gelişimi için hayır faaliyetleri yapmaktadır³⁶⁴. Kurumun hedefi ailelerin gelişimine katkıda bulunmak ve aynı zamanda çeşitli hayır programlarınının yapılmasına yönelik faaliyetleri mali anlamda desteklemektedir³⁶⁵. Bu hedefler doğrultusunda aşağıdaki alanlarda faaliyetler yapılmaktadır:

- Ekonomik faaliyet: Bu faaliyet kapsamında aile harcamalarında israfın önüne geçmek,
- Sosyal faaliyet: Çalışmanın değerinin anlatılması ve helal kazanç,

³⁶³Bu Programlarla ilgili geniş bilgi için bkz:

http://www.rajhiawqaf.org/AR/DEPARTMENTS/CHARITY_DEPT/BASIC_PROJECTS/Pages/default.aspx (tarih:13.12.2017) bkz: <http://www.rajhiawqaf.org/AR/SUMMARY/Pages/default.aspx> ; (tarih:13.12.2017) bkz: <http://www.al-jazirah.com/2014/20140205/fe18.htm>; <http://www.al-jazirah.com/2014/20140207/ln65.htm> ; <http://www.alhayat.com/OpinionsDetails/577338> (tarih:13.12.2017); <https://sabq.org/E3Sfde>; <http://www.al-jazirah.com/2013/20130511/ln2.htm> (tarih:13.12.2017)

³⁶⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://jch.org.sa/about.asp> (tarih:15.12.2017)

³⁶⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://jch.org.sa/> (tarih:15.12.2017)

- Kültürel faaliyet: Ailenin kültürel anlamda gelişimini yükseltmek, ailenin hukukları konusunda bilinçlendirilmesi, İslami kimliğin güçlendirilmesi.
- Değerler (dini) faaliyeti: Ailede islami değerlerin güçlendirilmesi, aile değerlerinin yükseltilmesi, dinin ailede yaşanmasının yaygınlaştırılması.

Vakıf ayrıca ülke genelinde eğitim, din, iskan, gıda, hukuk gibi alanlarda topluma yönelik yardım projeleri hayata geçirmiştir³⁶⁶.

3.4.6 Hamad Alhusayini Vakfı (Hamad Al – Hussaini Charity)

Hamad Al – Hussaini yardım kurumu 2009 yılında Suudi Arabistan dahilindeki sosyal, dini ve yardım faaliyetlerine³⁶⁷ mali anlamda destek vermek için kurulmuştur. Vakfın hedefi aşağıdakılardır:

- İslama hizmete destek vermek.
- İhtiyaç sahiplerine yönelik maddi ve manevi projelere destekler vermek.
- Dönemsel projelere destek vermek
- Eğitim, Sağlık ve Sosyal gelişim gibi faydalı projelere destekler verilmek³⁶⁸.

Sonuç olarak burada en çok görünür olan vakıflar anlatılmıştır. Suudi Arabistan`da pek çok hayır kurumu vardır. Biz bu araştırmada en önemli/etkili vakıfları (raporları olan) araştırmayı hedefledik. Bu kurumlar hem ülke içinde hem de ülke dışında faaliyet yapmaktadırlar. Bu kurumların faaliyetleri ile bağlı herhangi bir kontrol mekanizması yoktur. Bu sebepten 11 eylül olaylarından sonra yurt dışında büyük etkileri olan bir kısım vakıflar (Harameyn Vakfı ve Uluslararası Hayırseverlik Vakfı) teröre destek vermek iddiaları ile karşı karşıya kalmış ve kapatılmıştır³⁶⁹. Bu vakıflar özellikle (devlet destekli) yurt dışında yardım faaliyetleri yapmaktadır ve devletin de bu konuda desteklerini almaktadırlar. Bu yardımların

³⁶⁶ Bu projelerle ilgili geniş bilgi için bkz: <http://jch.org.sa/Projects.asp> (tarih:16.12.2017) ayrıca vakfın faaliyetile ilgili yıllık raporları incelemek için bkz: <http://jch.org.sa/Reports.asp> (tarih:16.12.2017)

³⁶⁷ Vakfın faaliyetlerle bağlı yıllık raporlar için bkz: <https://alhussainicharity.org/reports> (tarih:18.12.2017) ; ayrıca vakfın hayır işlerle ilgili kitaplarını incelemek için bkz: <https://alhussainicharity.org/products> (tarih:18.12.2017)

³⁶⁸ Geniş bilgi için bkz: <https://alhussainicharity.org/pages/1#.WoZRFrwjTIU> (tarih:18.12.2017)

³⁶⁹ BM resmi internet sitesi, bkz : Harameyn Vakfıyla ilgili https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/al-haramain-foundation-%28union-of-the-comoros%29 ; (tarih: 18.12.2017)Uluslararası Yardımseverlik Vakfıyla ilgili bkz: https://www.un.org/sc/suborg/ar/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/benevolence-international-foundation (tarih: 18.12.2017)

ülkenin yurt dışındaki imajına da bir anlamda pozitif katkısı vardır. Ülkenin yumuşak gücüne güç katmaktadır.

3.5 Farklı Alanlarda Çalışan Vakıflar

3.5.1 Misk Vakfı (Misk Foundation)

Veliahd Muhammed Bin Salman`ın 2011 yılında<sup>370</sup> kurucusu olduğu vakıf, Suudi Arabistan`ın en büyük ve etkin vakıflarından biri olarak kabul edilmektedir. Veliahdın ülkenin muhafzakar yönünü değiştirmek için üstlendiği bir görev görülmektedir. Kral Selman`ın ilan ettiği meşhur *2030 vizyonu*³⁷¹ kapsamında vakfın çok önemli hedefler belirlemiş ve gerçekleşmesi için sorumluluklar üstlenmektedir. Ülkenin bilim, sanat, edebiyat, teknoloji, ekonomi alanlarındaki çalışmalara destek verilmesi vakfın öncelikleri arasındadır³⁷². Diğer bir sözle, vakfın amacı bu alanlardaki boşlukları nitelikli, insanlarla kapatmaktır. Misk Vakfı`nın 2030 vizyonu kapsamında eğitim, kültür, medya konularına yoğunlaşmaktadır³⁷³.

Eğitim

2030 vizyonu kapsamında geliştirilen bu programın amacı yurtdışında eğitim almak isteyen öğrencilere destek vermektir. Program kapsamında Harvard, Oxford, Cambridge, Columbia, Chicago, Yale, Princeton, Stanford, Duke, John Hopkins gibi dünyanın en iyi 16 üniversitesinde ülkenin ihtiyaçlarına yönelik alanlarda eğitim görmek isteyenlere her türlü destek verilmektedir³⁷⁴.

³⁷⁰ Vakfın kuruluş yılı için kurumun resmi internet sitesi, <https://misk.org.sa/en/about-misk/> (tarih: 01.01.2018) ayrıca bkz: <http://www.medadcenter.com/charity/1828> (tarih: 01.01.2018) (tarih: 01.01.2018)

³⁷¹ Suudi Arabistan Kralı Selman`ın başlattığı bu değişim vizyonuna kendi oğlu, Muhammed Bin Selman başkanlık yapmaktadır. Bu vizyon kapsamında ülkenin farklı alanlarda; örneğin eğitim, ekonomi, bilim, sanat, demokrasi, insan hakları, din ve diğer alanlarda yenilikler yapması planlanmaktadır. Ülke bunun için dev bütçe ayırmıştır. Suudi Arabistan`ın 2030 vizyonu ile ilgili geniş bilgi için bkz: <http://vision2030.gov.sa/> (tarih:01.02.2018); pdf formatı için bkz: Vision 2030 Kingdom of Saudi Arabia, file:///C:/Users/user1/Downloads/Saudi_Vision2030_AR%20(1).pdf (tarih:02.01.2018)

³⁷² Geniş bilgi için bkz: <https://misk.org.sa/%D9%85%D9%86-%D9%86%D8%AD%D9%86/> (tarih: 02.01.2018)

³⁷³ https://misk.org.sa/#events_sbm (tarih: 02.01.2018)

³⁷⁴ Bu desteğe tam eğitim bursları da dahildir. Program sadece ABD ve İngiltere`deki seçkin üniversiteleri kapsıyor. Son sınıf lise öğrencileri için ismi bahis bazı üniversitelerde ve şirketlerde yaz okulunu kapsıyor. Yaz okulu üniversiteye hazırlık kursları, film yapımı ve.s alanları kapsıyor. Lisans ve lisansüstü seviyede eğitimi almak isteyenler için ise belirli akademik vasıflara sahip olmak gerekiyor. Bu konuda geniş bilgi almak için bkz: <https://misk.org.sa/fellowship/ar/college-prep-ar/>, (tarih:03.01.2018) ; ayrıca bu konuda bkz:

Kültür

Bu alanda UNESCO³⁷⁵ ile anlaşma yapan vakıf farklı kültürel alanlarda destekler yapmıştır. Örneğin, 2016 yılında *Riyad Uluslararası Kitap Fuarı*nda kültür alanında uzmanların seminerleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çocuklara yönelik programların da olduğunu görmekteyiz. Bu kapsamda farklı okullara ziyaretler yapılmıştır. Programın amacı çocukların gelişine katkı sağlamaktır³⁷⁶.

Medya

2013 yılında başlatılan Medya programı kapsamında *Şuuf (Shoof), Kammil, Ttwitter (Twitter) Ted X* (Hayatın farklı alanlarına yönelik yapılan konuşmalar) başlığıyla farklı faaliyetler yapılmıştır. Ayrıca ünlü *Eş – Şark El – Evsat* medya grubu ile yaptığı anlaşma çerçevesinde bu alanda kariyer planlaması yapmak isteyenlere seminerler verilmektedir³⁷⁷.

Vakıf uluslararası faaliyetleri kapsamında 2017 yılında *Misk Global Formu*nu³⁷⁸ geçirmiştir. Ayrıca, 2017 yılında New York'ta Birleşmiş Milletler Gelişim Programı'yla ortaklaşa *Gençlerin Gelişimi* isimli sempozyumu yapmıştır³⁷⁹.

3.5.2 Kral Suud Vakfı (King Saud Foundation)

Suudi Arabistan'ın ikinci kralı Kral Suud'un ismini taşıyan Kral Suud Vakfı ülkenin tarihi ve kültürü ile alakalı faaliyetler gerçekleştirmektedir. Vakıf, 2014 yılında kralın evlatları tarafından kurulmuştur³⁸⁰. Vakıf, Suud b. Abdulaziz'in³⁸¹ ailesi (şeceresi), kendisinin ülke kralı olduğu dönemi ve öncesine ait Suudi Arabistan'la bağlı çok değerli

---

<https://misk.org.sa/fellowship/ar/graduate-fellowship-ar/>, (tarih: 03.01.2018) programa kabul şartları için bkz: <https://misk.org.sa/fellowship/faqs/> (tarih: 03.01.2018)

³⁷⁵ Unesco ile bağlı geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://en.unesco.org/> (tarih: 03.01.2018)

³⁷⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://misk.org.sa> (tarih: 04.01.2018)

³⁷⁷ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://misk.org.sa> (tarih: 04.01.2018)

³⁷⁸ Forum hakkında geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://miskglobalforum.com/ar/> (tarih: 04.01.2018)

³⁷⁹ Bu konuda geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://misk.org.sa/miskundpyouthforum/ar/> (tarih: 04.01.2018)

³⁸⁰ Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kingsaud.org/ar/foundation/about-us/8> (tarih: 04.01.2018)

³⁸¹ Kralın şeceresiyle bağlı geniş bilgi için: <http://www.kingsaud.org/ar/familytree> (tarih: 04.01.2018)

arşiv belgelerine sahiptir³⁸². Bu belgeler içinde Suud b. Abdulaziz`in yurt dışında ziyaretleri de kapsamaktadır³⁸³.

Vakıf Suudi Arabistan tarihi ilgili yapılan araştırmalara destek vermektedir. Vakfın eğitim alanında yurt dışındaki üniversitelerde Suudi Arabistan ilgili yüksek lisans ve doktora programlarında yapılan tezlere destek vermektedir³⁸⁴. Vakıf ayrıca Kral Suud ve öcesine bağlı dönemin siyasi ve ekonomik, soyal hayatı ile ilgili zengin arşiv belgelerini kendinde barındırmaktadır.

3.5.3 Kral Abdullah Vakfı (King Abdullah Foundation)

Suudi Arabistan tarihinde önemli açılımlar yapmış olan kral Abdullah`ın ismini taşıyan Kral Abdullah Vakfı hem ülkede hem de uluslararası alanda önemli projelere imza atmıştır. Vakıf 2011 yılında kraliyet emriyle kurulmuştur. Kral Abdullah Vakfı uluslararası, bağımsız bir kurumdur³⁸⁵. Vakıf yedi alanda faaliyet göstermektedir. Bu alanlar aşağıdakılardır:

1. Güvenlik: Toplumlardaki çatışmalar, insani krizlere yönelik sürdürülebilir çözümlerin bulunmasına destek vermek
2. Ekonomik Kalkınma: İnsan kaynağının genel ekonomik kalkınma için destek vermesine ve Gayri Safi Yurt içi Hasıla`ya (GSYİH) katkıda bulunmasını teşvik etmek.
3. Sağlık: Sağlıklı hayat yaşamak her insanın doğal hakkıdır. Hayatın önemli ihtiyaçlarından olan sağlık bakımına destek vermek.
4. Bilim ve Teknoloji: Teknolojik ve rakamsal dünyadaki yenilikleri takip etmek, aynı zamanda farklı bilim ve teknolojik araştırmalara verilen destekler.
5. Eğitim: Eğitim toplumun önemli bir parçasıdır. Kültürel, sosyal ve ekonomik genel kalkınma faaliyetlerine verilen destekler.
6. Diyalog: Medeniyetler ve Dinler arasındaki diyalog, evrensel ahlaki değerlerin geliştirilmesi ve evrensel barışın korunması faaliyetlerinin güçlendirilmesine verilen destek.

³⁸² Geniş bilgi için bkz: <http://www.kingsaud.org/ar/archives> (tarih: 04.01.2018)

³⁸³ Kralın yurt dışındaki ziyaretlerin haritası için bkz: http://www.kingsaud.org/ar/travel_map (tarih: 04.01.2018)

³⁸⁴ Geniş bilgi için bkz: The King Saud Foundation Prize, SOAS,(09.07.2010)
<https://www.soas.ac.uk/news/newsitem59957.html> (tarih: 05.01.2018)

³⁸⁵ Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kingabdullahfoundation.org/ar-sa/> (tarih: 05.01.2018)

7. Sosyal Gelişim: Toplumdaki yetenekli bireylerin keşfi ve bu becerilerini daha da geliştirmek için verilen hizmetlerin kalitesini yükseltmek³⁸⁶.

Vakıf yukarıdaki programları kapsamında Afrika, Asya`da (Orta Asya ve Güney-Doğu Asya) yardım faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler eğitim, gıda, sağlık, yardım gibi alanları kapsamaktadır. (Tablo 19)

Tablo 19. Kral Abdullah Vakfının Yurt Dışı Yardım Faaliyeti (2015-2016, 2017 yılları)

Ülkeler	Faaliyet alanı	Istifade eden insan sayısı
Afganistan, Pakistan, Kırgızistan, Pakistan, Yemen, Hindistan, Bangladeş	• Seyyar Sağlık Bakımı	• 1400000
Suudi Arabistan	Sağlık Bakımı	• 60000 insan
Myanmar	• Gıda dağıtımı • Sağlık Bakımı • Yardım	• 135000 • 165000 • 130000 • 30000
Bangladeş	• Okul Tamiri (273 okul)	• 42300
Endonezya	Eğitim Bursu	• 2000
Somali	• Gıda • Su kuyu teknolojisi, • Kuyu • Şişe suyu	• 241000 • 25000 • 175000 • 55000
Kongo	Diyalog projesi	• 30000
Niger	Yüksek Eğitim	• 2500

³⁸⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kingabdullahfoundation.org/ar-sa/> (tarih: 05.01.2018)

Mali, Gvineya, Liberiya, Sierra Leone	Sağlık Bakımı (11.500 okulda)	• 1000033
--	--	------------------

Kaynak: <http://www.kingabdullahfoundation.org/ar-sa/> (Tarih: 05.01.2018)

3.5.4 Kral Faysal Vakfı (King Faisal Foundation)

Suudi Arabistan`da büyük ve etkili kraliyet aile üyesi vakıflardan biri olan Kral Faysal vakfı 1979 yılından³⁸⁷ günümüze kadar hem ülke içinde hem de ülke dışında önemli bağımsız faaliyetler gerçekleştirmektedir. Vakfın faaliyet vizyonunu aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Eğitim
- Araştırma
- Hayır faaliyetleri
- Ödüllendirme³⁸⁸.

Eğitim

Hem ülke içinde hem de yurt dışında eğitim alanında gerçekleştirilen programlardan vakfın bu alan ne kadar önem verdiğini belirtmektedir. Ülke içinde ilk, orta ve lise eğitimi alanında faaliyet yapan Kral Faysal okulları, yüksek eğitim seviyyesinde ise 2 üniversite (Kral Faysal ve İffet Üniversiteleri) açan vakıf ülkenin eğitim alanında ilerlemesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Ülke içinde ve dışında şimdiye kadar farklı eğitim seviyelerinde öğrencilere karşılıksız burslar teklif edilmektedir.(Tablo 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,28)

Araştırma

Vakıfa bağlı kurulmuş olan *Kral Faysal İslam Araştırmalar Düşünce Kuruluşu* kurulduğu tarihten günümüze kadar önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Merkez yedi farklı alanlarda araştırmalar gerçekleştirmektedir. Ülke dışından merkezde araştırmalar yapmak isteyen araştırmacılara program kapsamında mali yardımlar yapılmaktadır.

Ödüllendirme

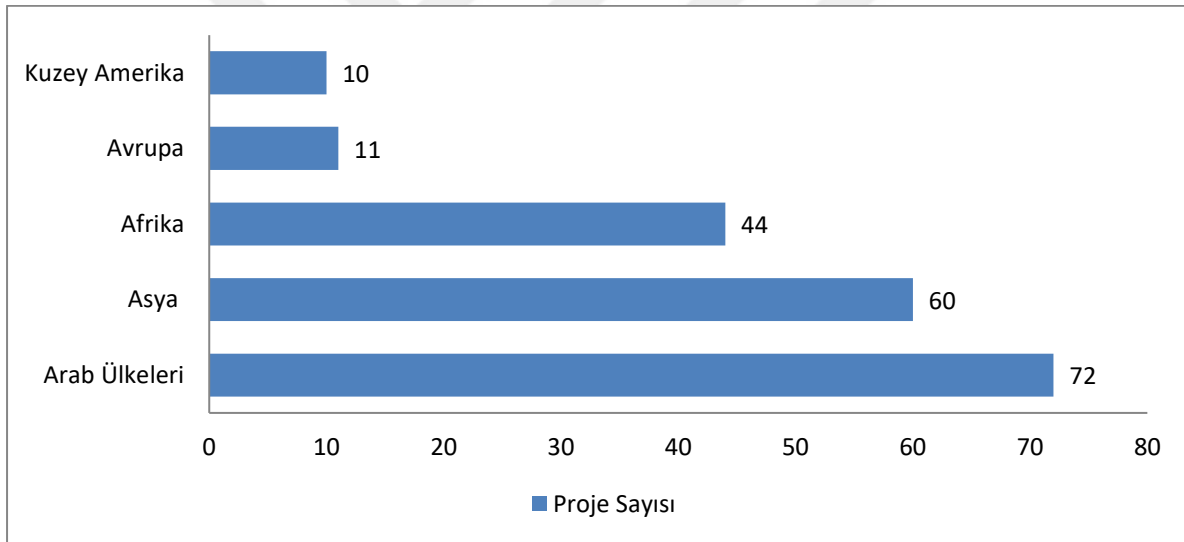
³⁸⁷ Vakfın kuruluş tarihi 1976 senesidir. 1979 yılından itibaren vakıf hayır faaliyetlerine başlamıştır.

³⁸⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kff.com/ar/> (tarih: 05.01.2018)

Yukarıda söylediğimiz gibi vakıf bilim alanına öncelik verdiği için bilim dünyasında yapılan gelişmeleri yakından takip etmektedir. Bu maksatla farklı dallarda yapılan en iyi araştırmalar *Kral Faysal Ödülü* ile ödüllendirilmektedir³⁸⁹. Aşağıdaki alanlarda ödüller verilmektedir:

- İslam`a hizmet
- İslam Çalışmaları
- Arap Dili ve Edebiyatı
- Doğa Bilimleri
- Tıp

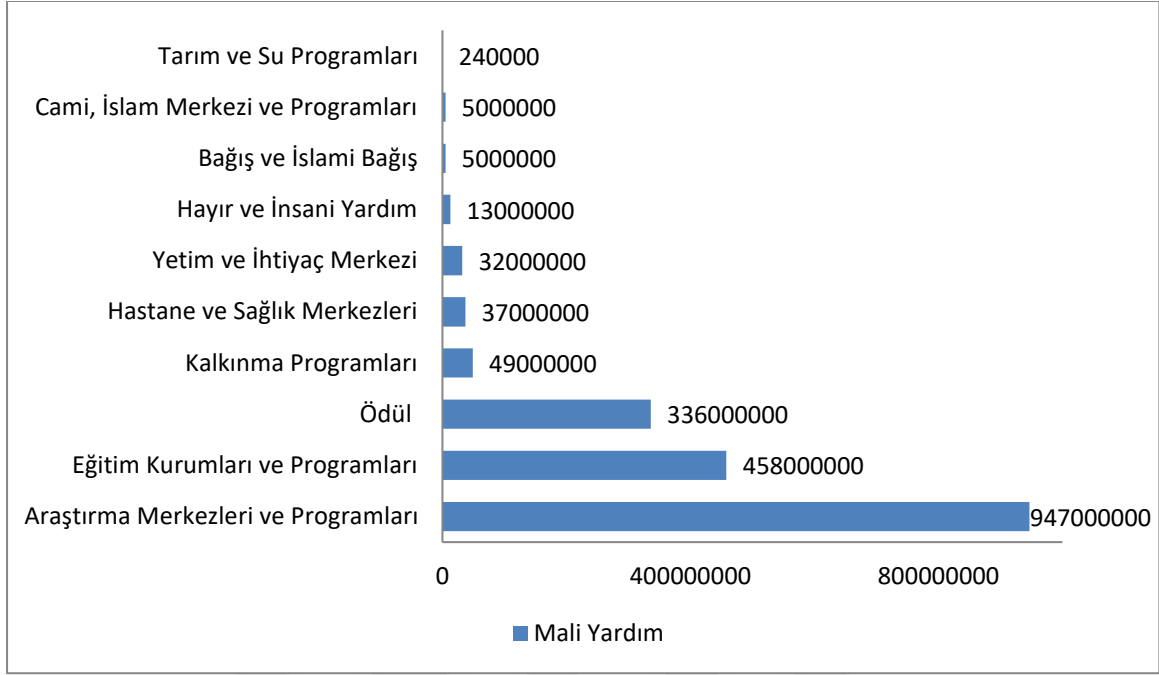
Tablo 20. Kral Faysal Vakfının dünyanın farklı ülkelerinde gerçekleştirilmiş proje sayısı (rakamla)

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

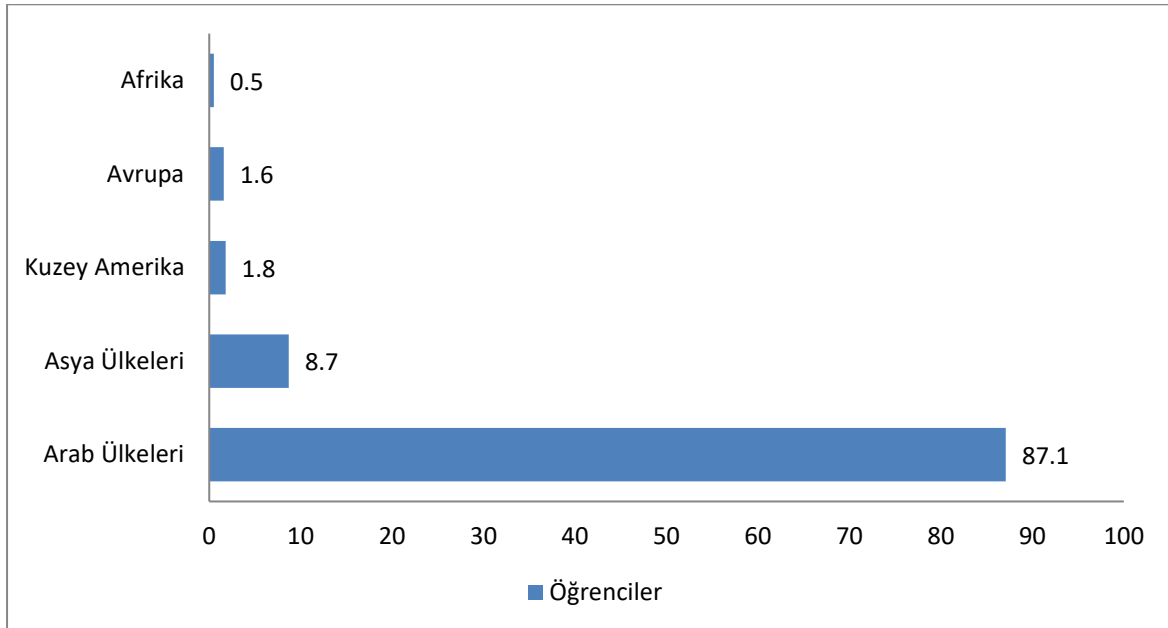
³⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti`nden iki kişi Profesör Dr. Halil İnalçık, bkz: <http://kingfaisalprize.org/professor-halil-ibrahim-inalcik/> ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bkz: <http://kingfaisalprize.org/ar/h-e-recep-tayyip-erdogan/> bu ödülleri kazanmıştır.

Tablo 21. Programlara göre yapılmış mali yardım (Suudi Arabistan riyalı ile)

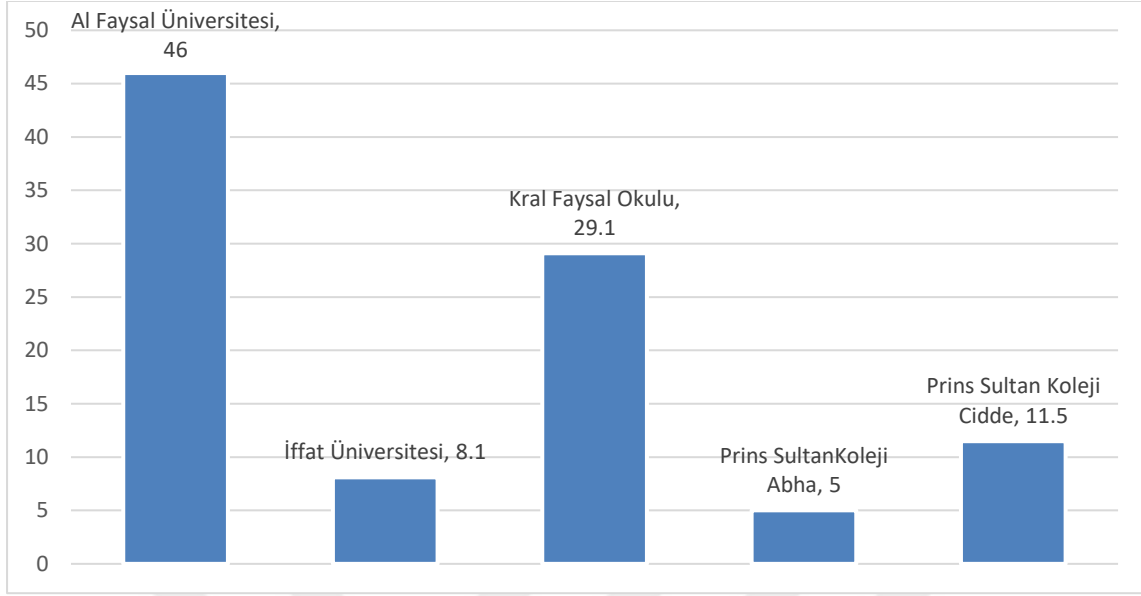
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

Tablo 22. Kral Faysal Vakfının verdiği bursla Suudi Arabistan`da eğitim almak için dünyanın farklı bölgelerinden gelen öğrenci sayısı (%)

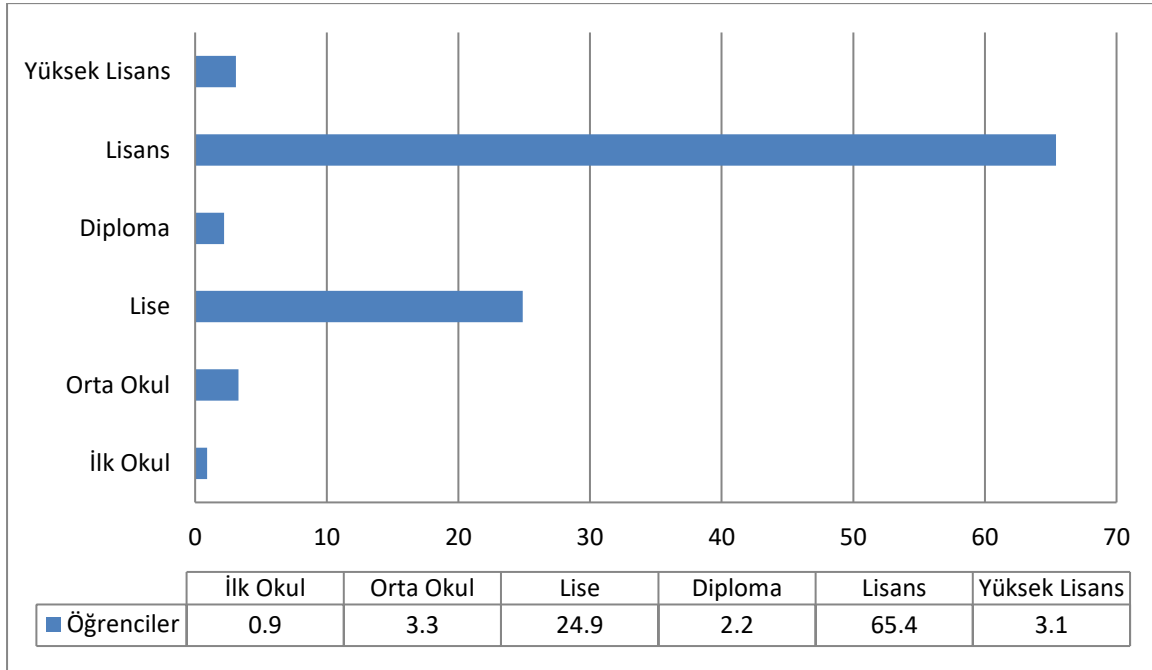
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

Tablo 23. Suudi Arabistan`da Eğitim Kurumlarına göre öğrenci dağılımı (%)

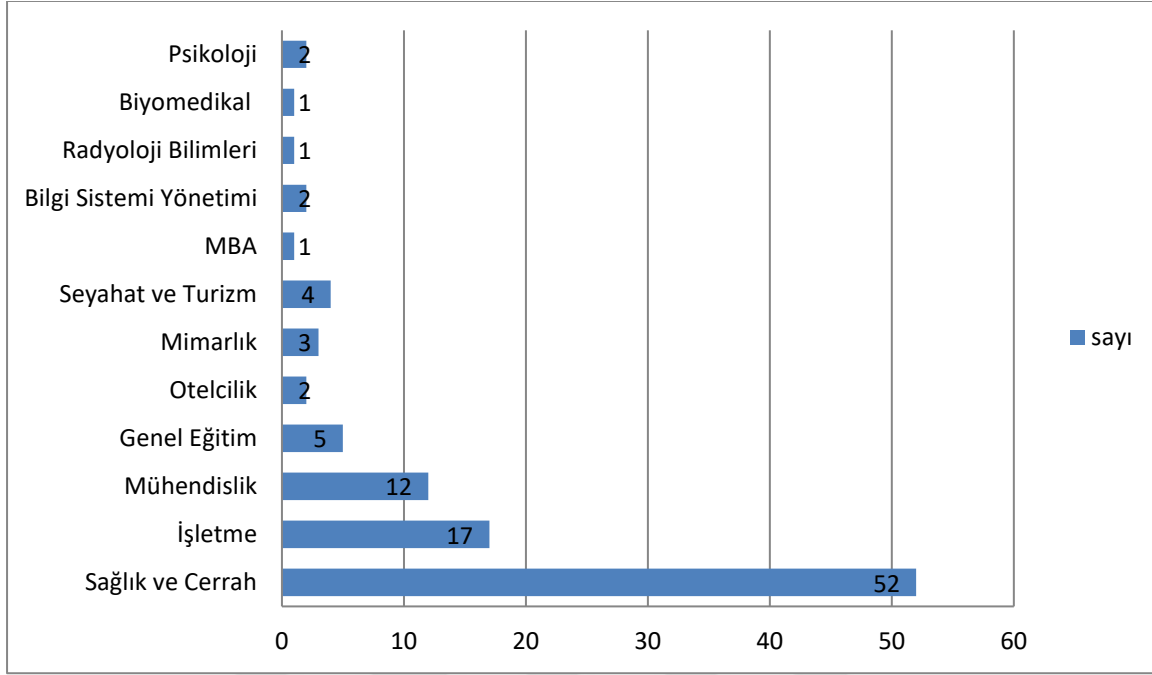
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (tarih: 05.01.2018)

Tablo 24. Eğitim düzeyine göre öğrenci dağılımı

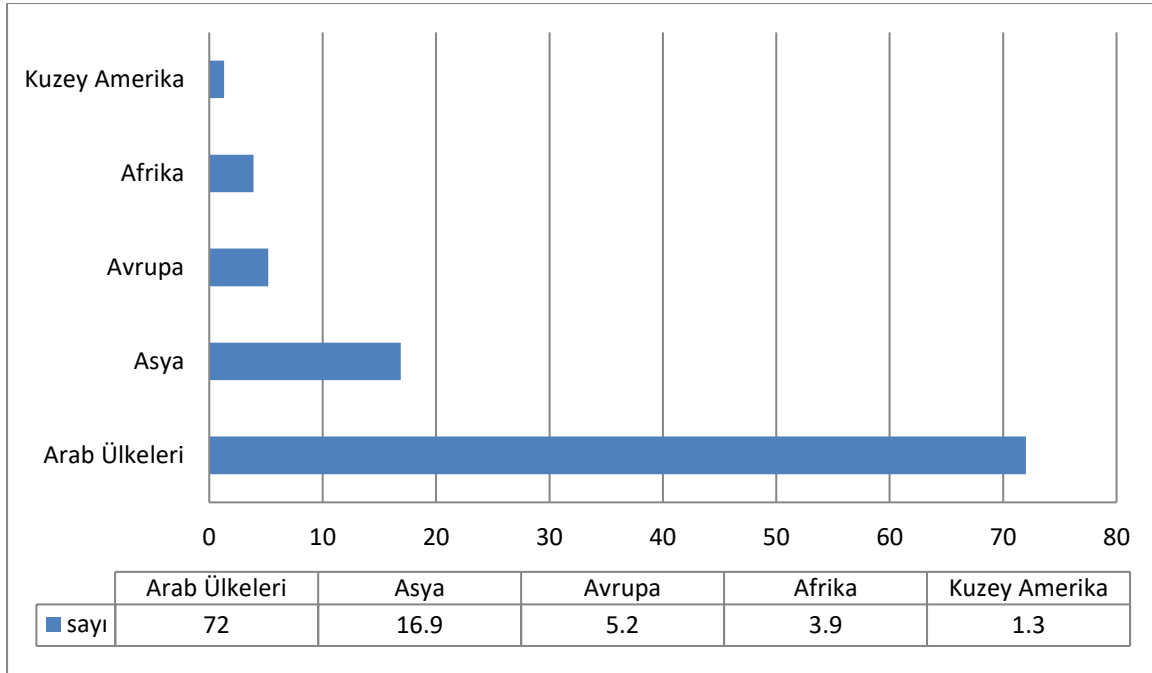
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

Tablo 25. Bölümlere göre öğrenci dağılımı (%)

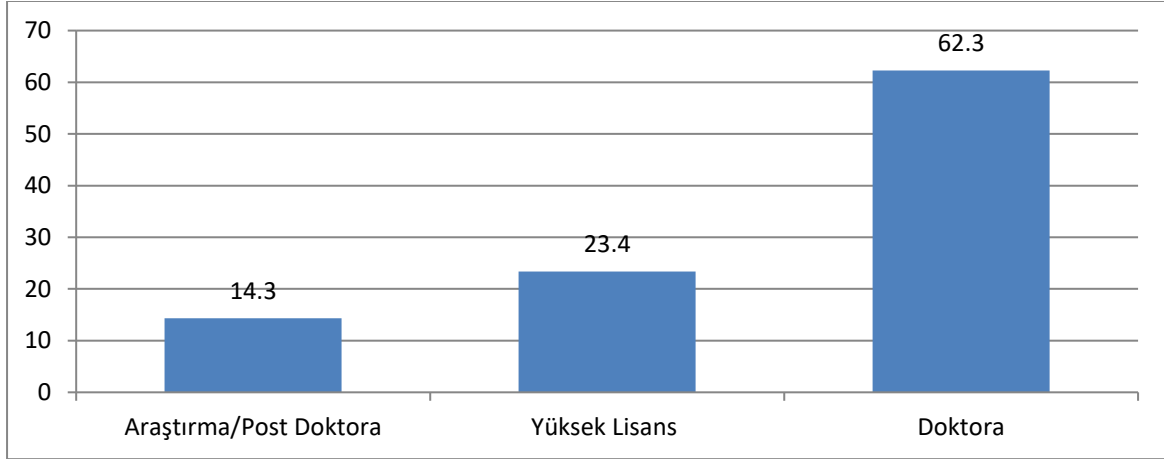
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

Tablo 26. Suudi Arabistan dışından olan bölgelere verilen öğrenci bursu

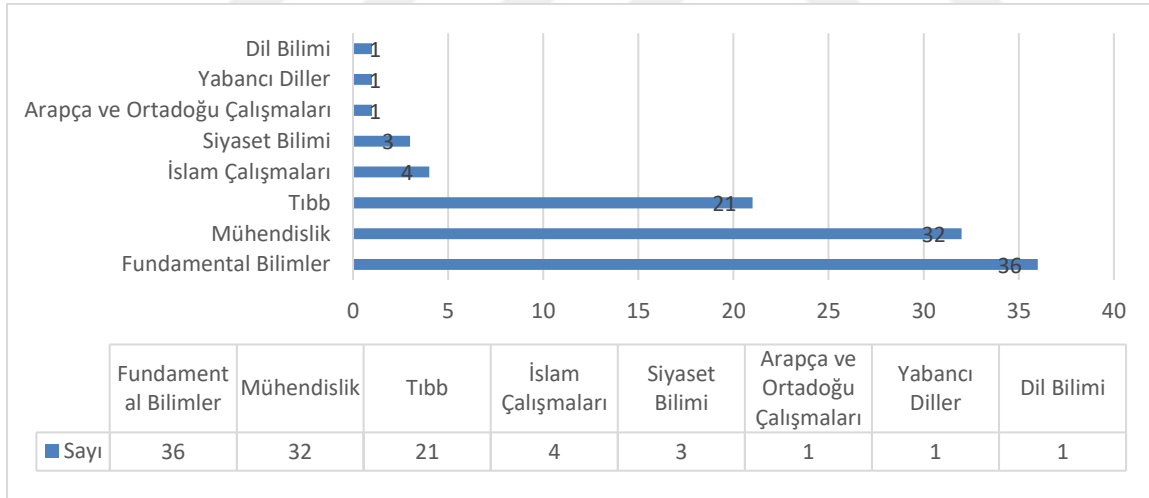
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

Tablo 27. Kral Faysal Vakfının burs verdiği eğitim seviyeleri (%)

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

Tablo 28. Kral Faysal Vakfının burs verdiği eğitim alanları (%)

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/> (Tarih: 05.01.2018)

1979 yılından şimdiye kadar 43 farklı ülkeden 258 bilim ve siyaset adamı 5 farklı alanda Kral Faysal ödülünü kazanmıştır. Ödülü kazanan 18 kişi ise sonradan meşhur Nobel ödülünü kazanmıştır. Bu ödül Suudi Arabistan'ın yumşak güç imajına katkı sağlamaktadır³⁹⁰.

³⁹⁰ Kral Faysal ödülü ile ilgili geniş bilgi almak için, kurumun resmi internet sitesi bkz: <http://kingfaisalprize.org/> (tarih: 05.01.2018)

3.5.5 Kral Halid Vakfı (King Khalid Foundation)

Suudi Arabistan`da kurulmuş önemli vakıflardan biri olan Kral Halid Vakfı, 2001 yılından itibaren hayır sektöründe Suudi Arabistanlı bireylere yönelik çeşitli hayır faaliyetleri yapmaktadır. Kral Halid`in: “Zayıflarla (fakirlerle) ilgilenin, güçlülerin zaten kendileriyle ilgilenmeye imkanları yetiyor” sözünden hareket eden vakfın hedefi ülke insanının gelişimine katkıda bulunmaktadır³⁹¹. Vakıf bu hedefi doğrultusunda çeşitli programlar hayata geçirmektedir. Hayata geçirilen programlar aşağıdakilerdir:

- Kral Halid Ödülü: Amaç Suudi Arabistan toplumunun devamlı gelişimine ve hayır faaliyetlerinin yükseltilmesine yönelik yaratıcı fikirleri desteklemek³⁹².
- Cami Hizmeti: Kral Halid ve Kral Abdulaziz camilerinin hizmeti programı kapsamında ülkedeki büyük islam alimlerinin toplantılarını yapmaktadır³⁹³.
- Burs Programları: Program kapsamında Suudi Arabistandaki kar amacı gütmeyen kurumlara yönelik iki türlü mali destekler sağlanmaktadır. İlki, eğitim merkezleri, kadınların gelişimi için yapılan programlar, sosyal ve ekonomik girişim gibi toplumun gelişimine katkı sağlayan projelere verilen desteklerdir, ikinci tür destek ise sel, deprem olayları gibi kriz durumlarında yapılan acil yardımlardır³⁹⁴.
- Araştırmalar: Vakıf gelişme ve hayır sektörüyle bağlı yapılan faydalı araştırmalara destekler vermektedir³⁹⁵.
- Gelişim Konuşmaları Görüşleri: Vakıf 2010 yılından itibaren toplumdaki sosyal, ekonomik, sorunlara yönelik çözüm sağlayan fikirlerin tartışılması için ülke içinden ve dışından farklı görüşden insanların birarada görüşlerini düzenlemektedir³⁹⁶.

³⁹¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018)

³⁹² Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/kka/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018)

³⁹³ Kral Halid camisi 1988 yılında, kral Abdulaziz cami 1995 yılında hizmete açılmıştır. Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/AboutKKF/WhatWeDo/Pages/Mosques.aspx> (tarih: 08.01.2018)

³⁹⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018)

³⁹⁵ Geniş bilgi için bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/Advocacy/Research/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018) ; ayrıca vakfın 2017 yılında Suudi Arabistan`daki kar amacı gütmeyen kurumlarla bağlı yaptığı rapor araştırması için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018); ayrıca bu konuda diğer bir araştırma için bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/Advocacy/taxprr/Pages/fullreport.aspx> (tarih: 08.01.2018)

³⁹⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kkf.org.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018)

3.5.6 Al Valid Vakfı (Al Waleed Foundation)

Suudi Arabistan'daki en büyük vakıflardan biri olan Al Waleed Vakfı, 2009 yılında Suudi Arabistan'lı iş adamı Emir Valid bin Talal tarafından kurulmuştur. Vakıf uluslararası alanda faaliyete ise 2015 yılından itibaren başlamıştır³⁹⁷. Vakfın misyonu ırk, din ve renk gözetmeksizin dünyanın farklı yerlerinde yardım ve ihtiyaç sahiplerine karşılıksız destek vermektir. Al Waleed Vakfı iki alanda yardım faaliyeti gerçekleştirmektedir. Bunlar *Al Waleed Lübnan* ve *Al Waleed Dünya Programı*'dir³⁹⁸.

Al Waleed Dünya Programı

Vakıf tarafından şimdiye kadar bu program kapsamında dört farklı alanda Afrika, Asya, Avrupa, Amerika kıtasında doksandan fazla ülkede çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu alanlar aşağıdakılardır.

- *Kadın ve Gençlerin Etki Programı*: Vakıf, dünyanın farklı yerlerinde kadın ve gençlerin kendi toplumlarında daha etkili bir role sahip olması için çalışmalar yürütmektedir. Vakıf özellikle kadın hakları, onların bağımsız olarak eğitim, iş dünyası gibi alanlarda başarılı olabilmesi için destekler verilmektedir³⁹⁹.
- *Toplumun Gelişimi Programı*: Bu program kapsamında farklı ülkelerde sürdürülebilir değişimi sağlamak için fakirliğin azaltılması, eğitim, sağlık, bireysel gelişim, sosyal girişimcilik gibi alanlarda yardımlar yapılmaktadır⁴⁰⁰.
- *Kültürlerarası Diyalog Çalışmaları Programı*: Programın amacı farklı kültürler ve dinler arasında diyalog kültürünün ve ortamının oluşturulmasıdır. İslam ve Batı dünyasındaki sorunların çözümüne yönelik bilimsel ve yaratıcı fikirler/ projeler vakıf tarafından desteklenmektedir. Vakıf dünyanın farklı üniversitelerinde din ve kültürel çalışmalara destek vermektedir⁴⁰¹.
- *Doğal Afet ve Krizler Zamanı Yardım Programı*: Suudi Arabistan dahil dünyanın farklı yerlerinde doğal afet ve insani krizlere yardımlar yapılmaktadır⁴⁰².

³⁹⁷ Vakıf 2009 yılında resmi olarak Suudi Arabistan'ın Sosyal İşler Bakanlığından kayıt yaptırmış olsa dahi Valid bin Talal 1980'li yıllardan yaklaşık otuz beş yıldır hayır faaliyeti ile meşguldür. Başlangıçta bu hayır faaliyeti bireylerle yönelik hem local, hem de ülke dışında olmuştur. Vakfın kuruluş tarihi ile ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

³⁹⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

³⁹⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁰ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰² Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

Al Waleed Lübnan Programı

Lübnan`a yardımları kapsayan bu program kapsamında eğitim, sağlık, toplumsal gelişim ve çevresel sorunlar gibi alanlarda çeşitli projeler hayata geçirilmektedir. Vakıf, Lübnan`daki fakir köylerde yardım projeleri hayata geçirmektedir⁴⁰³.

Yukarıda vakfın *Kültürlerarası Diyalog* faaliyetinden bahsetmiştik, bu faaliyet kapsamında yurtdışındaki prestijli üniversitelerde *Alwaleed İslami Araştırmalar ve Diyalog Merkezleri* açılmıştır⁴⁰⁴. Bu merkezler aşağıdakılardır:

- Prens Al Waleed b. Talal İslam Çalışmalar Programı – Prince Alwaleed Bin Talal Islamic Studies Program (Harvard Üniversitesi)⁴⁰⁵.
- Prens Al Waleed b. Talal Müslüman – Hıristiyan Dünyası Diyalog Merkezi – Prince Alwaleed Bin Talal Center for Muslim Christian Understanding (Georgetown Üniversitesi)⁴⁰⁶.
- Prens Al Waleed b. Talal İslam Araştırmalar Merkezi – Prince Alwaleed bin Talal Center for Islamic Studies (Cambridge Üniversitesi)⁴⁰⁷.
- Prens Al Waleed b. Talal İslam Dünyası Araştırmalar Merkezi – The Prince Alwaleed Bin Talal Center for the Study of Islam in the Contemporary World (Edinburgh Üniversitesi)⁴⁰⁸.
- Prens Al Waleed b. Talal Amerikan Araştırmalar Merkezi – Prince Alwaleed bin Talal Center for American Studies and Research (Kahire Amerikan Üniversitesi)⁴⁰⁹.

⁴⁰³ Vakıf on yıldan fazla bir süredir Lübnan`da çalışmakta. Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih:11.01.2018), Vakıf, ayrıca bu merkezlerin sayını ileriki dönemde artırmayı planlamaktadır. Bu merkezlerin Avrupa ve Asya kıtasında açılması planlanmaktadır. Beyrut Amerikan Üniversitesi resmi internet sitesi bkz: <https://website.aub.edu.lb/fas/casar/About/Pages/AlwaleedCenters.aspx> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁵ Merkezde İslam Çalışmalarla ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Harvard Üniversitesi resmi internet sitesi, bkz: <https://islamicstudies.harvard.edu/home> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁶ Merkezde İslam ve Hıristiyan dünyası arasında diyalog faaliyetinin ileri düzete taşınması için ortak akademik çalışmalar yapılmaktadır. Georgetown Üniversitesi resmi internet sitesi, bkz: <https://acmcu.georgetown.edu/> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁷ Merkezde İslam dünyası ile bağlı akademik çalışmalar yapılmaktadır. Cambridge Üniversitesi resmi internet sitesi, bkz: <http://www.cis.cam.ac.uk/> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁸ Merkezde İslam dünyasındaki çeşitli konular araştırılmaktadır. Edinburgh Üniversitesi resmi internet sitesi, bkz: <https://www.ed.ac.uk/literatures-languages-cultures/research/research-centres/alwaleed-centre> (tarih: 11.01.2018)

⁴⁰⁹ Kahire Amerikan Üniversitesi`ndeki Merkezde Ortadoğu, Kuzey Afrika ve ABD ile ilgili çeşitli konularda araştırmalar yapılmaktadır. Merkezde aynı zamanda Yüksek Lisans Programı dalında eğitim verilmektedir. Kahire Amerikan Üniversitesi resmi internet sitesi, bkz: <http://schools.aucegypt.edu/GAPP/casar/Pages/default.aspx> (tarih: 11.01.2018)

- Prens Al Waleed b. Talal Amerikan Araştırmaları Merkezi – Prince Alwaleed bin Talal Center for American Studies and Research (Beyrut Amerikan Üniversitesi)⁴¹⁰.

Kingdom Holding`in⁴¹¹ kurucusu, emir Alwaled 2015 yılında tüm mal varlığını (yaklaşık 32 milyar Amerikan doları) hayır işlerine kullanılması için vakıfa bağışlayacağını açıklamıştır⁴¹².

3.5.7 Sultan Bin Abdulaziz Al Suud Vakfı (Sultan bin Abdulaziz Al Saud Foundation)

Vakıf 1995 yılında Suudi Arabistan toplumunun eğitim ve sağlık alanında gelişimine hizmette bulunmak için kurulmuştur⁴¹³. Vakıf bu amaçla aşağıdaki programları hayata geçirmektedir:

- Sultan bin Aldulaziz Al Saud İskan Programı: Bu program kapsamında ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal ve sağlık hizmetleri olan evler dağıtılmaktadır. Bu program kapsamında ülkenin 8 farklı bölgesinde, 1246 yaşam bölgesi inşa edilmiştir ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır⁴¹⁴.
- Sultan bin Aldulaziz Al Saud Tıp eğitimi programı: Program 1997 yılından itibaren başlatılmıştır ve program kapsamında ülkedeki tıp eğitimi alanında faaliyetler yapılmaktadır. Aynı zamanda tıp alanında teknolojik destekler de sağlanmaktadır⁴¹⁵.
- Sultan bin Abdulaziz Al Saud İnsani Hizmetler Merkezi: Ortadoğu`da en büyük insani hizmet merkezi olan bu kurum sağlık alanında topluma hizmet vermektedir⁴¹⁶.

⁴¹⁰ Beyrut Amerikan Üniversitesi`ndeki Amerikan Çalışmaları Merkezi, Amerikan`ın Ortadoğu`daki faaliyetile bağlı araştırmalar yapmaktadır. Beyrut Amerikan Üniversitesi resmi internet sitesi, bkz: <https://website.aub.edu.lb/fas/casar/Pages/index.aspx> (tarih: 11.01.2018)

⁴¹¹ Kingdom Holdingle bağlı bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.kingdom.com.sa/?lang=ar> (tarih: 11.01.2018)

⁴¹² Bu konuda geniş bilgi almak için bkz: Heather Saul, Alwaleed bin Talal: Saudi Prince to donate entire 32 billion dollar fortune for charity, <http://www.independent.co.uk/news/people/saudi-prince-alwaleed-bin-talal-will-donate-entire-32bn-fortune-to-charity-10358806.html> (tarih: 11.01.2018)

⁴¹³ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/%D9%85%D9%86%20%D9%86%D8%AD%D9%86/> (tarih: 13.01.2018)

⁴¹⁴ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/housing-program/> (tarih: 13.01.2018)

⁴¹⁵ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/medical-and-educational/> (tarih: 13.01.2018) Vakıf ayrıca ülkedeki üniversitelerin tıbb alanında eğitim alan gençlere burslar da vermektedir. Bu konudaki faaliyetlerle ilgili bkz: <https://sbaf.org.sa/en/activities/supporting-educational-activities/> (tarih: 13.01.2018)

⁴¹⁶ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/humanitarian-services/> (tarih: 13.01.2018)

- Sultan bin Abdulaziz Al Saud Kuran ve Sünnet programı: Bu program Endonezya hükümeti ile birlikte Güney Asya ülkelerine yönelik dini alanda faaliyetler gerçekleştirmektedir⁴¹⁷.
- Sultan bin Abdulaziz Al Saud Cami Hizmeti Programı: Bu program kapsamında ülkenin farklı şehirlerinde cami inşası yapılmaktadır⁴¹⁸.
- Sultan bin Abdulaziz Al Saud Arap Dili programı: UNESCO ile birlikte Arap dili eğitimi ve tercüma alanında faaliyetler yapılmaktadır. Bu kapsamda mali yardımlar sağlanmaktadır⁴¹⁹.
- Uluslararası Prens Sultan Ödülü: Dünyada mevcut olan su sorunlarıyla ilgili bilimsel araştırmalar yapan insanlara verilen ödüldür. 2002 yılından şimdiye kadar bu ödüle çeşitli ülkelerden bilim adamları layık görülmüştür⁴²⁰.

3.5.8 Süleyman Bin Abdulaziz Al – Rajhi Vakfı (Sulaiman bin Abdulaziz Al – Rajhi Foundation)

Süleyman B. Abdulaziz Al – Rachi Vakfı, Suudi Arabistan`lı ünlü iş adamı Süleyman b. Abdulaziz Al – Rachi tarafından 1994 yılında kurulmuştur. Vakfın ülke genelindeki 13 idari bölgede (Suudi Arabistan 13 idare bölge vardır.) merkezi var⁴²¹. Vakfın vizyonu, toplumun gelişiminde katkıda bulunmak için maddi yardım yapmaktır. Toplumun gelişimi açısından bir çok alanlarda mali yardım yapan vakıf aşağıdaki konulara yoğunlaşmaktadır:

- Periyodik Projeler: Kurumların güçlenmesine katkıda bulunan projeler.
- Merkezi Projeler: Suudi Arabistan`ın idari bölgelerinde etkili olan projeler.
- Yaratıcı Projeler: Belli bir nüfusu kapsayan ve topluluğun büyümesine katkıda bulunan yaratıcı projeler.
- Yetenek geliştirme projeleri: Planlama, Liderlik konuları, organizasyonel gelişim, teknik sistemler ve ekipman yardımı gibi alanlarda organizasyonların ve çalışanlarının yeteneklerini artırmaya yönelik projeler.

⁴¹⁷ Kurani kerim hafızlık programları yapılmaktadır. Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/humanitarian-services/> (tarih: 13.01.2018)

⁴¹⁸ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/mosques-care-program/> (tarih: 13.01.2018)

⁴¹⁹ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/sultan-program-to-support-education/> (tarih: 13.01.2018)

⁴²⁰ Geniş bilgi için bkz: <https://sbaf.org.sa/en/prize-for-water/> (tarih: 13.01.2018)

⁴²¹ Vakfın resmi internet sitesi, bkz: <https://rf.org.sa/ar/main-page/541> (tarih: 02.02.2018)

- Sosyal Yatırım Projeleri: Finansal sürdürülebilirliği sağlamak ve toplumsal gelişmeyi artırmak için para sosyal getiri gerçekleştiren projeler.
- Bağımsız şirket kurma ve destekleme projeleri: Yeni hizmetler sunan veya mevcut hizmet kalitesini yükselterek, toplumun büyümesine katkıda bulunan bağımsız şirket kuran projeler.
- Bir kuruma bağımlı şirket kurma projeleri: Yeni hizmetler sunan veya mevcut hizmet kalitesini yükselterek, toplumun büyümesine katkıda bulunan hayır kurumuna bağlı şirket kuran projeler.
- Cami Yapma projeleri: Cami inşası ile ilgili projeler.
- Bilimi zenginleştirmek projeleri: Bilim alanına araştırma, geliştirme yaparak zenginleşmesini sağlamak için yapılan projeler⁴²².

Toplumdaki bireylerin gelişimini hedef konusu olarak belirleyen vakıf, bu hedefinin gerçekleşmesi yönünde beş programı oluşturmuştur. Bu programlar⁴²³ aşağıdakilerdir:

- Cana Merkezi (Jana Center): Bu programın gayesi kadınların aile ve toplumdaki rolünü daha da ileriye taşımaktır. Bu program kapsamında kadınlar yaptıkları el işlerini pazarlıyorlar⁴²⁴.
- Sürdürülebilir Fon Programı: Ülkedeki hayır işlerine yönelik yatırımların yapılmasına destek veren program Sosyal İşler Bakanlığı ile birlikte yürütülmektedir⁴²⁵.
- Sosyal Araştırmalarda Uzmanlar Merkezi: Bu program kapsamında ülkedeki farklı aile kurumlarına teknik ve aynı zamanda danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır⁴²⁶.
- Uluslararası Müfredat Programı: Bu programın amacı Arapça ve diğer dillerde eğitim kitaplarının basımı. Program kapsamında Arap dilinin ve İslam'ın dünyada yaygınlaşmasına yönelik araştırma ve yayınların basımına destekler verilmektedir⁴²⁷.
- İta`atu'l -İlm Programı: Vakfın bu programı kapsamındaki hedefi ülkedeki islami ilimler alanında uzmanlar yetiştirmek, bu alanda kaliteli araştırmalar yapmak⁴²⁸.

⁴²²Aynı internet site bkz: <https://rf.org.sa/ar/rf-grants/3> (tarih: 02.02.2018)

⁴²³ 2017 yılında gerçekleştirilmiş programla ilgili kurumun resmi internet sitesi bkz: <http://www.rf.org.sa/ar> (tarih: 02.02.2018)

⁴²⁴ Kurumun resmi internet sitesi, geniş bilgi için, bkz: <http://www.jana-sa.org/> (tarih: 02.02.2018)

⁴²⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.estdama.com/main> (tarih: 02.02.2018)

⁴²⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://hess.sa/> (tarih: 02.02.2018)

⁴²⁷ Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.iconetwork.com/> (tarih: 02.02.2018)

⁴²⁸ Kurumun resmi internet sitesi: <http://www.rf.org.sa/en/project/5080> (tarih: 02.02.2018)

3.5.9 Emira Al – Anud Vakfı (Princessa Al – Anood Foundation)

Vakıf, 1999 yılında ülke genelinde farklı tür ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek, bilimsel faaliyetleri desteklemek gibi bir anlayışla yola çıkmıştır⁴²⁹. Vakıf kurucu yöneticileri arasında kadınlar kurulu var⁴³⁰. Vakıfın hedefi Suudi Arabistan`da toplumun gelişimine yönelik katkısı olacak projelere destek vermektedir. Bu projelerden beklenti rakabetli bir toplumun oluşumuna destek vermektir⁴³¹.

Vakfın toplumun gelişimine yönelik bir kaç merkezi bulunmaktadır. Bu merkezler şunlardır:

- Anud Kültür Merkezi: Merkezde ilmi ve kültürel faaliyetlerin yapılması desteklenmektedir⁴³².
- Anud Uluslararası Seminer Merkezi: Kişisel yeteneklerin gelişimi için yerel ve uluslararası seminerler yapmak. Merkez bu faaliyeti kapsamında hem yurt içinde hem de yurt dışındaki şirketlerle anlaşmalar yapmıştır⁴³³.
- Anud Gençlik Gelişim Merkezi: Merkezin hedefi Suudi Arabistan`lı gençlerin gelişimine katkı sağlamak ve onların hayır işlerin (programların) görülmesinde rolünü artırmak⁴³⁴.
- Anud Çocuk Gelişim Merkezi: Suudi Arabistanlı çocukların yeteneklerinin geliştirilmesine destek vermek⁴³⁵.
- Anud Engelli Gelişim Merkezi: Ülkedeki engelli insanlara yönelik faaliyetler yapmak⁴³⁶.
- Anud Sosyal Himaye Merkezi: Merkez ailelere yönelik sosyal hizmetler vermektedir⁴³⁷.

⁴²⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/AboutUs/AboutUs/Pages/default.aspx> (tarih: 08.03.2018)

⁴³⁰ Kurulla ilgili kurumun resmi internet sitesi bkz:

<http://www.alanood.org.sa/Ar/AboutUs/Pages/WomenCouncil.aspx> (tarih: 08.03.2018)

⁴³¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/AboutUs/AboutUs/Pages/Objectives.aspx> (tarih: 08.03.2018)

⁴³² Bu faaliyetler ile ilgili geniş bilgi almak için kurumun resmi internet sitesi, bkz:

http://www.alanood.org.sa/Ar/Charity/Pages/cultural_center.aspx (tarih: 10.03.2018)

⁴³³ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/Charity/Pages/aic.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴³⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/Charity/Pages/Warif.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴³⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/Charity/Pages/shadan.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴³⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/Charity/Pages/Gader.aspx> (tarih: 10.03.2018)

Vakıf ayrıca, diğer yardım faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerden Gıda programı, Hac ve Ümre,⁴³⁸ Kuran hafızlığı gibi islami programlar (kadınlar için) gerçekleştirmektedir⁴³⁹.

3.5.10 Süleyman S. Uleyyan Vakfı (Suliman S. Olayan Foundation)

Vakıf Uleyyan ailesi tarafından 1982 yılında kurulmuştur⁴⁴⁰. Vakıf Suudi Arabistan ve Arap dünyasındaki topluluklara yönelik eğitim alanında faaliyetlere destek vermektedir. Eğitim alanında verilen destekler ise sadece Uleyyan Grubu'nun⁴⁴¹ yetenekli çocukları ile sınırlıdır. Vakıf kuruluşundan itibaren karşısına önemli hedefler koymuştur. Bu hedefler aşağıdakılardır:

- Uleyyan Grubunun çalışanlarının yetenekli çocuklarına mali ve akademik destek vermek.
- Suudi Arabistan'daki engelli çocuklara yönelik uzun vadeli hizmet projelerine destek vermek.
- Mülteci krizlerine yönelik etkili projelere destek vermek⁴⁴².

Eğitim faaliyetlerine önem veren vakıf Beyrut Amerikan Üniversitesi'ndeki İşletme Okuluna⁴⁴³ kendi ismi verilmiş ve bu kapsamda okula mali destek vermektedir. Vakıf şimdiye kadar 19 ülkeden, 18 millete yönelik 236 eğitim bursu vermiştir. Okulun faaliyeti kapsamında aşağıdaki programları gerçekleştirmektedir:

- Süleyman S. Uleyyan Bursu
- Gelişim Programlarını Destekleyen Yıllık Ramazan Programı
- MENA Girişimleri⁴⁴⁴.

---

⁴³⁷Bu hizmetlerle ilgili kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<http://www.alanood.org.sa/Ar/Charity/Pages/hemaya.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴³⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<http://www.alanood.org.sa/Ar/ProgramsAndProjects/SeasonalPrograms/Pages/default.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴³⁹ Bkz: <http://www.alanood.org.sa/Ar/ProgramsAndProjects/ProgramsTeachHolyQuran/Pages/default.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴⁴⁰ Geniş bilgi için bkz: <https://olayan.com/origins#50> (tarih: 10.03.2018)

⁴⁴¹ Uleyyan Grubu'yla bağlı geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://olayan.com/> (tarih: 10.03.2018)

⁴⁴² Geniş bilgi için bkz: <http://arabfoundationsforum.org/author/SSOF/> (tarih: 10.03.2018)

⁴⁴³ Okulun ismi Suliman S. Olayan School of Business'dir. Bkz: <http://www.aub.edu.lb/osb/Pages/default.aspx> (tarih: 10.03.2018)

⁴⁴⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://arabfoundationsforum.org/author/SSOF/> (tarih: 10.03.2018)

3.5.11 Sad ve Abdulaziz Musa Vakfı (Sa`d & Abdulaziz Musa Foundation)

Vakıf 2001 yılında İslam dininine ve Suudi Arabistan toplumuna hizmet etmek amacı için kurulmuştur. Vakıf hayır sektöründeki faaliyetlerde aktif iştirak etmeyi hedeflemektedir⁴⁴⁵. Bu amaçlarına yönelik vakıf aşağıdaki mali faaliyetleri yapmaktadır:

- Toplumsal kimliği ve değerleri geliştirmek: Kimlik ve değerlerin geliştirilmesi için destekler. Bu değerlerin gelişiminde Medya alanına özen göstermek. Bu değerleri geliştirmek isteyen tarafların desteklenmesi.
- Gençlere ve çocuklara yönelik eğitimi desteklemek: Eğitim faaliyetleri için yeni fikirlere destekler. Özel eğitim kurumlarının desteklenmesi. İyi eğitim projelerinin yapımı, eğitimcilerin üretimine ve yatırımına katkıda bulunmak.
- Fakir ve ihtiyaç sahiplerinin hayatının kalkındırması: Fakir ve ihtiyaç sahiplerine yönelik kalkınma projelerine destek vermek, kalkınma faaliyetleri üzerine çalışan yardım kuruluşlarını geliştirmek.
- Burslu Öğrenciler için bakım: Burslu öğrenciler için toplumsal rehabilitasyon bakımı, burslu öğrencilerle ilgilenen taraflara mali yardımı etmek ve onları desteklemek.
- Hayır sektörünün mali yeteneklerini geliştirilmesi: Hayır kurumlarındaki mali kaynakların geliştirilmesi için birimler kurmak ve mali destek vermek. Hayır sektörüne yönelik pazarlama projelerine mali destek vermek. Mali operasyonların performans verimliliğini artırmak⁴⁴⁶.

Vakıf şimdiye kadar Suudi Arabistan`da 68 bölgede hayır sektörüne bağlı 784 proje gerçekleştirmiş ve bu projelerden 229, 743, 56 kişi faydalanmıştır⁴⁴⁷.

3.5.12 Salem Bin Mahfuz Vakfı (Salem Bin Mahfouz Foundation)

1996 yılından hayır faaliyetleri yapan Şeyh bin Mahfuz ailesi tarafından yapılan yardımların 2013 yılından kontrollü bir şekilde tek bir merkezden yapılması için vakıf inşa

---

⁴⁴⁵ Kurumun resmi internet sitesi bkz: <http://walmosa.org/Pages/AboutUs.aspx?Vision&Message> (tarih: 15.03.2018)

⁴⁴⁶ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://walmosa.org/Pages/Plan.aspx> (tarih: 15.03.2018); ayrıca vakfın gerçekleştirdiği projelerle ilgili bilgi almak için bkz: <http://walmosa.org/Projects/Pages/default.aspx> (tarih: 15.03.2018); ayrıca bu faaliyetlerle ilgili yıllık raporlar için bkz: <http://walmosa.org/Pages/Products.aspx>

⁴⁴⁷ Vakfın resmi internet sitesi bkz: <http://walmosa.org/Pages/Home.aspx> (tarih: 15.03.2018)

edilmiştir. Vakıf toplumun devamlı kalkınması ve genel yararı için *eğitim, üçüncü sektörün gelişimi ve toplumsal kalkınma* alanlarında çalışmaktadır⁴⁴⁸. Bu amaçla vakıf bu alanlarda Suudi Arabistan toplumunun kalkınmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. (Tablo 29)

Eğitim

Program, genel ve orta üstü eğitim, üniversite eğitimini kapsamaktadır. Programın hedefi aşağıdaki yölerde desteklerdir:

- Nitelikli öğretmen
- Erken öğretim
- Hibe
- Eğitim Bursu⁴⁴⁹

Üçüncü Sektör

Bu programın amacı ülkedeki insani kalkınmanın gelişimine destek vermektir. Ayrıca bireylerin bu alandaki faaliyetini devamlı sürdürmesine katkıda bulunmaktır. (Tablo 23) Hedef alanları aşağıdakılardır:

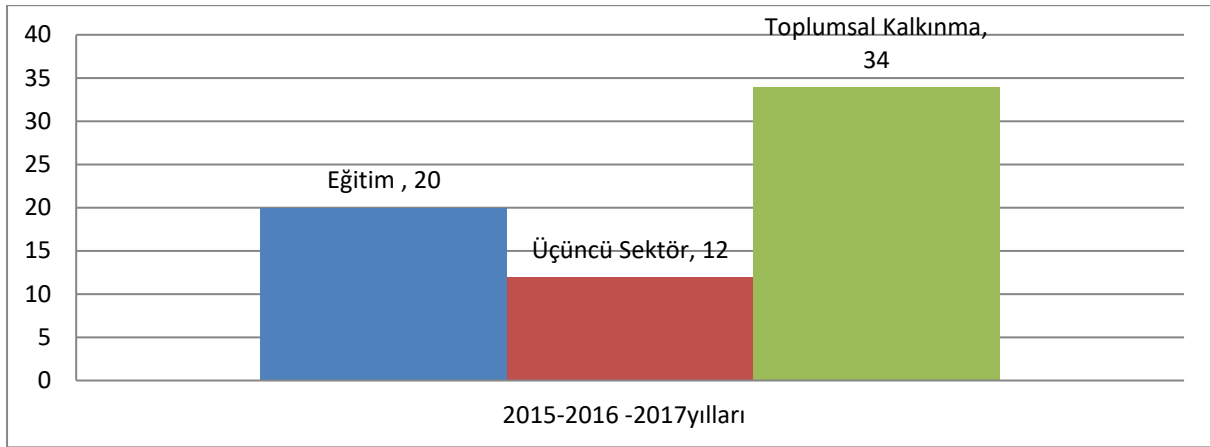
- İnsan kaynaklarının kalitesini yükseltmek
- Kurumların iş kalitesini yükseltmek
- Toplumsal ihtiyaçları araştırmak ve ihtiyaç sahiplerini merkezileşmesini teşvik etmek⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.sbmf.org.sa/> (tarih: 15.03.2018)

⁴⁴⁹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.sbmf.org.sa/> (tarih: 18.03.2018)

⁴⁵⁰ Kurumun resmi isinternet sitesi, bkz: <https://www.sbmf.org.sa/> (tarih: 18.03.2018)

Tablo 29. Salem Bin Mahfuz Vakfının 2015-2016 yıllarında istikametler üzere gerçekleştirilen program sayısı (rakamlarla)⁴⁵¹

Kaynak: <https://www.sbmf.org.sa/> (Tarih: 15.03.2018)

Toplumsal Kalkınma

Sosyal sorunların çözümüne yönelik aşağıdaki alanlarda hizmetler vermeyi hedeflemektedir:

- Gençlerin Sorunları
- Gönüllülük
- Değerler⁴⁵²

Vakıf şimdiye kadar 522 yönde gerçekleşen projelere 154 milyon (Suudi Arabistan) riyal mali destek sağlamıştır. Bu projelerden 251,939 insan faydalanmıştır⁴⁵³.

3.5.13 Abdurrahman Saleh Al – Rajhi Vakfı (Abdel Rahman Saleh Al – Rajhi Family Foundation)

Vakıf Suudi Arabistan`da eğitim, din, kültür, sağlık, gelişim, gıda gibi alanlarda topluma yönelik yardım faaliyetleri⁴⁵⁴ yaparak hayır sektörüne katkıda bulunmaktadır. Vakıf farklı alanlarda kadınlara yönelik projeler de hayata geçirmektedir⁴⁵⁵.

⁴⁵¹ 2015, 2016, 2017 yıllarının programlar üzere ayrı ayrılıkta istatistiği verilmediği için, bu yılların toplam istatistiğini vermeyi uygun gördük. Ayrıca vakfın yıllık raporları için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.sbmf.org.sa/reports> (tarih: 18.03.2018)

⁴⁵² Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.sbmf.org.sa/> (tarih: 25.03.2018)

⁴⁵³ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.sbmf.org.sa/> (tarih: 25.03.2018)

Vakıf hayır faaliyetlerini gerçekleştirirken İngiltere, Almanya gibi üçüncü sektörün öncül ülkelerin tecrübelerini araştırmaktadır.⁴⁵⁶ Bu ülkelerdeki tecrübeleri öğrenmek ve araştırmak için yurt dışı programlar gerçekleştirilmektedir. Vakıf hayır sektörü alanında araştırmalar yapmaktadır⁴⁵⁷.

3.5.14 Jameel Vakfı (Jameel Community)

Suudi Arabistan ve onun sınırları dışında önemli sosyal sorumluluklar üstlenen vakıflardan olan Jameel Vakfı 2003 yılından hem ülke içinde hem de ülke dışında önemli projeler gerçekleştirmektedir⁴⁵⁸. Vakıf ünlü iş ailesi Abdul Latif Al Jameel tarafından kurulmuştur. *Sağlık ve toplum, iş alanları açma, eğitim, sanat ve kültür, küresel kalkınma* gibi beş farklı alanda faaliyet yapmaktadır.

Sağlık ve Toplum: Program kapsamında Hail kentinde bakıma ihtiyacı olan insanlar için sosyal bakım merkezi yapılmıştır. Aynı zamanda yetimler için sosyal faaliyet programları yapılmaktadır.

Eğitim: Bu program kapsamında 1994 yılından itibaren dünyaca ünlü MIT⁴⁵⁹ (Massachusetts Institute of Technology) teknoloji üniversitesinde lisans düzeyinde eğitim almak isteyen öğrencilere *Jameel Toyoto* bursu verilmektedir⁴⁶⁰. Ayrıca ismi bahis üniversitede Abdul Latef Jameel Dünya Eğitim Laboratuvarı kurulmuştur⁴⁶¹.

İş Alanları Açma: Bu program kapsamında *babu`r rızk*⁴⁶²(*rızk kapısı*) projesi hayata geçirilmektedir. Amaç iş kurmak isteyen gençlerin projelerinin desteklenmesidir. Bu

---

⁴⁵⁴ Vakfın faaliyetleri ile ilgili kurumun resmi internet sitesi, bkz: <http://alrajhicharity.org/wp/?cat=4> (tarih: 25.03.2018)

⁴⁵⁵ Bu konuda kurumun resmi internet sitesi, bkz: http://alrajhicharity.org/wp/?page_id=149 (tarih: 25.03.2018)

⁴⁵⁶ Üçüncü sektörden kasıt devlet/siyaset dışındaki kurumlardır

⁴⁵⁷ Bu konuda vakfın raporlar sayfasından geniş bilgi almak için bkz: http://alrajhicharity.org/wp/?page_id=143 (tarih: 25.03.2018)

⁴⁵⁸ Kurumun resmi internet sitesi bkz: <https://www.cjameel.org/> (tarih: 27.03.2018)

⁴⁵⁹ Massachusetts Institute of Technology ilgili bilgi almak için kurumun internet sitesi bkz: <http://web.mit.edu/> (tarih: 27.03.2018)

⁴⁶⁰ Şimdiye kadar 25 ülkeden 180 öğrenci bu bursdan faydalanmıştır. Bu konuda geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi bkz: <https://www.cjameel.org/en/initiatives/education> (tarih: 27.03.2018)

⁴⁶¹ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://jwel.mit.edu/> (tarih: 27.03.2018)

⁴⁶² Projeye ilgili geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.babrizqjameel.com/ar-sa/international/find-a-job> (tarih: 27.03.2018)

bağlamda Türkiye, Fas, Mısır gibi ülkelerde kendi işini kurmak isteyen gençlere mali destekler verilmiştir⁴⁶³.

Sanat ve Kültür: Jameel Vakfı, İslam Sanatının farklı alanlarının gelişimine destek vermektedir. Bu anlamda Geleneksel Sanatlar Evi, Jameel Kahire Sanatlar Evi, Jameel Sanat Eğitimi gibi projeler vakıf tarafından desteklenmektedir. Vakf İslami gelenekten esinlenen en iyi çağdaş sanat ve tasarımlara uluslararası Jameel ödülü vermektedir⁴⁶⁴.

Küresel Kalkınma: Vakıf, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü ile birlikte Küresel Kalkınma projeleri hayata geçirmektedir. Abdul Latif Jameel Dünya Su ve Gıda Laboratuvarı günümüzün ve geleceğin önemli sorunları olan su ve gıda kaynaklarının daha verimli kullanılması için çalışmalar yapmaktadır⁴⁶⁵.

Sonuç olarak, bu kurumlar genellikle kraliyet ailesi tarafından idare edilmektedir. Çok az bir kısmı ise iş adamları tarafından yönetilmektedir. Bu vakıflar ülke içinde İslami ve Suudi kimliğinin korunmasına önem vermektedir. Bilimsel ve teknolojik alanlara önem veren vakıflar ülkenin ileriye yönelik kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu vakıfların bir kısmı ise yeni iş merkezleri yapmakla isizlik sorununun hem ülke içinde hem de onun dışında çözümler sağlamaktadır. Bu aynı zamanda sosyal sorunlar konusunda devletin de yükünü hafiflemesi anlamına gelmektedir. Bu vakıflar ayrıca ülke dışında büyük projeler hayata geçirmektedirler. Bu faaliyetler ülkenin yumuşak güç algısına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda ülkenin yurt dışında lobi çalışmalarını devlet dışında bu vakıflar (büyük) yürütmektedir. Büyük vakıf başkanlarının geçmişte siyaset içinde olması ve ülke dışında farklı görevler üstlenmesi onların yurtdışında etkili iletişim kanallarına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu anlamda bu kişilerin başkanlığını yaptığı vakıflar lobi konusunda da katkısı kuşkusuzdur.

---

⁴⁶³ Program Mısır`da 2009 yılında başlatılmış ve 52393 iş imkanı sunulmuştur. Türkiye`de ise 2010 yılında başlatılmış ve 3627 iş imkanı sunulmuştur. Fas`ta ise 2011 yılında başlatılan program kapsamında 7458 küçük ölçekte iş imkanı sunulmuştur. Geniş bilgi için kurumun resmi internet sitesi, bkz:

<https://www.cjameel.org/en/initiatives/job-creation> (tarih: 27.03.2018)

⁴⁶⁴ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.vam.ac.uk/info/jameel-prize-4> (tarih: 27.03.2018)

⁴⁶⁵ Kurumun resmi internet sitesi, bkz: <https://www.cjameel.org/en/initiatives/global-poverty-alleviation> (tarih: 27.03.2018)

Sonuç

Bernard Lewis “Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği” kitabında “İnsanlar kimliklerini ülkeleri, milletleri, kültürleri, dinleri ile tanımlayabilirler, ama borçlu oldukları sadakat ancak vergi toplayan, ordu kuran, memur istihdam eden, yasaları uygulayan devlettir.” ifadesini kullanır. Bu anlamda Arabistan Yarımadasında yaşayan Araplar da her zaman devlet kurmak iddasında olmuşlardır. Arabistan Yarımadası, Osmanlı İmparatorluğuna bağlandıktan sonra uzun yıllar İstanbul'dan yönetilmiştir. Fakat Merkezi Arabistan'da ortaya çıkan bir dini hareket (vehhabilik) Suud ailesi liderliğinde kabileleri organize ederek yeni bir devletin temellerini atmıştır. Kuşkusuz, özellikle Osmanlı otoritesine baş kaldıran bu hareket 1. Dünya Savaşından sonra modern bir devlete dönüştürülmüştür.

Suud Devleti kurulduktan sonra siyasi ve idari kurumların oluşma süreci ülkenin en önemli kazanımlarından biri olmuştur. Devletin modern siyasette farklı bir rolünün olduğu günümüzde siyasetin oluşumu sadece siyaset içinde olan kurumlarla değil, aynı zamanda siyaset alanının dışında kalan kurumların bu sürece katkılarıyla mümkündür. Düşünce kuruluşları ve vakıflar bu anlamda hem devletin temel yükünün azaltılmasına yardımcı olabilmektedir hem de toplumun kalkınmasında kilit role sahiplerdir. Suud Devletinde başlangıçta düşünce kuruluşları siyaset oluşumu sürecinde etkili bir aktör olduğunu söylemek pek mümkün olmasa bile bu sürecin oluşumunda katkısının olduğunu; ülkenin iç siyasetinde otoritenin yerleşmesine katkı verdiği kuşkusuzdur. Siyasi otoritenin aldığı kararların meşru bir zemine oturtulmasında bu kurumlar önemli bir konuma sahipler. Ayrıca oluşturdukları gündemle otoritenin siyaset önceliklerini gündem yaratmakla da desteklemektedirler. Bu kurumlar ayrıca ülkenin yurt dışında lobi faaliyetlerini hayata geçirmektedir. Bu faaliyetler özellikle kraliyet aile üyeleri tarafından kurulan düşünce kuruluşları hayata geçirilmektedir.

Siyasetin oluşumunda önemli katkıları olan vakıflar ise iki elde toplanmıştır. Bu vakıflar kraliyet ailesi ve büyük iş adamları tarafından idare edilmektedir. Maddi anlamda büyük kaynağı olan bu vakıflar hem ülke içinde hem de ülke dışında önemli ölçüde büyük projeler yapmaktadırlar. Vakıflar ülke içinde topluma yönelik sosyal programlar hayata geçirmektedir ve bu bir anlamda devlet içindeki sosyal değişime katkıda bulunmaktadır. Bu kurumlar diğer taraftan kültür ve geleneklerin korunmasına yönelik aktif faaliyetler yapmaktadır. Suudi ve İslami kimliği önemli ölçüde toplumsal olarak ön plana çıkararak bu kurumlar bir anlamda iç siyasette sosyalleştirme rolü oynamaktadır. Dış siyasette ise ülkenin lobi ve yumuşak güç denklemini kurmaktadırlar. Bu konuda kraliyet ailesi vakıflarının önemli görevler üstlendiği

görülmektedir. İş adamlarının başında bulunduğu vakıfların büyük çoğunluğu ülke içinde sosyal faaliyetlerin önemli bir kısmının gerçekleştirilmesine iştirak etmektedirler. Özellikle islami eğitim, barınma, sağlık, gelişim konularında önemli görevler üstlenen bu vakıflar aynı devletin yürüttüğü bu tür projeleri desteklemektedir.

Suudi Arabistan`da var olan düşünce kuruluşları ve vakıflar düşünülenin aksine demokratik ülkelerden daha fazla rol üstlenmektedirler. Bu kurumlar kraliyet ailesi adına toplumsal duyarlılığı sağlama, bilgi ve teknoloji transferini yapma ve otoritenin siyasetini meşrulaştırma işlevi görmektedirler. Kuşkusuz bu durum bir taraftan yönetimin sürekliliğini sağlanmasının yanında bir kabile toplumu olan Suudi Arabistan`ı modern bir ulus devletine de hazırlamaktadır. Nitekim ülkenin meşhur 2030 vizyonunun gerçekleştirilmesinde bu kurumlar lokomotif rolünü oynayacaktır.

EKLER

Tablo 1. Şura Meclisinin faaliyeti ile bağlı 1927 – 1981 Yılları Arasındaki İstatistik Veriler

	Yıllar	Üye Sayısı	Oturum Sayısı	Alınan Karar Sayısı
1	1927	8	119	221
2	1928-1929	12	345	801
3	1930-1931	13	359	946
4	1932-1933	15	301	498
5	1934-1935	10	321	474
6	1936	12	168	210
7	1937	15	135	253
8	1938	15	326	294
9	1939	15	138	242
10	1940	15	112	259
11	1941	13	117	183
12	1942	14	103	138
13	1943	14	115	228
14	1944	14	147	261
15	1945	14	132	296
16	1946	15	122	404
17	1947	16	122	317
18	1948	16	117	284
19	1949	16	118	261
20	1950	15	126	173
21	1951	13	136	244
22	1952	13	98	101
23	1953	20	131	149
24	1954	19	95	224
25	1955	18	113	158

26	1956	25	72	126
27	1957	22	80	111
28	1958	20	88	133
29	1959	19	93	97
30	1960	18	94	125
31	1961	17	104	96
32	1962	19	102	65
33	1963	20	97	34
34	1964	20	101	55
35	1965	19	95	24
36	1966	17	90	25
37	1967	19	96	2
38	1968	18	94	3
39	1969	18	76	2
40	1970	12	70	1
41	1971	12	75	6
42	1972	12	59	6
43	1973	11	47	10
44	1974	11	42	15
45	1975	11	40	15
46	1976	11	31	3
47	1977	10	33	10
48	1978	9	27	-
49	1979	10	12	-
50	1980	9	10	-
51	1981	6	9	-
Toplam			5853	8583

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 3. Şura Meclisi 1994-1997 Yılları Arası Alınan Kararların İstatığı

Yıllar	Üye Sayısı	Oturum Sayısı	Alınan Karar Sayısı
02.01.1994- 08.08.1994	60	16	20
09.08.1994- 29.07.1995	60	33	45
30.07.1995- 17.07.1996	60	46	24
18.07.1996- 07.07.1997	60	46	55
Toplam		141	144

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 4. 1997-2001 Yılları Arası Alınan Kararların İstatığı

Yıllar	Üye Sayısı	Oturum Sayısı	Alınan Karar Sayısı
08.07.1997- 26.06.1998	90	71	59
27.06.1998- 15.06.1999	90	68	46
16.06.1999- 04.06.2000	90	79	86
05.06.2000- 24.05.2001	90	87	105
Toplam		305	296

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 5. 2001 – 2005 Yılları Arası Alınan Kararların İstatığı

Yıllar	Üye Sayısı	Oturum Sayısı	Alınan Karar Sayısı
25.05.2001- 13.05.2002	120	87	69
14.05.2002- 03.05.2003	120	77	84
04.05.2003- 21.04.2004	120	83	117
22.04.2004- 11.04.2005	120	81	104
Toplam		328	374

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 6. 2005 – 2009 Yılları Arası Alınan Kararların İstatığı

Yıllar	Üye Sayısı	Oturum Sayısı	Alınan Karar Sayısı
12.04.2005- 31.03.2006	150	77	106
01.04.2006- 20.03.2007	150	83	135
21.03.2007- 09.03.2008	150	79	126
11.03.2008- 28.02.2009	150	78	119
Toplam		317	486

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 7. 2009 Yılı 5. Dönem Alınan Kararların İstatistiği

1	Meclis Oturumlarında Bulunan Milletvekili Sayısı	77
2	Tamamlanmış Mevzu Sayısı	108
3	Meclis Kararlarının Sayısı	111
4	Nizam ve Laihalarla ilgili özel Karar Sayısı	17
5	Yıllık Kararlarla ilgili özel Karar Sayısı	50
6	Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Karar Sayısı	37
7	Başka Konularla ilgili Karar Sayısı	7
8	Müzakeresi tamamlanmış tüm konuların sayısı	2300
9	Müzakeresi tamamlanmış kanun ve laihalar sayısı	854
10	Müzakeresi tamamlanmış yıllık karar konusu sayısı	1070
11	Müzakeresi tamamlanmış anlaşma ve kontrak sayısı	315
12	Müzakeresi tamamlanmış diğer konuların sayısı	61
13	Meclisin Tüm Konularla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	253
14	Meclisin Nizam ve Laihalarla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	30
15	Meclisin Yıllık Kararlarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	176
16	Meclisin Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	47
17	Meclise Sunulan İlave Tavsiye Toplusu	127
18	Meclisde Tartışılan İlave Tavsiyeler	27
19	Meclisde Karara Bağlanan İlave Tavsiyeler	15

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 8. 2010 Yılı 5. Dönem Alınan Kararların İstatistiği

1	Meclis Oturumlarında Bulunan Milletvekili Sayısı	78
2	Tamamlanmış Mevzu Sayısı	153
3	Meclis Kararlarının Sayısı	154
4	Nizam ve Laihalarla ilgili Özel Karar Sayısı	34
5	Yıllık Kararlarla ilgili özel Karar Sayısı	51
6	Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Karar Sayısı	66
7	Başka Konularla ilgili Karar Sayısı	37
8	Müzakeresi tamamlanmış tüm konuların sayısı	2183
9	Müzakeresi tamamlanmış kanun ve laihalar sayısı	840
10	Müzakeresi tamamlanmış yıllık karar konusu sayısı	855
11	Müzakeresi tamamlanmış anlaşma ve kontrak sayısı	460
12	Müzakeresi tamamlanmış diğer konuların sayısı	28
13	Meclisin Tüm Konularla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	331
14	Meclisin Nizam ve Laihalarla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	70
15	Meclisin Yıllık Kararlarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	192
16	Meclisin Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	69
17	Meclise Sunulan İlave Tavsiye Toplusu	105
18	Meclisde Tartışılan İlave Tavsiyeler	26
19	Meclisde Karara Bağlanan İlave Tavsiyeler	12

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 9. 2011 Yılı 5. Dönem Alınan Kararların İstatistiği

1	Meclis Oturumlarında Bulunan Milletvekili Sayısı	80
2	Tamamlanmış Mevzu Sayısı	103
3	Meclis Kararlarının Sayısı	103
4	Nizam ve Laihalarla ilgili Özel Karar Sayısı	29
5	Yıllık Kararlarla ilgili özel Karar Sayısı	37
6	Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Karar Sayısı	33
7	Başka Konularla ilgili Karar Sayısı	4
8	Müzakeresi tamamlanmış tüm konuların sayısı	1924
9	Müzakeresi tamamlanmış kanun ve laihalar sayısı	1056
10	Müzakeresi tamamlanmış yıllık karar konusu sayısı	622
11	Müzakeresi tamamlanmış anlaşma ve kontrak sayısı	203
12	Müzakeresi tamamlanmış diğer konuların sayısı	43
13	Meclisin Tüm Konularla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	260
14	Meclisin Nizam ve Laihalarla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	50
15	Meclisin Yıllık Kararlarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	167
16	Meclisin Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	39
17	Başka Konularla ilgili Karara Bağlanmış Tavsiye Sayısı	4
18	Meclise Sunulan İlave Tavsiye Toplusu	78
19	Meclisde Tartışılan İlave Tavsiyeler	28
20	Meclisde Karara Bağlanan İlave Tavsiyeler	15

Kaynak: www.shura.gov.sa

Tablo 10. 2012 Yılı 5. Dönem Alınan Kararların İstatistiği

1	Meclis Oturumlarında Bulunan Milletvekili Sayısı	76
2	Tamamlanmış Mevzu Sayısı	194
3	Meclis Kararlarının Sayısı	188
4	Nizam ve Laihalarla ilgili Özel Karar Sayısı	36
5	Yıllık Kararlarla ilgili özel Karar Sayısı	78
6	Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Karar Sayısı	67
7	Başka Konularla ilgili Karar Sayısı	7
8	Müzakeresi tamamlanmış tüm konuların sayısı	2087
9	Müzakeresi tamamlanmış kanun ve laihalar sayısı	719
10	Müzakeresi tamamlanmış yıllık karar konusu sayısı	1130
11	Müzakeresi tamamlanmış anlaşma ve kontrak sayısı	195
12	Müzakeresi tamamlanmış diğer konuların sayısı	43
13	Meclisin Tüm Konularla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	375
14	Meclisin Nizam ve Laihalarla ilgili çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	55
15	Meclisin Yıllık Kararlarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	237
16	Meclisin Anlaşma ve Kontraklarla ilgili Çıkardığı Komisyon Tavsiye Sayısı	80
17	Başka Konularla ilgili Karara Bağlanmış Tavsiye Sayısı	3
18	Meclise Sunulan İlave Tavsiye Toplusu	96
19	Meclisde Tartışılan İlave Tavsiyeler	33
20	Meclisde Karara Bağlanan İlave Tavsiyeler	12

Kaynak: www.shura.gov.sa

Resimler

Kral Faysal Vakfının Hindistan`ın Malaboram kentinde 1980 yılında inşa ettiği İslam Merkezi

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

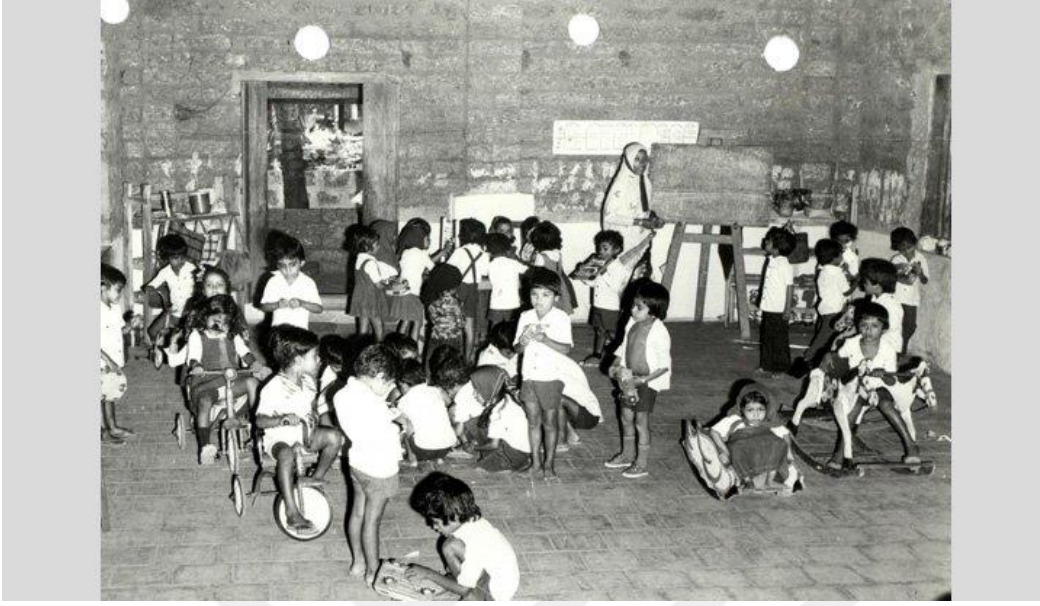
Vakfın Senegal`ın Dakar kentinde 1981 yılında inşa ettiği Kral Faysal İslam Merkezi

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Vakfın Hindistan`ın Kerala kentinde 1983 yılında inşa ettiği İslam ve Arap Dili Eğitim Merkezi

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Vakfın Senegal`ın Pallo kentinde 1983 yılında inşa ettiği İslam Eğitim Okulu

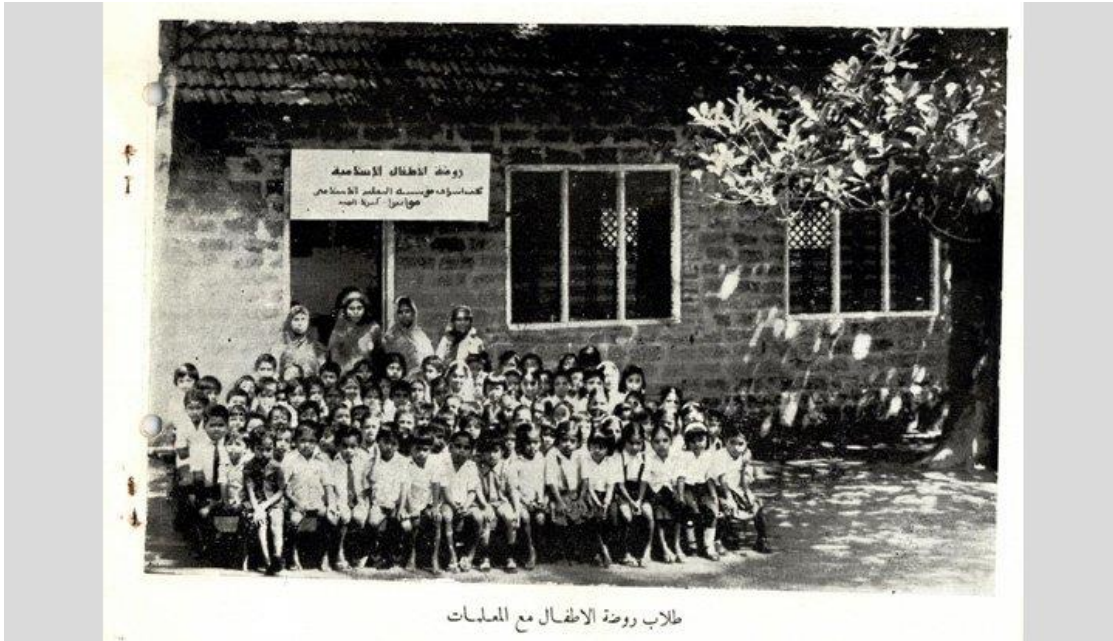
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Vakfın Banlades`in Roginya (şimdiki Myanmar`a bağlı) kentinde 1983 inşa ettiği öğrenci yurdu

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

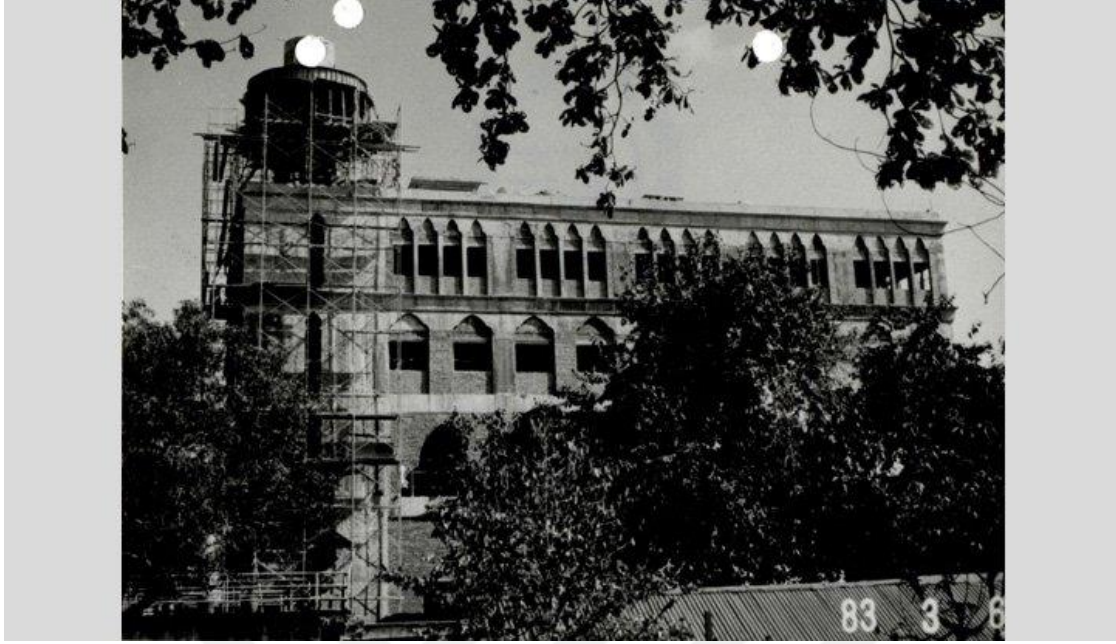
Vakfın Hindistan`ın Kerala kentinde 1984 yılında müslüman çocuklar için yaptığı Yetimler Evi

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

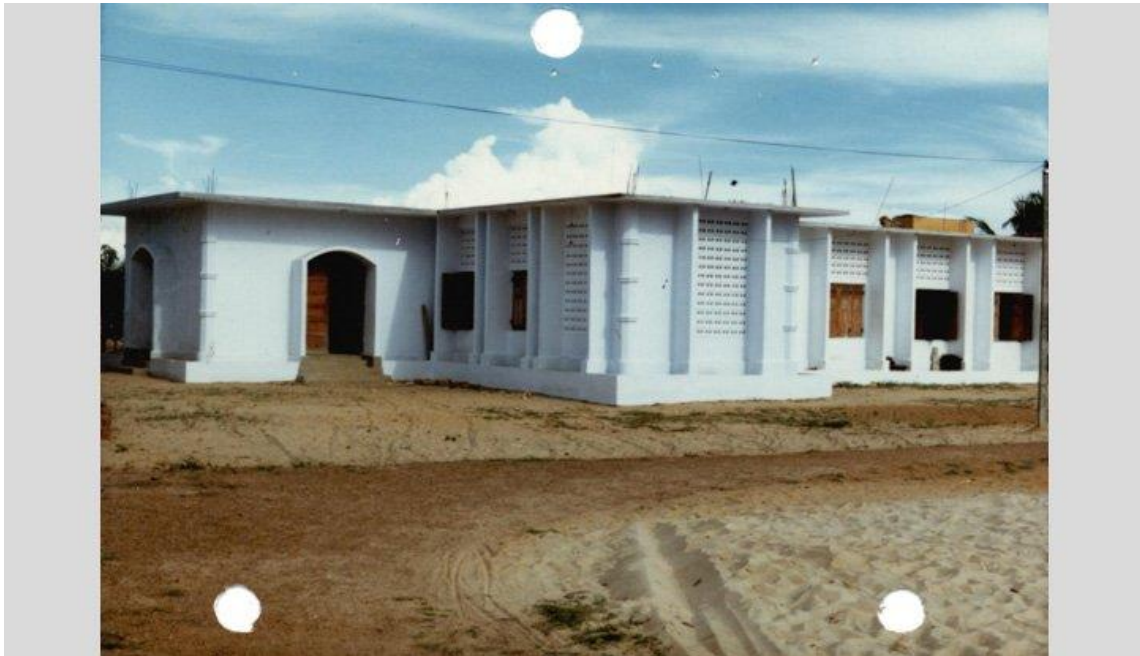

Vakfın Singapur`da 1985 yılında inşa ettiği İslami İlimler Hizmet Vakfının Binası

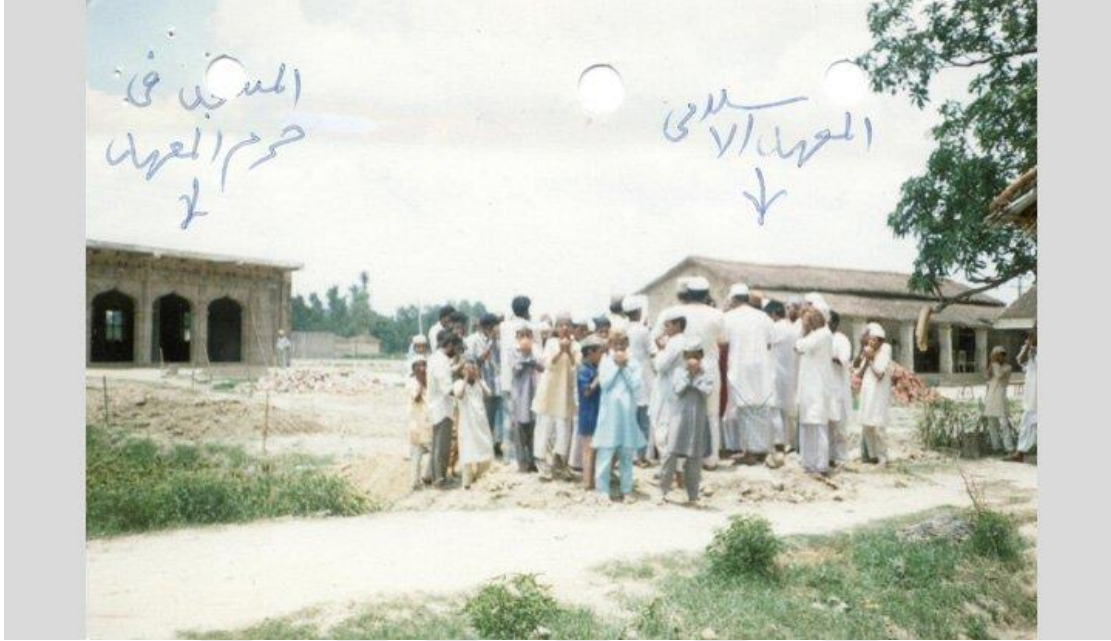
Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Vakfın Şrilanka`nın Kalmonay kentinde 1987 yılında inşa ettiği okul

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Vakfın Hindistan`ın Behyar kentinde 1993 yılında inşa ettiği İslam Enstitüsü

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Vakfın Yemen`in başkenti Sana`da 1996 yılında inşa ettiği Kral Faysal Camisi

Kaynak: <http://www.kff.com/ar/>

Kaynakça

Kitaplar

- Abdullah b. Bişr Osman *Unvanu`l – Mecd fi Terihi Necd*, Cilt 1, (baskı 4), Dartu`l – Melik Abdulaziz Yayinevi, Riyadh 1982
- Abdullah el Munif el Vehbi Abul Kerim , *Benu Halid ve Alagatuhum bi Necd (1669 – 1794)*, (Baskı1), Deru Sekif Yayınları, Riyad 1989
- Akbar Abdullah Muhammed , *Suvar min Turasi Mekketi`l Mukarrameh fi`l Karni`r rabi`i aşara el – hicri* Cilt 1, (Baskı 2), Mektebetu`l Kenuzu`l Marifeh Yayinevi, Cidde, 2009
- Al - Farsy Fouad, Saudi Arabia, Kegan Paul Inc Press, London 1986
- Al – Muhtar, Selahuddin, *Terihul Memleketi`l Arabiyyeti Es- Suudiyye*, Cilt 2, Daru`l Mektebetu`l Heyet Yayın evi, Beyrut 1957
- Al Rasheed Madawi, *Contesting the Saudi State: Islamic Voices from a New Generation*, Cambridge University Press, New York 2007
- _____, *Politics in an Arabian Oasis: The Rashidis of Saudi Arabia*, I.B.Tauris Publishers, London 1991
- _____, *History of Saudi Arabia*,Cambrdige University Press, (Baskı 2), New York 2010
- Amiri el Nasiri Ahmed, *Kabiletu Beni Halid fi Terih*, Der el Rafideyn lil Tiba`ah vel Neşr vel Tavzii, Beyrut 2009
- Anheir K.Helmut and List A.Regina, *A Dictionay of Civil Societiety, Philanthropy and The Non – Profit Sector*, Routlage Yayınları, (Baskı 1), London 2005
- Atar Fahrettin, *Islam Yargılama Hukukunun Esasları*, (baskı 1) Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013
- Atvanah, Muhammed, *El – İslemu`l – Vehhebi*, Eş – Şebeketu`l – Arabiyye li`l Ebhes ve`n – Neşr Yayınnevi, (çev: Ebu Bakr Bagader) Beyrut 2014
- Büyükkara Mehmet Ali, *İhvan`dan Cüheyman`a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004
- Crone Patricia , *Meccan Trade and The Rise of İslam*, Princeton University Press, NewJersey 1987

- Çızaçka Murat, *A History of Philanthropic Foundations: The İslamic World From The Seventh Century To The Present*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2000
- Es – Siba`i Ahmed, *Tarihu Mekke: Dirase fi Siyese ve`l ilm ve`l ictim`a ve`i umran*, Cilt 1, Riyadh 1999
- Faroihi Suraiya, *Pilgrims and Sultans: The Hajj under the Ottomans 1517-1683*, I.B.Tauris Press, London 1994
- Halidi Muhammed Yusuf, *Kabile Beni Halid fil Ceziratil Arabiyyeh*, Darul Arabiyye li`l Muvassaah Yayın Evi, 2010
- Hamid Abdullah Sayib, *İbn Teymiyye: heyetuhu ve akaiduhu*, Algudeyr li diraseh ve neşr, Beyrut
- Iqbal Mohammed, *Emergence of Saudi Arabia*, Saudiyah Publishers, New Delhi 1977
- Kurşun, Zekeriya, *Necid ve Ahsa`da Osmanlı Hakimiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998
- Lutskiy Vladimir Borisoviç, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi*, Yordam Yayınları (çev: Turan Keskin) İstanbul 2011
- Nabil Molin Muhammed, *Uleme`u El – İslam*,(çev: Muhammed El Hac, Adil bin Abdullah), Eş – Şebeketul Arabiyye lil Ebhes ve en – Neşr, Beyrut 2011
- Nye Joseph, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York 2004
- Nyrop F. Richard, (ed) *Saudi Arabia*, Washington 1984
- Ochsenwald William, *Religion, Society and The State in Saudi Arabia*, Ohio State University Press, Ohio 1984
- Oliver de Corancez, Louis Alexandre, *The History of the Wahabis*, Garnet Publishing, Reading 1995
- Pters Francis E., *Mecca: A Literary of The Muslim Holy Land*, Princeton University Press, New Jersey 1994
- Piscatori P. James, *İslam in a World of Nation – States*, Cambridge University Press, Cambridge 1986
- Ramazan Abdulhamid Siddiq Amal, *Al Hayatu`l İlmiyye fi Mekketi`l Mukarremeh (1703 – 1916)*, Cilt 1,2, Daretul Melik Abdulaziz Yayınevi, Riyadh
- Rentz S.George, *The Birth of the Islamic Reform Movement in Saudi Arabia*. Arabian Publisihing, Londra 2004
- Rich Andrew, *Think Thanks, Public Policy and Politics of Expertice*, Cambridge University Press, New York 2004

Rifat İbrahim Paşa, (muhtasar), *Miratu`l Harameyn*,(çev: Lütfullah Yavuz) Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010

Sabri Eyüp Paşa, *Tarihi Vehhabiyan*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1992, Abdullah Salih Useymin, *Eş Şeyh Muhammed İbn Abdulvahhab*, Riyad 1986

Selamah Gassan, *Es – Siyasetu`l – Hariciyyetu es – Su`udiyetu munzu a`m 1945*, Mahed el - İnmau el- Arabi Yayınevi, Beyrut, 1980

Slight John, *The British Empire and the Hajj*, Harvard University Press, London 2015

Stone Diane, *Capturing the Political İmagination: Think Thanks and the Policy Process*, Routledge Publisher, London 1996

_____, Denham Andrew, Garnet Mark,(ed) *Think Thanks Across Nations:A Comparative Approach*, Manchester Press, Manchester 1998,

Şuhri Şakir, *Al Mahkemetu`l İdereyyetu Ulya fi Nizam Divani`l Mezalim Su`udi* , Kanun ve`l İktisad Yayınları, Riyad 2011

Troeller Gary, *The Birht of Saudi Arabia: Britain and the Rise of the House of Saud*, Frank Cass and Company Limited, London 1976

Useymin Abdullah Salih, *Eş Şeyh Muhammed İbn Abdulvahhab*, Riyad 1986

_____, *Terihi El- Memleketu El- Arabiyyeti Es – Suudiyye*, Cilt 2, Riyad 1999

Vassiliev Alexei, *The History of Saudi Arabia*, New York University Press, New York 2000

Yargı Mehmet Ali, *Suudi Arabistan`ın Yargı Sistemi*, Emin Yayınevi (1baskı), Bursa 2013

Zahra Ebu Muhammed, *Ibn Teymiyye: Heyetuhu ve asruhu – ara`uhu ve fikhuhu*, Daru`l Fikri`l Arabi Yayınevi, Kahire

Zubaida Sami, *Law and Power in the Islamic World*, I.B.TAURIS Press, New York 2003

Makaleler

Alireza Marianne, “The Late King Faisal : Life, Personality and Methods of Government”, *Kingdom of Saudi Arabia in 100 Years: Studies and Researches*, (ed. Fahd Al – Semmari), Daretu`l Melik Abdulaziz, Riyad 2008, s 363 – 407

Anheier K. Helmut, Daly Siobhan, “Philanthropic foundations in modern society”, *The Politics of Philanthropic Foundations*, (ed: Helmut K.Anheier, Siobhan Daly), Routledge Press, London 2007, s 8 – 9

Bağcı Hüseyin, Aziz Aydın, “Dünyada ve Türkiye`de Düşünce Kuruluşu Kültürü”, *Türkiye`de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*,(ed. Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar), Nobel Yayınları, Ankara 2009, s 60

Ibn Taymiyya and His Times (ed: Yossef Rapoport and Shahab Ahmed), Oxford University Press, Karachi 2010

Ochsenwald William, “The Annexation of the Hijaz”, *Religion and Politics in Saudi Arabia*,(ed: Mohammed Ayoob and Hasan Kosebalaban), Lynne Rienner Publishers, London 2009, ss 75 – 89

R.Kent Weaver & James G. Mc Gann, “Think Thanks and Civil Societies in a Time of Change”, G. McGann James &Weave R.Kent (ed) *Think Thanks &Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action* , Transaction Publishers, New Jersey 2000, s 2

Tezler

Faruqhar Michael, *Expanding the Wahhabi Mission: Saudi Arabia, the Islamic University of Medina and the Transnational Religious Economy*, Yayınlanmış Doktora Tezi, LSE, Department of Government, London 2013

Internet Kaynaklar

Aslanov Aslan, Beynelxalq Xeyriyye Təşkilatının Nümayəndələri Bakıda,AzerTac Haber Ajansı, (29.07.1994),

https://azertag.az/xeber/BEYNALXALQ_XEYRIYYA_TASKILATININ_NUMAYANDALARI_BAKIDA-797483 (tarix: 12.12.2017)

Avkaf Racihi tevazze`a nisf milyon nushe mine`l mushaf fi`d duveli`l islemiyye.

(29.04.2013), Riyad Gazetesi <http://www.alriyadh.com/830324> (tarix: 12.12.2017)

Avkaf Racihi tunciz barnemic “Allemni Islam bi 39 lugah (02.06.2014)
<http://www.alriyadh.com/940887> (tarih:13.12.2017))

Avkaf Saleh Racihi Tuncez barnamic “Avnu`l Marad” fi mintakati Cazan, Riyad Gazetesi,
(20.05.2013), <http://www.alriyadh.com/836825> (tarih:12.12.2017)

Ba`de iade teşkiluhe tariff ale ruasei`l lecceni`l mutehassiseh fi`l şura ve nevvebihim,Ukaz
Gazetesi (03.11.2017) <http://www.okaz.com.sa/article/1589209> (tarih: 17.11.2017)

Barani Luca, Giuseppe Sciortino, The Role of Think Thanks in The Articulation of The
European Public Sphere, 2011, s 9, <http://eurospheres.org/publications/workpackage-reports/> (tarih: 13.04.2017)

Coing, Helmut Remarks on the history of foundations and their role in the promotion of
learning, 1981,Vol 19, No 3, ss 271 – 281,
<https://link.springer.com/article/10.1007/BF01096568> s 271, (tarih: 22.04.2017)

Cullinane Mollie, Nonprofit Law Basics: What is the Difference Between a Public Charity &
a Private Foundation? Cullinane Law Group (23.10.2013)
<https://cullinanelaw.com/difference-between-public-charity-and-private-foundation/> (tarih:
28.05.2017)

Es – siratu zetiye li`l emir Su`ud El – Faysal, Riyad Gazetesi (12.07.2015)
<http://www.alriyadh.com/1064500> (tarih: 21.09.2017)

Gaudiosi M. Monica, The Influence of the İslamic Law of Waqf on the Development of the
Trust in England: The Case of Merton College,The University of Pennsylvania Law Review,
Vol.136: 1231,1988,
http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3909&context=penn_law_revie
w (tarihi 25.04.2017)

<http://alrajhicharity.org/wp/?cat=4> (tarih: 25.03.2018)

<http://arabfoundationsforum.org/author/SSOF/> (tarih: 10.03.2018)

http://asbar.com/ar_lang/ (tarih: 04.10.2017)

<http://discoverneom.com/> (tarih: 02.11.2017)

<http://enweb.iu.edu.sa/> (tarih: 01.11.2017)

<http://foundationcenter.org/gain-knowledge/foundation-data> (tarih: 07.06.2017)

http://grc.net/index.php?sec_code=grccambridge (tarih: 04.09.2017)

<http://hess.sa/> (tarih: 02.02.2018)

http://iei.kau.edu.sa/Default.aspx?Site_ID=121&Ing=AR (tarih: 03.11.2017)

<http://jch.org.sa/> (tarih:15.12.2017)

<http://ksu.edu.sa/ar> (27.10.2017)

<http://lipia.org/new/> (tarih: 02.11.2017)
<http://mahad-dj.com/portal/> (tarih: 02.11.2017)
<http://multaqaasbar.com/index.php> (tarih: 04.10.2017)
<http://ncss.gov.sa/About.aspx?id=21> (tarih: 10.10.2017)
<http://redseacenter.org.sa/index.php/2015-05-13-07-10-21/2015-05-13-08-40-34> (tarih: 15.10.2017)
<http://schools.aucegypt.edu/GAPP/casar/Pages/default.aspx> (tarih: 11.01.2018)
<http://vision2030.gov.sa> (tarih: 02.01.2018)
<http://walmosa.org/Pages/AboutUs.aspx?Vision&Message> (tarih: 15.03.2018)
<http://www.alanood.org.sa/Ar/AboutUs/AboutUs/Pages/default.aspx> (tarih:08.03.2018)
<http://www.alifta.net/Fatawa/fatawaChapters.aspx?languagename=ar&View=Page&PageID=2671&PageNo=1&BookID=2> (tarih: 18.01.2018)
<http://www.al-jazirah.com/2014/20141128/ln41.htm> (tarih:12.12.2017)
<http://www.cis.cam.ac.uk/> (tarih: 11.01.2018)
http://www.egatha.org/portal/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=21 (tarih: 06.11.2017)
<http://www.estdama.com/main> (tarih: 02.02.2018)
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420475&idno2=c420335#1>
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c37/c370355.pdf>
<http://www.jana-sa.org/> (tarih: 02.02.2018)
http://www.kas.de/wf/doc/kas_7042-1522-1-30.pdf?050810140452 (tarih: 06.04.2017)
<http://www.kff.com/ar/> (tarih: 05.01.2018)
<http://www.kingabdullahfoundation.org/ar-sa/> (tarih: 05.01.2018)
<http://www.kingdom.com.sa/?lang=ar> (tarih: 11.01.2018)
<http://www.kingsaud.org/ar/foundation/about-us/8> (tarih: 04.01.2018)
<http://www.kingsaud.org/ar/history/subarticle/new-ministries/1118> (tarih 04.03.2017)
<http://www.kkf.org.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 08.01.2018)
<http://www.ksclg.org/about/overview/> (tarih: 21.09.2017)
<http://www.medadcenter.com/charity/1828> (01.01.2018)
<http://www.medadcenter.com/pagesAbout> (tarih: 10.10.2017)
<http://www.mofa.gov.sa/sites/mofaen/aboutKingDom/SaudiGovernment/Pages/AdministrativeDivision46464.aspx> (tarih: 27.01.2017)
<http://www.pantheonsorbonne.fr/> (tarih:03.11.2017)

http://www.rajhiawqaf.org/ar/aboutus/Pages/about_position_sheikh_saleh.aspx
(tarih:12.12.2017)

<http://www.sabancivakfi.org/> (tarih: 30.05.2017)

<http://www.vkv.org.tr/> (tarih: 30.05.2017)

<https://acmcu.georgetown.edu/> (tarih: 11.01.2018)

<https://alhussainicharity.org/reports> (tarih: 18.12.2017)

<https://arabiangcis.org/> (tarih: 21.09.2017)

<https://cftni.org/> (tarih: 03.04.2017)

<https://en.unesco.org/> (tarih: 03.01.2018)

<https://imamu.edu.sa/en/about/Pages/default.aspx> (tarih: 01.11.2017)

<https://islamicstudies.harvard.edu/home> (tarih: 11.01.2018)

<https://kfcris.com/ar> (tarih: 05.09.2017)

<https://kingsalmanprize.org/index.php> (tarih: 15.10.2017)

<https://misk.org.sa/en/about-misk/> (tarih: 01.01.2018)

<https://olayan.com/origins#50> (tarih: 10.03.2018)

<https://rf.org.sa/ar/main-page/541> (tarih: 02.02.2018)

<https://sabq.org/mubgde> (tarih:12.12.2017)

<https://sbaaf.org.sa/en/housing-program/> (tarih: 13.01.2018)

<https://thehagueacademy.com/> (tarih: 22.09.2017)

<https://uqu.edu.sa> (tarih: 01.11.2017)

<https://website.aub.edu.lb/fas/casar/About/Pages/AlwaleedCenters.aspx> (tarih: 11.01.2018)

<https://website.aub.edu.lb/fas/casar/Pages/index.aspx> (tarih: 11.01.2018)

<https://www.alj.com/en/community-jameel/> (tarih: 27.03.2018)

<https://www.alwaleedphilanthropies.org/ar> (tarih: 11.01.2018)

<https://www.boe.gov.sa/ViewSystemDetails.aspx?lang=ar&SystemID=131&VersionID=160>
(tarih: 20.01.2017)

<https://www.cartercenter.org/> (tarih: 03.04.2017)

<https://www.darah.org.sa/index.php> (tarih:15.10.2017)

<https://www.ed.ac.uk/literatures-languages-cultures/research/research-centres/alwaleed-centre> (tarih: 11.01.2018)

<https://www.foundationsource.com/learn-about-foundations/what-is-a-private-foundation/>
(tarih: 30.05.2017)

<https://www.heritage.org/> (tarih:03.04.2017)

<https://www.iconetwork.com/> (tarih: 02.02.2018)

<https://www.isdb-pilot.org/> (tarih: 24.10.2017)

<https://www.kapsarc.org/ar/about/> (tarih: 27.09.2017)

<https://www.kaust.edu.sa/ar> (tarih: 02.11.2017)

<https://www.ksrelief.org/Arabic/pages/home.aspx> (tarih: 12.12.2017)

<https://www.moe.gov.sa/ar/Pages/default.aspx> (24.10.2017)

<https://www.moj.gov.sa/ar/Pages/default.aspx> (tarih: 20.01.2017)

<https://www.pv.gov.sa/Pages/AboutAuthority.aspx> (tarih:19.01.2017)

<https://www.statista.com/statistics/250878/number-of-foundations-in-the-united-states/>
(tarih: 07.06.2017)

<https://www.timeshighereducation> (tarih: 01.11.2017)

https://www.un.org/sc/suborg/ar/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/benevolence-international-foundation (tarih: 18.12.2017)

https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/al-haramain-foundation-%28union-of-the-comoros%29 (tarih: 18.12.2017)

İsmail Musemmeli, Emir Mintaka Cezan yuessisu Li meşruah be cem`iyyetu`l Emir Muhammed bin Nasir Li`l İskan Hayri, El – Cezira, (28.11.2014)

Key Facts on US Foundations , Foundation Center, s 3, 2014 ,
http://foundationcenter.org/gainknowledge/research/keyfacts2014/pdfs/Key_Facts_on_US_Foundations_2014.pdf

McGann G. James, 2012 Global Go Think Thanks Index Report University of Pensilvania, 2014 http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=think_thanks
(tarih: 10.01.2018)

McGann G. James, Think Thanks and Policy Advice in the US, Foreign Policy Research Institute, s 11 – 13, 2005,

McGann James, Think Thanks: The Global, Regional and National Dimensions, Think Thanks in Policy Making – Do They Matter? Briefing Paper Shanghai, 2011
<http://library.fes.de/pdffiles/bueros/china/08564.pdf> (tarih: 12.01.2018), s 8 – 15

Meleyin riyal mine`l iğase li fukarai Ezerbeycan, Al Youm Gazetesi (09.09.2002),
<http://www.alyaum.com/article/1015635> (tarih: 12.12.2017)

Nizam Meclis eş – Şura, www.shura.gov.sa/img/ar/books/nezamNew.pdf (tarih: 16.03.2017)

Saul Heather, *Alwaleed bin Talal : Saudi Prince to donate entire 32 billion dollar fortune to charity*, Independent Gazetesi, (01.07.2015),
<http://www.independent.co.uk/news/people/saudi-prince-alwaleed-bin-talal-will-donate-entire-32bn-fortune-to-charity-10358806.html> (tarih: 11.01.2018)

Statutes Made for Merton College Oxford, Oxford University, (15.07.2015),
<https://www.merton.ox.ac.uk/sites/merton.ox.ac.uk/files/attachments/Merton-College-Statutes.pdf> (tarih: 28.04.2018)

Stone Diane, Think Tanks and Policy Advice in Countries in Transition, 2015
<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156673/adbi-dp36.pdf>

Tanzim amelu Hey`ti: Men`ul Hey`eh mine`l Mutarideh ve`sticebi`l eşxas ve`l iktife bi muameletihim bi`l leyne, Riyad Gazetesi, (13.04.2016) <http://www.alriyadh.com/1146183>

The King Saud Foundation Prize, SOAS, 09.07.2010
<https://www.soas.ac.uk/news/newsitem59957.html> (tarih: 05.01.2018)

Vekil Camia Ummu`l Kura Li`l Diraseti`l Ulya Yestekbil vefd ittihad harrici`l Camiatu`s Suudiyye bi Albaniya, Suudi Arabistan Basın Ajansı, 03.13.2017,
<http://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=ar&newsid=1601635> (tarih:01.11.2017)

Vision 2030 Kingdom of Saudi Arabia,
[file:///C:/Users/user1/Downloads/Saudi_Vision2030_AR%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user1/Downloads/Saudi_Vision2030_AR%20(1).pdf) (tarih: 02.01.2018)

Weaver R.Kent, The Changing World of Think Tanks, ss 568-569,
http://www.medientheorie.com/doc/weaver_changing_worlds_of_think_tanks.pdf (tarih: 11.04.2017)

What is a Foundation ?, <http://grantspace.org/tools/knowledge-base/funding-resources/foundations/what-is-a-foundation> (tarih: 20.04.2017)

www.shura.gov.sa (tarih: 28.01.2017)